

Tunga

2021

Utgitt av Varteig Historielag

Redaksjonskomitè for Inga 2021:

Solveig Rød - sologkai@wemail.no

Øistein Bøe - oistein.boe@gmail.com

Hans Erik Pedersen (utforming) - hanseped@online.no

Forsiden: Skogly, tegnet av Anne Sofie Bergerud

Kjære leser!

Redaksjonskomiteen lar seg stadig forundre over at vi også i år har lokalhistorisk stoff til å fylle Ingas 100 sider. Man kunne tro at kildene snart gikk tomme, men faktum er at vi til tider endog har artikler på vent. Det er en både inspirerende og takknemlig oppgave å lage vårt årstidsskrift.

Også dette året ble et annerledes år, ettersom byggedagen ble avlyst for andre året på rad. Koronapandemien tvang oss til det. Derfor gjør vi i år som i fjor, har Inga 2021 og Varteigkalenderen 2022 ferdig i god tid før julerushet starter. Vi håper responsen blir like god i år som i fjor, og så får målet være at Inga 2022 er klar til byggedagen i juni, uten tunge pandemi-skyer hengende over oss.

Vi føler at vi også i år har klart å få stor variasjon i artiklene, både i tid og sted. Mye er skrevet av redaksjonskomiteens egne medlemmer, men vi har også eksterne bidragsytere som vi setter stor pris på. Dersom noen av artiklene mangler kildeanvisninger, er det fordi vi mener at dette framgår i teksten eller at det benyttes åpne kilder som folketellinger og kirkebøker.

Av Ingas 100 sider, er det drøyt ti sider med annonser. De bør absolutt vies oppmerksomhet, for det hadde ikke blitt noe Inga-hefte uten annonsørenes gode støtte. Vi takker for velviljen fra lokalt næringsliv, og sier:

Støtt annonsørene – de støtter oss! God lesning!

Innhold:

Ellen Bjørnstad: Stekt flesk, stekte poteter og løk var et godt måltid	side	3
Den store «Amerika-færden» - Ellinga Eriksen forteller	side	10
Inger Maries brudekjole fra 1830	side	23
Sigrid Berg: - Vi var seks trøsjlige unger!	side	29
En av Norges mest anerkjente orkesterdirigenter	side	33
Julius Berby: Telefonbordet summet som en bikube	side	39
Andersens Ligprædikener fra 1860-tallet	side	43
Sogneprest Andersens gripende gravferdstaler	side	49
På leting etter oldefar Herman Knatterud	side	53
B-4032	side	59
Hundre år gammelt avisstoff 1921	side	62
Nordre Engebråten gnr 3016, bnr 8	side	67
Sikkeland gnr 3042, bnr 1 med flere	side	77
Torbjørn Sikkeland: Heldigvis var han flink på skolen	side	85

Interessert i mer Varteigstoff?

Ingahefter fra 1985 (noen få årganger er utsolgt), **Gamle Varteigfilmer** som er overført til DVD, CD med trykket ordbok: «**Sånn prekæ døm i Varte før i tiæ**», **Gamle kalendere** med fotografier fra Varteig, flere **Turhefter**.

For mer informasjon: Se våre nettsider. For bestilling: Kontakt redaksjonen.

Øistein Bøe:

Stekt flesk, stekte poteter og løk var et godt måltid

Overskriften er et sitat fra Ellen Bjørnstad, født Lunde. I en alder av 95 år kom hun før jul i fjor med ei bok som forteller løst og fast fra hennes oppvekst. Vi låner ord fra salmedikteren Kingo; «Sorgen og gleden de vandre til hope».

Selv om boka forteller om både brannherjet barndomshjem og en far som døde før hun hadde fylt åtte år, starter vi likevel med den daglige dont. Som for eksempel maten på bordet:

- Middag var poteter og kålrabi.

Flesket lå saltet ned i en svær tredunk på loftet. Blodklubb, lever og en godt utvannet nyre var også med i dagens rett. Hønesuppe av gamle høner som gikk og skrantet ble tilberedt og spist til søndagsmiddag. Vi sanket fisk fra Glomma i store ryser. Det ble stekt fisk, kokt fisk og masse fiskekaker til middag og på brød.

Det ble mye «ærbe»

Ellen kom til verden på Haugli ved Hestehagen i Nordre Varteig 6. juni i 1925, som eldste barnet til Astrid f. Hasle og Einar Lunde. Lille julaften samme året brant boligen på Haugli ned til grunnen, og familien flyttet til Astrids foreldre Augusta og Marius

på Hasleødegård. Senere bodde de på Lunde.

I 1928 kunne familien flytte inn i nybygd hus på Skogly, på eiendom skilt ut fra Småberg. Da var for øvrig familien økt med Martin (født 28. mai i 1926-død 25. mars 2004), og på Skogly kom Ingrid (født 11. juni i 1929-død 5. november i 2020). Lykken skulle imidlertid ikke vare lenge. 6. mai i 1933 døde far Einar av lungebetennelse.

(Les historien om gnr 3005, bnr 56 Skogly i Inga for 2017.)

Fem år senere overtok mor Astrid foreldregården Hasleødegård. - Bestefar sa til mor at de burde flytte til Hasleødegård for at barna skulle lære seg å «ærbe». Mor kunne kjøpe gården med pengene hun fikk for Skogly. Det ble som bestefar Marius sa, det ble mye «ærbe», skriver Ellen med glimt i øyet.

(Se gårdspresentasjonen av gnr 3001, bnr 2 Hasleødegård i Inga for 1994.)

«Min barndom» - av Ellen Bjørnstad

Ellen Marie Bjørnstad (bildet) har gjennom mange år gjort nedtegninger om slekt og levd liv. Nå er dette samlet mellom to permer, og rikt utstyrt med bilder.

Det er flere i familien som har bidratt for at boka skulle bli et faktum, men redigering og klargjøring er i hovedsak gjort av datteren Elsie Tronrud og hennes datter Ina Tronrud.

Ellen giftet seg i 1952 med Johannes Martinius Bjørnstad (født 30. mai i 1916-død 2. september i 2000) og bosatte seg på Bjørnstad. Der fikk de barna Reidun (født i 1954), Hilde (født i 1955) og Elsie (født i 1958). Ellen Bjørnstad er i dag bosatt på Greåker.

Foto: Hilde Anita Eidissen.

Ellen Lunde (gift Bjørnstad) som konfirmant i 1939. Foto: Ukjent. Eier: Ellen Bjørnstad.

få møkkaskuffa full av fersk møkk fra flora og opp til gluggen som var omtrent en meter opp på veggen. Om vinteren var møkkahaugen frosset til, og vi måtte ut og pigge, forteller hun i boka.

Barbeint i stubben

Ellen Bjørnstad skriver at som unger sprang de barbeint i havrestubben. - Tykk hud hjalp til så vi ikke ble såre under føttene, skriver hun.

Boka bygger på nedtegnelser som Ellen har gjort i mange år, og hun forteller om moren Astrid som dro på torget for å selge gårdens produkter. Det var både egg, smør, ost og poteter som ble fraktet til Sarpsborg torg med hest og vogn.

Selv om det meste falt på moren og de tre barna, forteller hun også om hjelp og støtte fra andre. - Onkel Ivar (Hasle, bror til Astrid) var av dem som kom på sykkel for å hjelpe oss i onntidene. Han kom med oppmuntring, og var en god støtte til oss som ikke hadde store krefter.

Om vinteren når gårdsbrønnen gikk tom for vann, måtte det hentes vann fra Glomma med hest og slede. Storvask med klær ble ofte skyllet i Glomma, gjennom et hull hogd i isen.

Bestefar Marius hadde ansvaret for å skjære isblokker ved Rullebukta. Blokkene ble lagret i en isbinge på gården, med sagflis som isolasjon. Dermed hadde de is hele sommeren til å kjøle ned melken.

Blodsmak i munnen

Ellen var 13 år da moren tok over på Hasleødegård. Broren Martin var tolv, Ingrid var ni. Ingen enkel sak for ei enke den gang å drive et gårdsbruk. Derfor måtte det falle mye på de tre barna.

Som eldst i søskenflokket ble det nok et ekstra ansvar på 13-åringen. - Jeg passet på søsknene mine, måtte lære å melke, føre dyr og være med i alt utarbeidet.

- Når hesten skulle tas ut, var det vanskelig med seletøyet fordi vi ikke rakk over hesten. Vi sto på ei kasse for å få seletøyet over hesteryggen. Det var tungt, og hesten var stor.

Ekstra slitsomt var det i våronna når jordene skulle pløyes. - Plogen satt ofte fast i røtter og sten, og da kunne vi dra den tilbake til vi kjente blodsmak i munnen. Det var også strevsomt å

Presten ba for de farløse

Ellen Bjørnstad var bare åtte år da hun mistet faren sin. Det satte nok dype spor i et barnesinn. Hun forteller i boka si:

- Vi var ofte i kirken søndag formiddag. Talen glemte jeg nok fort, men ritualer som presten ba har jeg aldri glemt. Presten ba for de farløse, og da visste jeg at her er jeg med. Det var en stor betryggelse. Dette ritualer savner jeg i dag.

*Høyonn på Hasle-
ødegård på 1930-
tallet. Ellen og
Martin står foran.
Bak fra venstre
morfar Marius
Hasleødegård,
onkel Ivar Hasle og
tante Marry Bøe.
Foto: Ukjent. Eier:
Ellen Bjørnstad.*

Smale harde krakker

Selv om hverdagen ofte besto av plikter, forteller også Ellen Bjørnstad om en glad barndom med lek og moro. Og spesielt betoner hun søndagsskolen og avholdslaget.

Bestefar Marius var selv søndags-skolelærer, og i boka trekker Ellen fram Sofie Sælid. - Det var stor høytid når vi ble opptatt som medlemmer i avholdslaget. Løfter ble gitt om aldri å nyte alkohol eller røyk, og ikke medvirke til kjøp eller salg.

Møtene i søndagsskolen og avholds- laget gikk på omgang i hjemmene. - Fulle hus, og vi satt på smale, harde krakker. Sofie var alltid med, og talte til oss barna med enkle ord fra evangeliet om Jesus, Maria og Josef, Abraham og Daniel. Ingen video, ingen flanellograf. Søndagsskolen var preget

av alvor og gudsfrykt, og mye sang og glede.

Allerede som åtte-åring begynte hun i Varteig Strengemusikkforening, og som tolv-åring lærte hun å spille gitar. Det var ukentlige musikkøvelser, og møter hver lørdag eller søndag.

- Musikk møtene ble ofte langvarige, kunne gå mot midnatt, og ble avsluttet med bønn på kne. De fleste var med og ba for seg og sine, og med takk til Gud for flokken vi fikk være sammen med, skriver 95-åringen i boka.

Hjemmet raseres

Vi spoler tiden tilbake til lille julaften i 1925. Ellen var født et drøyt halvår tidligere, og den lille familien bodde på Haugli. Mor Astrid stelte hus og hjem, mens far Einar jobbet i lensa ved Nes i Skiptvet. Boligen besto av

*Gårdstunet på 3001/2
Hasleødegård fotografert på
1940-tallet. Vi ser fra venstre
lagården, med stallen nærmest
og fjøset i andre enden av bygget.
Videre ser vi hovedbygningen og
hønehuset. Det ble bygd kårbolig
på gården i 1938, men på bildet
dekkes den av hønehuset.
Foto: Ukjent. Eier: Ellen Bjørnstad/
Varteig Historielags Fotosamling.*

Martin spurte ikke

Søsken-trioen på «Haslegærn» vokste opp i et kristent hjem, der bestefar Marius var aktiv blant annet i Indremisjonen. Det var utenkelig å få lov til å gå på dansemoro, som var på Utsikten hver onsdag og lørdag om sommeren.

- Med trekkspill og gitar svingte noen seg i valsen. Ingrid og jeg fikk aldri gå på Utsikten, ikke Martin heller, men han spurte ikke, beretter Ellen med humor i boka.

kjøkken, stue og soverom nede og to rom i andre etasje. Det ene ble brukt som snekkerrom for Einar, i det andre rommet hadde de 10-15 høner.

Denne lille julaften jobbet Einar på snekkerrommet for å klargjøre ei vugge som Ellen skulle få. Moren ryddet i første etasje, blant annet i ei kiste fylt med håndarbeider som hun hadde laget før hun giftet seg.

Einar gikk for å hogge juletre, og på hjemveien var han innom telefonsentralen på Hestehagen for å sende 300 kroner til Kinamisjonen. Einar Lunde var kasserer i den lokale foreningen.

Da han kom ut fra naboen, så han at andre etasje på Haugli sto i brann. Gnister fra ovnen må ha tatt fyr i høvelflis som lå på gulvet i snekkerrommet.

Flere naboer og andre kom til for å hjelpe, men det var for sent. Boligen ble fullstendig rasert i brannen.

«Hold han Einar»

Ellen forteller om brannen: - Noen møbler, symaskinen og noe sølvtøy ble reddet ut. Far ville absolutt ha kikkerten som lå i vinduskarmen i stua, men mor ropte til dem som sto nærmest far: «Hold han Einar! Taket detter ned!» Og straks etter gikk taket ned. Hadde far gått inn, hadde han blitt flammenes rov.

Kista fylt med håndarbeider og utstyr brant opp, sammen med bryllupsgaver og flere gjenstander som faren hadde laget. Mor sa i ettertid: «Mest savner jeg brevene fra Einar som han skrev til meg da jeg gikk på Haugetun.»

Den lille familien fikk overnatte hos naboene på Hestehagen, og på julaften kom mormor Augusta og bestefar Marius med hest og sluffe for å hente dem. - Mormor gruet seg for å møte sin datter og svigersønn etter brannen. Hun tenkte sikkert at de var i dyp fortvilelse. Men mor kunne tross alt komme imot dem og si: «Jeg er så glad.

Familien samlet en fin sommerdag i 1932 foran bolighuset på Skogly. Astrid og Einar Lunde med barna. Ingrid sittende i stolen, Martin til venstre og Ellen til høyre.

Foto: Ukjent. Eier: Ellen Bjørnstad/Varteig Historielags FOTOSAMLING.

Eiendommen Skogly fotografert tidlig på 1930-tallet. Vi ser bolighuset og hønehuset. I tillegg var det et skjul. Tunet lå omtrent der Skogly Høvleri senere ble etablert.

*Foto: Ukjent. Eier: Ellen Bjørnstad/
Varteig Historielags Fotosamling.*

Tross alt som har brent, har jeg jo Einar og Ellen i live.»

Ku og 250 høner

I 1926 fikk Astrid og Einar kjøpt tomt av Martin Larsen på Småberg. To år senere var boligen på Skogly innflyttingsklar. I tillegg til bolighuset, ble det også bygd fjøs til ei ku, ei kvige og to griser. I tillegg var det et vedskjul og et hønehus med plass til 250 høner.

To rugemaskiner med en samlet kapasitet på 900 egg var kjøpt inn. Som lensearbeider lå far Einar borte hele uka. Ansvar for hjem og dyrehold lå på mor Astrid.

Som unger flest, var det vel noen hyss fra barne-trioen på Skogly også. Blant annet lokket jo elva, morens store skrekk. En gang Ellen og broren Martin var ute på egen hånd, nådde moren dem igjen ved Småberg.

- Mor sa til meg; «Nå henter du et bjørkeris», som hun skulle rise meg med, for jeg var eldst og mest umulig. Jeg kan huske at jeg kom med noen

bjørkekvister, la meg over kneet til mor, og ned med buksa. Jeg fikk noen rapp som jeg kjente godt over rompa. Lovet da pent aldri å gå så langt igjen. Bjørkeriset ble satt opp over pyntehåndkle-hylla til skrekk og advarsel. Kan ikke huske at det ble brukt mer», skriver hun.

Faren døde i lungebetennelse

Alt lå til rette for et godt familieliv for de fem på Skogly. Lykken varte imidlertid bare i fem år. - 6. mai 1933 var en smertens dag for mor og familien. Far døde av lungebetennelse, beretter Ellen i boka.

Penicillinet kom ikke før under andre verdenskrig, og selv om doktor Karl Bretteville Jensen var der hver dag, døde Einar Lunde etter en uke.

Ellen forteller: - Far sa til mor; «Jeg må visst dø fra deg og ungene våre. Ta godt vare på ungene», og så ba han en bønn for mor og oss tre barna, at Gud måtte bevare oss. På kvelden mistet han bevisstheten.

Predikanter overnattet

Som aktive i kristent arbeid, var stua på Hasleødegård åpen for møtevirksomhet, og predikanter overnattet. De fikk stua til rådighet på dagtid, for å forberede tale og tekst til neste møte.

- Når møtet var slutt og folk hadde gått hjem, dekket mor bordet med den maten hun hadde. Måltidet ble en hyggelig avslutning på kvelden. Mens vi spiste og var samlet, fortalte de oss barna om Himmelen, om far som vi skulle møte igjen. Kvelden ble avsluttet med bønn for alle, og spesielt for oss barna som var far-løse. Det var trygt og godt.

Einar Lunde var enda ikke fylt 33 år da han døde.

Svarte satengkjoler

Ellen var nettopp fylt åtte år da faren døde, Martin var sju og Ingrid fire år. Hun forteller at hun og søsteren var kledd i svarte satengkjoler med svart blondekrave i begravelsen. - Vi hadde også fått svarte lakksko, som vi syntes var veldig fine. Det ble sagt at de to små jentene var et trist syn.

Hun beretter om en stor begravelse med svartkledde mennesker. Kista sto i underetasjen under hønehuset, og rommet var kledd med hvite laken og granbar. På kista lå det blomster. To granbusker med brukket topp sto i porten.

Da gravfølget tok av sted til kirken, sto barn fra søndagsskolen og avholdslaget i en lang rekke ut fra kjelleren og over hele gårdsplassen og bort til porten. Også ved kirken sto barna i rekke fra porten og opp til kirketrappa.

Satt lenge på fanget

Begravelsen var etter den tids tradisjon, med smørbrød og kaffe i hjemmet før gravfølget gikk til kirken. Ellen forteller at alle blomsterpotter ble pyntet med hvitt krepp-papir og svart

bånd. På bordene var det også krepp-papir i hvitt og svart. - Mor hadde svart slør på hatten, og et svart bånd rundt høyre arm.

Etter begravelsen var alle bedt til middag. Skinkestek, surkål, gulrøtter og poteter. Sviskegrøt med krem til dessert. Siden var det kake og kaffe.

Søskentrioen på Hasleødegård da Ellen Lunde var konfirmant i 1939. Fra venstre Ellen, Martin og Ingrid. Foto: Ukjent. Eier: Ellen Bjørnstad.

Hogg av fingrene til broren

Ellen var fire år, og broren Martin var tre da de var med moren Astrid for å hente ved. Moren hogg noen kvister og satte øksa i stabben med beskjed om at «nå rører dere ikke øksa». Ellen forteller i boka:

- Mens mor var inne med ved, grep jeg øksa, og Martin skulle holde en kvist som vi syntes var for lang. I stedet for å hogge i kvisten, hogg jeg over fingrene til Martin.

Det gikk hardt ut over pekefinger, langemann og ringfinger på høyre hånd. På sykehuset klarte man å sy på ringfinger og pekefinger, men langemann ble tatt bort.

Ellen ble så skremt at hun gjemte seg under verandaen. Der satt hun til mørket ség på, før hun dristet seg til å gi seg til kjenne for moren. I mellomtiden hadde Astrid blant annet soknet i gårdsbrønnen i frykt for at jenta skulle ha løpt rett i brønnen.

Flere naboer kom med kaker.

- Jeg kan ikke huske så mye av begravelsen, men husker spesielt en stor mann som tok seg av meg. Jeg satt lenge på fanget hans, skriver Ellen Bjørnstad.

Hypotekbanken

En ny og tung tid ventet den unge enka. - Ansvar alene for tre mindre-årige barn. Ansvar for dyr, hus og hjem. På fjøset sto ku, kvige og gris, og i hønehuset rundt 200 høner. Klekkingen tok til, og Ellen husker at hun syklet til lensmann Anders Næss på Ise med en pappeske full med kyllinger bundet fast på bagasjebrettet bak. - Jeg fikk ei krone av fru Næss fordi jeg

kom med kyllingene, forteller hun.

Ellen beretter om trange tider og smått med penger. Enkepensjon fantes jo ikke den gang. - Men jeg kan ikke huske at mor noen gang manglet penger når betalingsfristen var ute. Selv ti-øringene måtte spares, for mor Astrid var redd for gjeld. Nøysomhet var en stor vinning.

Hva gjorde at mor hadde et slikt pågangsmot og livsmot? undrer Ellen i boka. Og hun svarer selv: - En sterk tro på Guds hjelp var nok den første og største betingelsen. Hun fortalte oss at far ba mye til Gud for oss da han var syk. Det har sikkert vært en styrke å tenke på. Som det står i Bibelen: Velsignelsen skal vare i tusen ledd.

Bestefaren fryktet for livet

Ellen Bjørnstad skriver i boka si om andre verdenskrig, om tyske fly dundrende opp langs Glomma, om Nipebrua som ble sprengt og om evakuerte fra Sarpsborg som fikk bo på Hasleødegård inntil forholdene roet seg.

Bestefar Marius fikk telefonisk ordre om å geleide en tropp med tyskere fra Hasleødegård over elva til Finstادتangen. - Bestefar ville ikke lede tyskerne over isen, da ville han heller bli skutt. Han gjemte seg i Pippilsdalen slik at tyskerne ikke skulle finne ham. «Kommer jeg ikke hjem, har tyskerne skutt meg», sa Marius da han gikk.

Telefonen ringte imidlertid igjen, med kontrabeskjed. Tyskerne hadde ombestemt seg. De gikk mot Ise og Sarpsborg i stedet. - Bestefar kunne komme hjem i god behold.

Den store «Amerika-færden»

«Mors og fars historie» heter en av romanene til Edvard Hoem. Boken utkom 2005 og fikk meget god mottagelse både av kritikere og lesere. Det fikk meg til å tenke på at mange av de beste fortellingene er kanskje like i nærheten av oss selv. Men hva vet vi om dem?

«Mormors historie»

For noen år tilbake var jeg på et seminar der foreleseren mente at alle mennesker har opplevd ting i livet som fort kunne bli til en roman. Det ga meg impuls til å undersøke nærmere fortellingen om «Mormors historie». Hennes far - og min oldefar - var sjømann og omkom i et skipsforlis ved den amerikanske vestkysten da hun var 14 dager gammel. Hele sitt liv gikk hun med en lengsel og søken etter å få vite mest mulig om sin far som hun aldri møtte og som hun heller aldri har sett bilde av. Det eneste bilde hun visste om var brudebildet. Det hadde oldefar med seg på sjøen, men det forsvant i forliset. Min oldemor hadde fortalt mormor at han lignet på Hans Petter, mormors bror. Da tenkte mormor: 'Da må han ha vært en staut kar.'

På 1950-tallet bygde vi hus på Hafs-lundsøya sammen med mormor og bestefar, Ellinga og Toralf Eriksen - hun fra Brunlanes i Vestfold og han fra Varteig i Østfold - vi i første og de i andre etasje. Min barndom var TV-fri, noe jeg i etterkant aldri har sett på som noe savn. Det tenker jeg kommer først etter at man har mistet noe. Så opplevelser og spenning måtte vi søke i hverdagen.

Vi var tre brødre som delte soverom i oppveksten, og av og til - når vi hadde lagt oss - kunne vi spørre mamma om ikke mormor kunne komme ned og fortelle fra hun var liten. Vi hadde hørt historiene flere ganger, men de beste historiene kan gjerne fortelles om igjen

Ellinga Eriksen med bildet av «Prince Arthur», der hennes far og 17 andre omkom ved skipsforliset utenfor Seattle i 1903. Her er hun fotografert i 1979, i forbindelse med SA-artikkelen om hennes tur til USA.

Foto: Jarl M. Andersen, SA. De øvrige bildene er utlånt av Berit Thrane.

- og om igjen.

Enke 28 år gammel

Mormor ble født 18. desember 1902. Fjorten dager etter fødselen ble hennes mor enke, 28 år gammel. Mormors far var tømmermann ombord på barken «Prince Arthur», en frakteskute som seilte på «De sju hav». Skuta hadde god vind da den forlot Valparaiso i

Chile 20. november 1902 med anløp Port Blakely ved Seattle for å hente tømmer. Ved juletider blåste det opp til kraftig storm, og navigeringen ble mer og mer usikker. Julaften ble det helt mørkt og fra da av hadde de ingen observasjoner. De visste derfor ikke helt hvor de var, men regnet ut at de var et sted langs kysten ved Washington State. Denne havstrekningen består av mange klipper og skjær og etterlater lite rom for feilnavigering. Den 2. januar 1903 mente skipperen at de var kommet farlig nær land. Så ser de et lys. For sent oppdager de at det de trodde var fyrtårnet på Tatoosh Island ved innseilingen til Seattle, kommer fra en hytte ved stranden og bestemmer seg brått for å legge om kursen. Alt ble gjort som kunne gjøres av forsøk på å berge skip og folk, men det meste gikk galt under de vanskelige forholdene med sterk vind og tung sjø. Skuta brøt mer og mer sammen og brakk til slutt i to.

Kun to overlevde

Det var et dramatisk forlis. Hele mannskapet på 20 ble skyllet over bord, en etter en, mens de forsøkte å redde seg fra det frådende havet i den voldsomme stormen. Kun to overlevde. Dagen etter kommer de seg til hytta ved stranden hvor trolig lyset som de hadde sett kom fra. Der bodde Ole Birkestol. Han var fra Norge og som

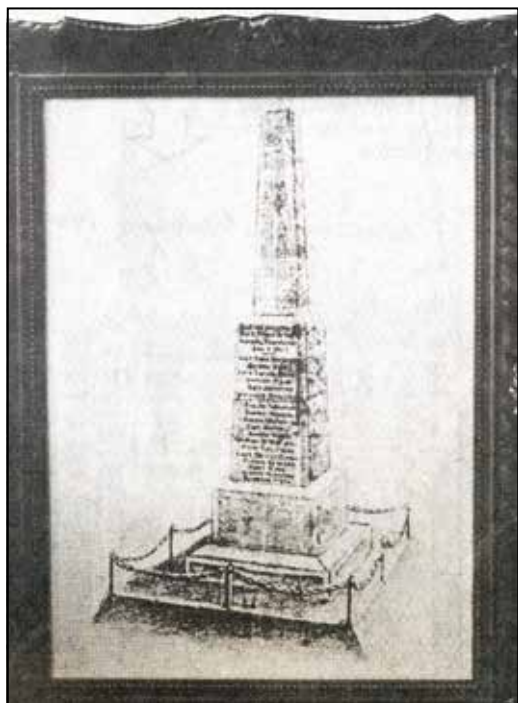
sammen med sine to brødre, Ivar og Tom, hadde slått seg til ute i dette øde landskapet. Sammen begravde de alle de forliste der de ble funnet. Når hendelsen ble kjent for det norske miljøet i Seattle, ble det utnevnt en komite som skulle undersøke muligheten for å frakte de omkomne til Mount Pleasant Cemetery i Seattle og gi dem en kristen begravelse der. En liten gruppe bestående av Carl Sunde, Lorentz Sandstrøm og kaptein John Johnson dro av gårde så fort de kunne. Med på turen ble også C. J. Johnson, en representant for begravellesbyrået Johnson og Hamilton. Det tok dem flere dager å nå fram, og alt måtte bæres på rygg. Ved framkomsten traff de Ivar Birkestol og hans to brødre Ole og Tom. I to dager arbeidet ekspedisjonen med å finne likene, som var blitt gravd ned i sanden hvor de var blitt skyllet i land, men de omkomne var i en slik forfatning at det ikke var mulig å bringe dem tilbake, så de sørget for å gi dem en verdig begravelse der ute ved kysten. I rapporten til ekspedisjonen heter det: «Det var først hensikten å bringe likene til Seattle for å begrave dem der, men den naturlige smukke gravlund like ved stranden, hvor disse sjømenn hadde kjempet deres siste kamp, og hvor ved høydens fot brenningene synger sin evige gravsang, synes dem - og er vel også - deres rette hvilested.» En steinhugger i Seattle

Artikkelforfatteren

Arild Bøe (f. i 1947), født i Varteig, oppvokst på Hafslundsøy, musikk lærer, redaktør i bladet «Kristen Folkehøgskole» i 20 år.

Om artikkelen sier han: Da historielaget i Varteig ble kjent med en litt spesiell side av min mormor Ellinga Erikssens livshistorie, ble jeg forespurt om jeg kunne utdype den for historielaget. Gjennom mormors fortellinger og tilgang til rikt kildemateriell som hun har tatt vare på, har jeg forsøkt å skrive en beretning om denne siden i hennes liv.

*Minnesmerket - «Norwegian Memorial»,
til minne om de 18 sjøfolkene som
omkom.*

fikk oppdraget å lage en minnestøtte.

Det fortelles at min oldefar også hadde kommet seg i land, men så fikk han se sin nevø som var førstereisgutt rope på hjelp. Oldefar prøvde å redde ham, men da ble de begge tatt av havet. Oldemor ble brått sittende alene igjen med fire barn under skolealder, derav et som var nyfødt og trengte all hennes oppmerksomhet. Men det

var hjelp å få. Hennes barndomshjem lå like i nærheten hvor foreldrene og søsteren Ingerine ennå bodde. Her fikk mormor vokse opp.

Mormor blir varting

Mormor flyttet til Varteig etter hvert, og det hadde seg slik: På Snørsvald i Brunlanes, nabogård til mormors hjem, bodde Pauline Ekenes - pikenavn: Rikardsen - og kom fra Snoppestad i Varteig. Hun fikk seg post som hushjelp i Larvik, hvor hun ble kjent med Adolf Ekenes som hun giftet seg med og de bosatte seg på Snørsvald.

Paulines bror, Toralf Eriksen - altså min bestefar - tok turen fra Varteig for å hjelpe til på gården. I tiden han er der blir han kjent med mormor. Der blir det også romantikk - og giftemål i 1924. De bosatte seg først på Eidsfoss nord i Vestfold hvor bestefar var gartner på Eidsfoss Jernverk i seks år. Der kom døtrene Mary og Elsa til verden. Familien flyttet så til Holjem i Brunlanes hvor bestefar tok seg hyre på hvalbåten «Salvestria». I 1932 overtok de gården Bøhaugen i Varteig etter Rikard Eriksen - bestefars far - mens bestefar fortsatte som hvalfanger fram til han mønstret av i 1939. Mormor måtte stelle hus, dyr og gård hele vintersesongen mens bestefar var til sjøs. Under krigen ble denne

Ellinga Haldora Eriksen

født Hansen Thrane, 18. des i 1902 i Brunlanes. I 1924 giftet hun seg med Toralf Eriksen (1899-1984) født på Snoppestad. De bosatte seg først på Eidsfoss nord i Vestfold hvor Toralf var gartner på Eidsfoss Jernverk i seks år. Der kom døtrene Mary (1924-2004) og Elsa (1926) til verden. Familien flyttet så til Brunlanes hvor Toralf tok seg hyre på hvalbåten «Salvestria». I 1932 overtok familien Bøhaugen etter Rikard Eriksen, Toralfs far. Toralf fortsatte som hvalfanger og mønstret av i 1939. Gården drev de fram til 1951, da de bosatte seg i Sarpsborg og Toralf begynte som snekker på Borregaard. I 1957 flyttet de inn i nybygd hus sammen med datteren Elsa og svigersønn Arve Bø i Hagastuveien på Øya.

Ellinga Eriksen døde 23. januar i 1999.

båten torpedert og hele mannskapet omkom, så det var nære på at mormor også hadde mistet sin mann på sjøen. De bodde på Bøhaugen til 1951, da de flyttet til Sarpsborg og så senere bosatte seg på Hafslundsøy.

Minner om sin far

På den ene stueveggen hjemme hos mormor og bestefar hang det bilder av deres foreldre på hver side av brudebildet deres. På bestefars side hang moren Inger Marie og faren Rikard Eriksen. På mormors side hang hennes mor, Marie Hansen Thrane, og to bilder til minne om hennes far, Elling Haldor Hansen Thrane. Et var av barken «Prince Arthur» og det andre var minnestøtten over graven ved Stillehavskysten. Mormor har samlet på artikler og bilder hun har fått tilgang til i årenes løp, både norske og amerikanske. Hun har korrespondert med etterkommere etter ulykken med «Prince Arthur» og med personer i de norske klubbene i Seattle, «Sons of Norway» og «Norwegian Commercial Club».

Mormor har også kopi av sin fars siste brev hjem til familien, skrevet i North Shields i England torsdag 5. juni 1902, noen dager før avreisen til Valparaiso. Her forteller han blant annet om hvordan det var å være til sjøs på begynnelsen av 1900-tallet:

Oldefars siste brev

Kjære Marie, Helga, Margit og Hans Petter.

Ja, jeg faar atter skrive nogle ord til dere og fortele vordan jeg lever. Jeg er frisk og har hiren (anm. trolig hyren) til dato, det er Gud at takke for. Vi holder paa at laste koks om dagen, og vi blir vel ferdig til lørdag, og saa skal vi gaa til søs til søndags morgen. Jeg venter paa brev fra dere for nu blir det vel lenge til jeg faar høre noget fra dere

igjen, for det blir vel fire maaneder til vi kommer til Valparaiso. Men det kan hende at jeg faar brev før vi gaar allikevel. Jeg lengter at faa høre fra dig hvordan det staar til. Det er saa uhyrli ombord her nu, for det fyker av koks overaltdt, saa vi er ligesom feierar her, men det blir vel bedre naar vi kommer ut. Det ser ut som om vi faar proviant på veien, for nu har vi faat ti jernbanevogner lastet med mat, og det blir vel flere, men det skal vel mat til ogsaa paa en saa lang reise. I morgen skal skipperens kone og styrmand reise hjem for vi har faat ny styrmand. Ja, nu er det slut paa boerkrigen ogsaa. Det var saadan stas her om mandag. Det var ingen som arbete her. Vil du be Petter (anm. oldefars bror) se efter koggen, og at han vil dra den op før høsten. Ja, nu er det vel pent veir hjemme, tenker jeg, men her er det regn og uveir bestandig. Nu tenker jeg Hans Petter vil jerne være ute, men var han her skulde han se store baater og mange greier. Hils de smaa og sig jeg skal finne noget pent til dem naar jeg kommer til Amerika, men da maa de være snilde ogsaa. Jeg tenker Helga kan lese naar jeg kommer. Du faar kjøpe en bok til henne. Ja, nu faar jeg slutte for denne gang. Jeg lengter efter dere igjen, men med Guds hjelp kommer vi nok isammens igjen. Skriv om ni a ti uker. Skriv flere breve, for det er saa snodig at faa brev. Han ber de hilse til andre som han nevner opp ved navn, og avslutter med: ... men dere er først og sist hilset fra mig. Herren være med eder. Min adr. Tømmermand E. H. Hansen, Bark «Prince Arthur», Cap. H. Markussen, Norsk & Svensk konsul, Valparaiso, Syd Amerika.

Sukkerbiten som forandret alt

Mens skuta ligger der i North Shields, mener skipperen at det kanskje var på tide at resten av

familien hans burde reise hjem til Norge. I tre år hadde han vært kaptein på «Prince Arthur» og hadde i denne tiden hele sin familie - kone Anne Mathilde Georgine Fredrikke (fra Danmark), barna Viggo, Hans og Ebba - og barnepike Johanne Petersen med på seilasene. Datteren Ebba ble sågar født mens de oppholdt seg på sjøen - i den engelske kanal med kaptein Markussen som jordmor.

Viggo var blitt åtte år, så faren mente gutten nå burde sendes på skolen, og ville de skulle gå av her. *'Mor ville helst være med far. De ble så enige om å slå terning med en sukkerbit om avgjørelsen. Høyeste tall opp - og vi skulle reise hjem. Slik ble det, så vi forlot far og hans skip i England. Det var det siste vi så av ham. Hadde det ikke vært for sukkerbiten, ville vi alle ha ligget i den samme graven,'* forteller Viggo Markussen da han besøkte sin fars grav for første gang i 1974. Da var han 79 år. Besøket hadde stort oppslag i den norske avisen «Western Viking» og hvor overskriften var: «Første besøk ved fars grav - etter 70 år - Minner fra «Prince Arthur»-tragedien igjen levendegjort».

Oppkalt etter sin far

Mormor fikk tilsendt en kopi av denne artikkelen. Dette rørte henne veldig, spesielt da Viggo Markussen knelte ved sin fars grav. Hun skriver straks et brev tilbake til avisen:

Undertegnede fikk fra en venn som bor i Oregon, tilsendt utklipp av Western Viking, hvor det sto en beretning om «Prince Arthur's» forlis 2. januar 1903, og at Viggo Markussen besøkte gravstedet til de omkomne, hvor hans far var begravet. Min far, som var tømmermann ombord, var også blant de omkomne. Hans navn var Elling Haldor Hansen, fra Brunlanes ved Larvik.

Her er en liten beretning fra den tid:

Vi var fire barn da far døde: Helga 6 1/2 år, Margit 4 år (død 11 år gammel), Hans Petter 2 1/2 år, og jeg som var 14 dager gammel. Jeg ble døpt Ellinga Haldora - etter min far.

Den dagen vår far reiste, fulgte mine to eldste søstre ham et lite stykke på veien. Da sa far: 'Nå må dere gå tilbake til mor da, barna mine; og når jeg kommer hjem igjen, så skal jeg ha med dukker til dere.' Det var hans siste ord til sine kjære små. Selv om avskjeden var tung, ble jo de små barnehjertene trøstet med at de skulle få fine dukker når han kom hjem igjen.

Et tungt budskap

Mormor skriver videre:

Det ble et tungt budskap å få for mor, alene med fire små barn som hun måtte være både mor og far for. Det var harde tider den gang, men hun slet og strevet for å holde hjemmet vedlike for oss barn. Selv om vi manglet litt av hvert i vårt hjem, så manglet vi ikke kjærlighet. Hun var en trofast og god mor. Hun levde som enke til hun ble 87 år gammel.

Det var rørende å se bildet av Viggo Markussen da han knelte ved sin fars gravsted og la på blomster, og at det var første gang han var der. Ja, vi har nok også knelt ved vår fars grav mange ganger, men det har nok bare vært i tankene, for avstanden har vært for stor.

Sender et bilde av oss tre søsken. Min eldste søster Helga er nå 77 1/2 år, Hans Petter 74 år og jeg, Ellinga, 71 år. Min bror bor i vårt barndomshjem, min søster like ved og jeg bor i Sarpsborg i Østfold.

Så vil mine søsken og jeg hilse alle våre landsmenn der borte og til Norwegian Commercial Club og takke for den interesse og offervilje som dere viser for de omkomnes gravsted fra «Prince Arthur's» forlis.

Ellinga (til høyre) og hennes to gjenlevende søsken i 1974, Helga og Hans Petter. Ellinga var to uker da faren omkom på havet, Helga var 6 1/2 år og Hans Petter 2 1/2.

En 76-år gammel drøm går i oppfyllelse

Dette besøket til Viggo Markussen var nok en inspirasjon for mormor til også å gjøre denne reisen. Hun gikk nå i sitt 72. år, og trangen etter å komme til dette gravstedet blusset opp igjen. Jeg husker hun nevnte det flere ganger i min ungdom, men da ble det bare med tanken, for hun hadde ingen å reise sammen med. Men drømmen slapp hun aldri, heller ikke håpet.

Så går det fem år, og «Drømmen om Amerika-ferden» er blitt endelig en realitet.

‘Det har vært min barndom, min ungdom og min alderdoms drøm å få se fars grav på den amerikanske vestkysten - og nå i en alder av 76 år skal drømmen gå i oppfyllelse. For 18. juli reiser jeg sammen med min datterdatter til Ozette i staten Washington på Stillehavskysten hvor gravstøtten over min far og hans 17 skipskamerater står.’

Dette forteller mormor til journalist Åsmund Øisang i Sarpsborg Arbeider-

blad (SA) like før avreisen i 1979. Øisang hadde en stor artikkel om den kommende Amerika-turen til mormor i SA. Han skriver videre:

Hennes far var levende for henne hele livet, som et menneske hun kjente. Det skyldes morens stillferdige beretninger om en mann som var så snill og en far som var så god. Tiden leger alle sår, heter det, men det sletter ikke alle minner - og drømmen om faren har Ellinga Eriksen båret med seg fra den første gangen hun hørte om ham. Navnet hun fikk etter faren er hun takknemlig for, for i navnet ligger noe av faren. Er det rart at det er bånd mellom de to!

Ellinga Eriksen på vei inn i flyet som tok henne og barnebarnet Berit Thrane til Amerika.

Mormor kunne ikke engelsk, men takket være barnebarnet Berit Thrane lot turen seg gjøre. Berit var som skapt for rollen som hennes reisefølge. Hun og mormor hadde et svært nært og godt forhold, og kjente hverandre på godt og vondt. Berit planla hele turen, bestilte hotell og leiebil, tok kontakt med det norsk-amerikanske miljøet i Seattle og hun snakket engelsk. I fire uker var de der.

Selv om det var mye å oppleve, mange steder å besøke, kontakt med trivelige og gjestfrie mennesker, var det ingenting for mormor som kom opp mot besøket til minnestøtten og gravstedet til sin far. Men reisen dit ut var vanskelig, så planen var å fly med helikopter.

Mormor skriver i dagboken sin tirsdag 24. juli: *Trygve Jørgensen (medlem i Norwegian Commercial Club) ringte angående turen til gravstedet. Det var meningen att vi skulle været der ute torsdag og fredag, men så passet det ikke med helikopteret, så vi bestemte det selv att vi reiste derut når vi skal bo i den Olympiske Park, så da besøker vi far's gravsted i fred og ro.*

«Norwegian Memorial»

Å komme seg dit på egen hånd lot seg ikke gjøre, så de hadde avtalt med Donald Stubb at han skulle være med. Han arbeidet som forstmann for skogselskapet Rayonier og drev blant annet med kartoppmåling.

På en av sine turer i 1951 kom Stubb over et gjengrodd minnesmerke, kutter kvist og kratt og skraper vekk mose. Stubb, som var av norsk avstamning, får se at det er gravstedet til 18 norske sjømenn. Historien blir etter 50 år i glemsel gravd fram og gjenoppfrisket. Det kommer så for en dag at i begynnelsen av januar 1903 ble disse sjømennene gravlagt her ute i villmarken i dette ufarbare område ved

Stillehavet. Den norske klubben setter i gang en aksjon for å få stedet ryddet og pusset opp.

«Swedish Memorial», sto det på kartet, trolig fordi Norge fram til 1905 var i union med Sverige. Senator Henry Jackson ble informert om fakta og som i 1954 sørget for å endre både kartet og dermed også deler av historien. Det blir laget en minnepark som får navnet «Norwegian Memorial» og blir innlemmet i Olympic National Park & Forest.

Dagen før turen til minneparken leide mormor og Berit bil og dro ut mot Stillehavet og tok innkvartering på Lake Quinault Lodge i Olympic National Park & Forest.

Tidlig neste dag kom Stubb og hentet dem der. Underveis skulle de plukke opp to andre menn som skulle være med, John Zook fra Rayonier og Thor Hurlen fra komiteen for Prince Arthur's Memorial. Det var ikke vei helt fram, så bilen måtte de parkere en times gangvei unna. Donald Stubb hadde gått opp en sti der han hadde hogd vekk kvist og kratt, slik at de kunne komme seg fram. Vel framme skulle det tas bilder, og mormor gikk for seg selv for å skifte til kjole som hun hadde med seg, for her ved gravstøtten skulle hun være anstendig kledd.

Takk til ham som styrer alt

Berit forteller at mormor hadde både poetiske og dramatiske sider ved seg som var rørende.

- *«Å se henne sitte med dagboken sin hver kveld eller skrive dikt var så fint.»*

Mormor kan selv berette om dette besøket slik det framkommer i dagboken for 7. august 1979:

Ja, nå er dagen kommet, som mitt livs ønske skal bli oppfylt, og jeg tænker 'skal det virkelig lykkes.' Jo, takket være Han som styrer alt og som

jeg har satt min lit til, så lykkes det. Og alle disse folk som har gjort så meget for oss. Stubb er forstmann og arbeider for Rayonier. Han og en til hadde vært borti skogen der og ryddet opp en sti for at det skulle bli bedre å gå.

Vi drar opover til et sted som heter Forks for å plukke opp en som heter John. Vi må kjøre firmaets biler for her er bare veier for tømmerkjørere. Støvøyken står hvit til værs når vi møter, eller når noen kjører forbi oss. Nå kom vi til det stedet hvor Thor Hurlen skulle møte oss. Han hadde kommet over med en ferge. Det var meningen at en journalist Svein Gilje i Seattle Times skulle vært med. Han ville vi skulle vente til torsdag, for idag blev han forhindret på grunn av noen afrikanere som kom. Men jeg sa at nå som vi har bestemt med de andre, så venter jeg ikke en dag længer, mitt reisemål var jo å komme til far's grav. De andre var enige i det.

Det var strålende vær, et ønskevær, for her ute kan det fort bli tåke. Hvis vi hadde reist den dagen som først var bestemt, så hadde det blitt mislykket, for da var tåken så tett at de kunne ikke se hånden for sig. Så er vi ved stien som går ned til stranden. Hurlen lager ferdig kjepp til ham og mig, og færden begynner. Det er nok ikke det vi kaller sti hjemme i Norge, men efter

Ellinga legger blomster på graven til sin far, som omkom i skipsforliset da Ellinga var to uker gammel. «Et øyeblikk jeg aldri glemmer», skrev hun i dagboken sin.

omstendighetene så har Stubb gjort et godt arbeide. Han har sagt av store trær som er faldt ned, så vi kan komme imellom dem, og ryddet væk her og der.

«Et øyeblikk jeg aldri glemmer»

Det tok ca en time å komme ned til stranden, så var det å gå bortover stranden ca 100 meter, og så gikk det en sti noen meter opp til gravstedet. Den var fin og slett å gå på.

Nå ser jeg støtten. De andre stopper opp. Jeg går opp til den. Ser ikke at de andre hadde stoppet, tænker ikke på at de var der. Så kom jeg til å tenke på at jeg får ha på mig kjole, for jeg visste at de skulle ta bilder. Jeg ville ikke stå i sportsantrekk ved far's gravsted. Jeg skulle ha et bilde å gi mine som et minde. Jeg gikk da bort og byttet og Berit bar blomstene, røde nelliker, hvite krysantemum og blå liljer. Det blev tatt

Et historisk kjennemerke

På kartet er det merket som «Norwegian Memorial, January 1903».

Olympic National Park Trail ved Allen's Bay, Lake Ozette, er markert som «Norwegian Monument».

Det er etablert en liten minnepark og ettersom monumentet er plassert på føderalt område innenfor Olympic National Park, er det nå beskyttet og verdsatt som et historisk kjennemerke.

Ellinga og barnebarnet Berit Thrane ved gravstøtten til minne om de 18 sjøfolkene som omkom i forliset.

billeder da jeg la på blomstene. Berit stod ved siden av.

I det øyeblikk jeg la på blomstene, hilset jeg for mig selv og ifra Hans Petter som han ba mig om. Mine følelser rummer ikke på papiret, det får være privat.

Et øyeblikk jeg aldrig glemmer.

En stille stund

Vi var sultne etter skogfærden, og vi satte oss ned til å spise. Så måtte Hurlen tilbake igjen, for han skulle rekke fergen. Stubb sa at vi kunne være så lenge vi ville, for det hastet ikke med ham. Så jeg fikk en stille stund for mig selv.

Jeg satt der ved gravstedet og tenkte tilbake på den tiden som far var sammen med sine og på mor som ble alene med ansvar for oss små, men livet måtte gå videre. Hun var tapper. Det var så rart å sanse på at her lå far, og jeg satt og hørte på brenningenes brus og evige gravsang.

Ja, så kom tiden da vi burde bryte opp, for det var lang vei tilbake. Før vi begynte å gå, måtte jeg sende et sidste blick utover Stillehavet. Vi så seler også uti havet. Fant noen stener som var så

fine. Så var det færden gjennom skogen igjen da. Det var litt tyngre for det var mer oppover, men jeg gikk lett allikevel. Nå var vi på veien der bilen stod, så det var å kjøre i vei.

Ja, nå har vi kommet hit til stedet hvor vi bor. Vi var trøtte og sultne, så vi tok oss en god middag. Så gikk vi og la oss etter en begivenhetsrik dag.

Lunsj på Norway Center

The Norwegian Commercial Club var sentral i mormors besøk i Amerika. Denne klubben ble grunnlagt under den store depresjonen først på 1930-tallet, og skulle sørge for at nordmenn i Amerika sto sammen og kunne hjelpe hverandre.

Et av medlemmene i klubben den gang var Carl M. Moe, født i Bergen i 1890. Han dro tidlig til Amerika hvor han ble «Commander in United States Navy». Moe var medvirkende til at mormor og Berit kunne foreta reisen. Dagen før avreise tilbake til Norge inviterte han til lunsj på Norway Center, og mormor skriver i sin dagbok:

Ellinga utenfor Norway Center.

Lunsj i Norway Center. Olise Moe (gift med Carl Moe), journalist Svein Gilje, Ellinga Eriksen, Commander Carl Moe og Berit Thrane.

Onsdag 15. august 1979

Ja, nå er dagen kommet som de skal hente oss til en koselig lunsj på Norway Center. Vi har klædd oss og står og venter på dem. Der kommer søstrene Grace og Annabel Birkestol, døtrene til Ole Birkestol som var med å begrave de omkomne. Og så var der Sylvia, datter til Sandstrom som var med og forrettet begravelsen. Det var en opplevelse å treffe dem. Så var det Carl og Olise Moe, Clarence og Winnifred Pedersen og frue, og journalist Svein Gilje. Han var i fra Stavanger og snakket helt norsk. Han satt ved siden av mig så ham kunne jeg snakke med.

Efterpå ble vi budne opp til Sylvias mor, Jane Sandstrom. Hun var 93 år. Hun var forlovet med Sandstrom den gangen han blev med i begravelsen til

de omkomne, hun visste ikke om det. De skulle ut på et eller annet (tror det var opera) den kvelden. Men hun sat og ventet og ventet, hun visste ikke at han var blitt med i en så tragisk begravelse.

Ja, så var det å ta avskjed da med mange gode ord og omfavnelser av dem alle - og ønske om god reise.

En historisk dag

Nå har vi vært i mange amerikanske hjem og har blitt mottatt med stor gjestfrihet. Vi er blitt kjørt rundt av Trygve Nakkerud, han var medlem av «Sons of Norway» og «Leiv Erikson

På Norway Center. Bak: Berit Thrane, Commander Carl Moe, Winnifred og Clarence Pedersen (president i Norwegian Commercial Club). Foran: Grace Birkestol, Sylvia Halferty, Olise Moe, Ellinga Eriksen, Annabell Birkestol. Grace og Annabell Birkestol er døtre til Ole Birkestol som var med å gravlegge de skipsforliste. Sylvia Halferty er datter til Lorentz Sandstrom som også var med på gravferden..

*Berit og Ellinga sammen med
Commander Carl Moe.*

League», og en gang av Hurlen som kjørte oss rundt på forskjellige steder.

Carl Moe har hatt slik omsorg for oss. Han og hans kone er nogen hjertegode mennesker. De var så glade for at de fikk arrangert den hyggelige dagen for oss med lunsj på Norway Center. Berit står så høyt for dem. Berit er en kjekk jente, så han i sted - og jeg holdt med ham i det. Hun sørget for mig på alle måter, og det er så fint hun kan språket. Hun førte samtaler og oversatte for mig der de bare snakket engelsk.

Det var 25 år siden komiteen for Prince Arthur's Memorial blev stiftet, og Carl Moe (som er historiker) sa att det var en historisk dag for ham fordi vi var tilstede, og at han fikk samlet etterkommere av dem som hadde vært med i den tragiske begravelse. Det skulle skrives ned og legges i arkivet, sa han.

Skriften i sanden

Berit og mormor tok flere turer alene tilbake til Stillehavet. På Ruby Beach kunne de sitte lenge og se på

de store brenningene. Mormor skrev navnene på sine nærmeste i sanden i vannkanten, og lot Stillehavet ta med seg navnene.

‘Nå er vi alle en del av evigheten og historien,’ tenkte hun ved seg selv. Hun avslutter dagboken sin med følgende ord:

Min store drøm har gått i oppfyllelse. Jeg har vært ved min fars, og alle hans kameraters, gravsted, sett stranden hvor de hadde blitt skyllet inn, og Stillehavet hvor de forliste.

I morgen reiser vi hjem - og Amerika-færden er forbi.

Tilbake i Norge møtte hun Åsmund Øisang i SA igjen. Hun ble spurt om hvordan det var å «møte sin far.» *‘Jeg så ham ikke, men jeg visste at han var der da vi la blomstene på graven. Han lignet min bror, det har mor fortalt meg, og da kunne jeg liksom se ham. Vi lengtet bestandig*

«Skrift i sand.» Ellinga Haldora Eriksen skriver navnet sitt i strandkanten, til en far hun aldri fikk møte.

etter ham,' sier Ellinga. 'Særlig mor. Selv om hun var en utrolig god mor, savnet vi ungene også en far. Vi visste han var død, men for oss var det liksom han levde, likevel.

Tro endelig ikke jeg er sentimental. Jeg har mann og barn og et hyggelig hjem på Hafslundsøy, men jeg vil gjerne ha kontakt med slekten bakover, og der er far, som jeg aldri fikk se. Nå har jeg nesten det,' sier Ellinga, vemodig, men ikke trist. 'For alle må dø. Det går bare en tråd gjennom livet, fra slekt til slekt, og kan vi holde kontakten bakover, med alt det gode foreldre og besteforeldre ga oss, så tror jeg verden blir bedre.'

Det er Ellingas enkle livsfilosofi. Men, liksom det enkle, er den klok. For kloke mennesker er alltid enkle. Når hun forteller er det ikke om seg selv, men alle de gode venner og hjelpere hun traff i Amerika, skrev Åsmund Øisang.

Mer verd enn gull

«Mormor kunne gjerne tatt turen en gang til,» forteller Berit. «Når vi hadde kommet hjem spurte hun om vi kanskje skulle dra tilbake, men jeg syntes hun burde huske det for det det var da vi var der ute. Nydelig vær, brusen fra havet, omtenksomme mennesker rundt oss - kunne ikke

Minne om vår fars gravsted

Mormors dikt og som hun lagde melodi til selv. Hun kjøpte seg hammond-orgel som hun lærte seg å spille på. Denne sangen kunne hun sitte og synge for seg selv.

Prince Arthurs's forlis 2. januar 1903

Ved Stillehavet kyst der står et monument
Hvor havets helter kjempet i bølgens element.
Der lød redselsskrik i natten igjennom stormens sus,
De kjempet hårdt for livet i brenningenes brus.
Min Gud, min Gud - å hjelp oss kjære Gud.

Skipet het Prince Arthur, med tyve mann ombord,
I nattens mulm og mørke de feil av kurset tok.
Storm og uvær raste og skipet det gikk ned,
Av tyve manns besetning kun to der reddet ble.

Da morgenen opprant - Gud, for et syn å se
Atten mann var skyllet inn og lå ved strandens bred.
De to som var blitt reddet, de ropte i sin nød
De så sine kamerater som alle fant sin død.

Gravferden den var enkel der ved det åpne hav.
De atten ble begravet i en felles grav,
De ble senket ned i graven, men dem det norske flagg
Og flagget det ble deres stolte Sarkofag.

Det var ingen prest og ingen kirkeklokkeklang,
Kun noen få var samlet der ved Stillehavets strand.
En leste i fra bibelen dødens ritual
De sto med bøyd hoder, mens bølgen sang Koral.

Skrevet av Ellinga H. Eriksen 1979.

«Min store drøm har gått i oppfyllelse. Jeg har vært ved min fars, og alle hans kameraters gravsted, sett stranden hvor de hadde blitt skyllet inn, og Stillehavet hvor de forliste. I morgen reiser vi hjem - og Amerikafærden er forbi.»

blitt bedre. Hun var enig i det.»

En av disse stenene som hun hadde med seg hjem fra Stillehavet, tok hun med til en gullsmed og fikk laget et anheng slik at hun kunne bruke det som et halssmykke. Dette var trolig det mest verdifulle smykket i hele hennes smykkeskrin, for her hadde hun minnet om sin far hengende rundt halsen og nær sitt hjerte.

Dette har Berit arvet.

Kilder

«Østlandsposten» i Larvik, «Washington Posten/Western Viking» i Seattle, «Rayonier Reporter», «The Marine Digest», «Peninsula Herald», «Sarpsborg Arbeiderblad». Ellinga Eriksens private brev og notater. Berit Thrane.

Ellinga kjøpte seg hammondorgel som hun lærte seg å spille på. Her kunne hun sitte og synge for seg selv sitt eget dikt om forliset.

Borres Reparasjon & Service

***Alt i pumper og
hydraulikk.***

TLF: 92 64 30 34

Øistein Bøe:

Inger Maries brudekjole fra 1830

Da Inger Marie Olsdatter fra Spydevold giftet seg 5. februar i 1830, bar hun denne nydelige brudekjolen. Vi tror nok brudgommen Ole Evensen Brenne var stolt. - Kjolen er meget spesiell, sier konservator Mona Beate Buckholm Vattekar ved Østfoldmuseene.

Brudekjolen ble skjenket til Borgarsyssel Museum i 1935 av Simen Andersen Brenne. Han var svigersønn til Inger Marie og Ole, gift med deres datter Oline. Ifølge gaver skulle hans svigermor også ha båret brudekrone da hun giftet seg, men i dag er det ingen som vet hvor den har tatt veien, da den ikke fulgte med kjolen til museet i 1935.

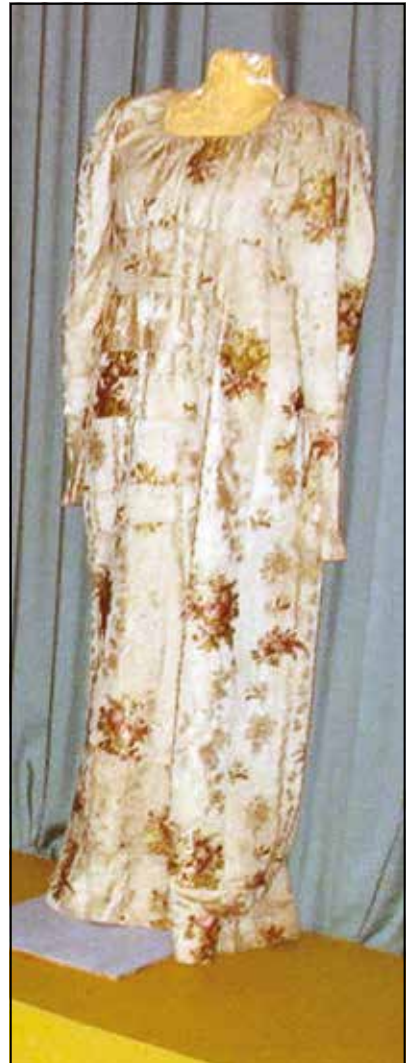
Konservator Vattekar ved Østfoldmuseene er full av lovord over den broderte brudekjolen fra 1830. - Den er meget spesiell, og vi har god kunnskap om hvem som har brukt den og i hvilken anledning, sier hun.

Inger Marie og Ole

Det er drøyt 191 år siden Inger Marie fra Vestre Spydevold og Ole fra Søndre Brenne lovet hverandre evig troskap. Inger Marie Olsdatter Spydevold var født i 1803. Foreldre var Marthe Olsdatter Hasle og Ole Baardsen Spydevold. Det virker for øvrig som om hun fikk leve med navnevariantene Mari, Marie og Maria. Trolig ble hun kalt «Marja».

Hun hadde for øvrig en bror Hans (1806-1874) som tok over foreldregården Spydevold. Det er tilnærmet det som i dag er gårdsnummer 3041, bruksnummer 7 og 8.

Ole Evensen Brenne var nesten ti år eldre enn Inger Marie, født i 1793. Hans foreldre var Maria Mathisdatter fra Askersby og Even Olsen Brenne. Han var eldste gutten som fikk leve

*Brudekjolen fra 1830 som Inger Marie fra Spydevold bar da hun giftet seg. Vakker gul silkedamask kjole med broderte fargerike motiv.
Foto: Mona Beate Buckholm Vattekar/Østfoldmuseene.*

Konservator Mona Beate Buckholm Vattekar betegner brudekjolen fra Varteig som meget spesiell. Foto; Øyvind Andersen/Østfoldmuseene.

opp på det som i dag tilsvarende 3030/1 Brenne, og det var derfor Inger Marie og Ole som ble de neste eierne på Brenne.

Kjolen har alt

Mona Beate Buckholm Vattekar ved Østfoldmuseene betegner Inger Maries brudekjole fra 1830 som meget spesiell, da det ikke er mange slike i Østfoldmuseenes samlinger. - Det går ikke mange på dusinet av den, fastslår hun.

Kjolen er laget av vevd damask, med livför i hjemmevevd strie. Den er vakkert brodert, med blomsterklaser i flere farger. Stoffet i kjolen er gult. Brudekjolen har kort liv, og er åpen i ryggen med trekkband og rynker. Den har stor, rund halsutringing med

trekkband. Den har lange, trange ermer, og er rynket ved skulderen. Nederst er det påsatt en smal kappe.

Både alder, utforming, tekstilbruk og historikk gjør kjolen svært interessant. - Den har alt, sier konservator Vattekar. Hun betegner det som ekstra interessant at man har relativt god personkunnskap om den som for snart 200 år siden bar brudekjolen.

Vi har ikke vanskelig for å forstå at 26-årige Inger Marie må ha vært et vakkert skue i den fargerike brudekjolen. Ifølge familietradisjonen skal hun for øvrig også ha båret brudekrone da hun giftet seg med sin Ole.

En sen empirekjole

Eli Soelseth har ekspertise på empirekjoler, og har blant annet skrevet boka «Empirekjolens mønstertyper og konstruksjon sett i historisk sammenheng». Om brudekjolen til Inger Marie fra Spydevold sier hun at fasongen på kjolen tyder på ganske sen empire.

Hun viser til at kjolens høye livlinje og det enkle snøresystemet er klart empire, slik det utkrystalliserte seg i Frankrike omkring 1805-1810.

Trodde kjolen var på Folkemuseet

Tone Hermansen fra Oslo er en av svært mange etterkommere etter Inger Marie Olsdatter fra Spydevold og Ole Evensen fra Brenne. Det blir mange slektsledd, og Tone er et tippoldebarn av brudeparet fra 1830. Hennes gren mot Varteig er via Inger Marie og Oles datter Marthe Marie, som giftet seg med Ole Andersen Vestgård.

- Min tante og fadder Inger Johanne snakket i alle år om brudekjolen. Hun trodde den var oppbevart på Norsk Folkemuseum, men det stemte altså ikke. Den ble gitt til Borgarsyssel museum. Uansett, dette er en spennende historie, sier Tone Hermansen, som var den som gjorde oss oppmerksom på brudekjolen.

Brudekjolen er godt ivaretatt på museet. Brudekronas skjebne er imidlertid uviss. Foto: Mona Beate Buckholm Vattekar/ Østfoldmuseene.

Når hun mener brudekjolen fra Spydevold er sen empire, skyldes det blant annet at ermehullene er trange og ryggbredden bred. Dessuten er rygg lengden lengre enn livets förlengde.

Soelseth tipper derfor omkring 1820 for kjolen, kanskje til og med noe senere i 1820-årene. Dette passer jo svært godt, all den tid Inger Marie og Ole gikk opp kirkegulvet i 1830.

Enda eldre?

Da brudekjolen ble innlevert til Borgarsyssel Museum i 1935, er det notert at kjolen ifølge giver ikke har vært brukt etter at Inger Marie bar den som brud. Kjolen kan være eldre, men at den ble sydd, «passende til henne», som det står i beskrivelsen fra Borgarsyssel.

Kjolen er av silkedamask med håndbroderte motiv. Dette var ganske

Giveren i 1935

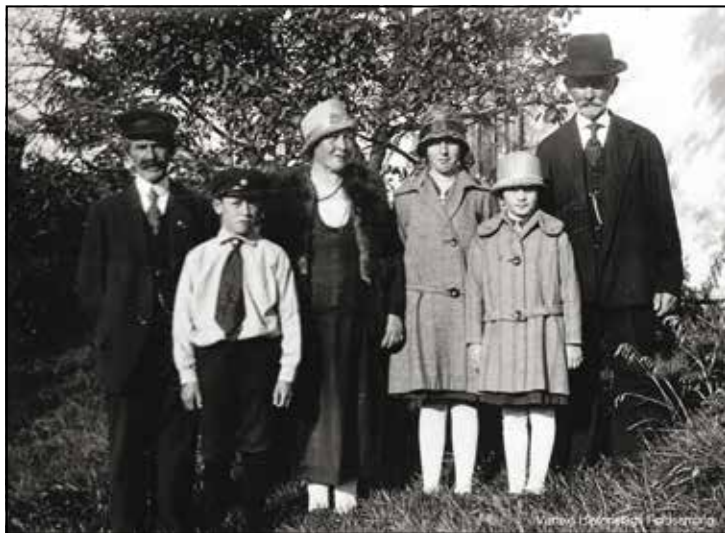
Det var altså Simen Andersen Brenne (1854-1943) som skjenket brudekjolen til Borgarsyssel Museum i 1935. Han var svigersønn til brudeparet fra 1830, gift med Oline Olsdatter f. Brenne (1852-1924).

Simen var fra Øvre Lunde, sønn av Anne Simensdatter Snoppestad og Anders Mathisen Lunde. Han giftet seg med Oline i 1885, og de fikk sønnen Ole (1885-1945).

Oline og Simen overtok på Brenne etter Olines bror Even. De ble siste leddet i en lang slektsrekke på Brenne, ettersom sønnen Ole og kona Johanne f. Aarbu ikke tok over på Brenne, men i stedet kjøpte 3007/3 og 5 Brunsby vestre i 1922.

*Simen Brenne
Foto: S. Lagercreutz,
Fredrikstad. Eier: Åse Bøe
Saltbones.*

Simen Andersen Brenne (t.h.) var svigersønn til Inger Marie og Ole, og skjenket brudekjolen til Borgarsyssel museum. Dette bildet er tatt på Brunsby omkring 1930, der Simen står sammen med sønnen Ole, svigerdatteren Johanne og barnebarna Otto, Solveig og Olga. Foto ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling

sjeldent den gang, og sikkert kostbart. Ifølge magasinforvalter Hilde Serine Krogstad ved Østfoldmuseenes eksterne gjenstandsmagasin Trollull på Mysen var stoffet trolig importert fra England eller Frankrike, så det var utvilsomt en påkostet kjole datteren på Spydevold bar. Krogstad sier at stoffet ganske sikkert er fra 1700-tallet, og at det derfor ikke er usannsynlig at den har blitt omsydd til Inger Maries bryllup i 1830. Alle skjøtene på livet og ermene kan jo også være tegn på omsøm.

Ikke moren

Det har vært spekulert i om Inger Maries mor Marthe Olsdatter fra Hasle kan ha brukt kjolen da hun giftet seg.

Marthe inngikk imidlertid ekteskap med Ole Baardsen i 1801, og dette blir for tidlig i forhold til kjolens empirestil.

Mona Beate Buckholm Vattekar minner imidlertid om at kjolen kan ha vært benyttet som staskjole, om enn ikke av noen som skulle gifte seg. Kjolen har for øvrig noen små skader, særlig på ryggpartiet, men tilstanden er ellers generelt god.

Tilhørende brudekrone

Da brudekjolen ble levert inn på Borgarsyssel Museum i 1935, ble det gjort en antegning om at det opprinnelig hørte brudekrone til kjolen. Det var imidlertid den gang ukjent hvor brudekronen hadde tatt

I takt med moten

I takt med det som var moderne, kledde brudene på begynnelsen av 1800-tallet seg i hvitt. Den generelle moten ble igjen mer fargerik fra 1820-tallet, og Inger Maries brudekjole fra 1830 er altså gul med fargerike blomsterkorasjoner.

Også etter de hvite brudekjolenes inntog var det mange som giftet seg i kulørt kjole. Valget var betinget av praktiske og økonomiske hensyn. Den hvite kjolen var lite anvendelig for senere anledninger og var dermed mest utbredt blant de mer velstående. Svarte brudekjoler ble ikke vanlig i Norge før ut på 1800-tallet, men ble da et mye brukt alternativ.

(Kilde: Wikipedia.)

Satt i herredstyret for Tune og Varteig

Olav Spydevold betegner i boka «Varteig – en liten bygds historie» Ole Evensen Brenne som «en fremtredende mann» i bygda. Han var skoleholder, klokker og kirketjener, men han var også det vi i dag ville kalt kommune-politiker.

Varteig skilte lag med Tune i 1861, og ble selvstendig kommune. Før den tid var det felles herredstyre for Tune og Varteig, og vartingene hadde fire representanter i dette forumet. Ole Evensen ble valgt inn i 1840, var ute i noen år, men kom tilbake som «formand» i 1848.

veien, og dette er fortsatt ukjent.

Konservator Vattekar ved Østfoldmuseene legger ikke skjul på at det hadde vært særdeles ønskelig om brudekronen kunne følge brudekjolen. Norsk Folkemuseum har en større samling av brudekroner, men i Østfoldmuseenes samlinger finnes det bare én; «Skolleborgkrona». Det er en brudekrone fra Aremark, brukt første gang på 1700-tallet og siste gang i 1903.

Brudekjolen til Inger Marie Olsdatter skal for øvrig etter hvert få sin plass i Østfoldmuseenes eksterne gjenstandsmagasin på Mysen, i det tidligere industrianlegget til Trollull AS. Konservator Mona Beate Buckholm Vattekar er svært interessert i å få mer informasjon om brudekjolen, og kanskje i særlig grad om noen kjenner til brudekrona som skulle høre til. I så fall er hun å treffe på telefon 479 77 740.

Barneflokket på Brenne

Vi kan ikke slippe Inger Marie og Ole på Brenne før vi har sagt noe om neste generasjonen som fikk sin oppvekst på gården. De fikk barna:

- Iver (1831-1890), gift med Olea Iversdatter Brunsby.
- Marthe Marie (1833-1870), gift med Ole Andersen Vestgård.
- Ingeborg (1836-1891), gift med Anders Johnsen Hauger.
- Even (1840-1898), ugift. Overtok Brenne etter foreldrene.

- Helene (1843-1844).

- Hans (1846-1850).

- Oline (1852-1924), gift med Simen Andersen Lunde. Eier på Brenne da de overtok etter Even.

Inger Marie døde på Brenne i 1856, ektemannen Ole i 1870.

Ole var skoleholder og klokker

Ole Evensen Brenne, brudgommen fra 1830, var en svært betrodd mann i bygda. Han var både skoleholder, klokker og kirkesanger, og dessuten også medlem i herredsstyret for det felles Tune og Varteig.

Ole startet sin lærergjerning på Maugesten i Tune i 1818, men ble omgangsskolelærer i Varteig fra 1823. Først to år Østaskogs og på Hafslundsøy, og fra 1825 til 1857 Vestaskogs og Ovaskogs. Det ble 39 år som skoleholder og 32 år som klokker.

En bror av Ole, Lars Evensen Brenne, var for øvrig også skoleholder, men bare i midlertidig stilling. Han underviste Østaskogs og på «Rødsøen» (Hafslundsøy). Han hadde nok ikke det samme gode renommé som Ole, for i leserinnlegg ble det krevd at han måtte fjernes fra lærerjobben på grunn av «Drikfældighed». Lars druknet i Glengshølen i 1838.

Religiøse skrifter

Ole Evensen Brenne etterlot seg mange religiøse skrifter, dels som han selv hadde forfattet. Blant annet hadde han som klokker skrevet ned en rekke

Stor barnedødelighet

Barnedødeligheten var stor for et par århundrer siden. «Vår» Ole Evensen Brenne var tredje gutten som Maria Mathisdatter Askersby og Even Olsen Brenne fikk, og som de døpte Ole. De to foregående døde helt små. Etter god tradisjon med navneoppkalling, skulle odelsgutten på Brenne hete Ole, oppkalt etter farfar Ole Christoffersen Brenne.

Da Maria og Even ble foreldre for første gang 2. september i 1787, var det til en gutt. Tro mot tradisjonen fikk han i dåpen navnet Ole. Han ble bare halvannet år gammel. Etter å ha fått ei datter, kom en ny gutt til verden. En ny odelsgutt, og han ble også døpt Ole. Han døde 11 uker gammel.

Da sønn nummer tre kom til verden på Brenne, var man fortsatt trofast mot tradisjonene og døpte også ham for Ole. Det er «vår» Ole Evensen Brenne, som ble tett innpå 77 år før han døde.

levnetsbeskrivelser over personer som ble gravlagt.

Sønnen Iver Olsen overtok for øvrig etter hvert oppgaven som kirkesanger, og han vikarierte også til tider for faren som lærer. (Les om Iver i Inga for 2009.)

Som bonde og sentral kirke-

medarbeider, trengte nok Ole Evensen vikarer som kunne steppe inn. Mathis Amundsen Heden fungerte til tider som avløser for ham. Ole og Mathis var for øvrig søskenbarn ettersom Oles mor Maria og Mathis sin mor Mathea var søstre fra Askersby.

Byens eldste og største butikk - etablert 1896

Pellygt. 71

L. Evensen as Tlf. 69 13 03 10

- Vi var seks trøsjlige unger!

Sigrid Berg har glimt i øyet når hun forteller om oppveksten på Stenkleven på 1920-tallet. – Vi var seks «trøsjlige» unger, ler hun. Nå er Sigrid 102 år, og kan se tilbake på et særdeles rikt og variert liv.

Vi tviler sterkt på at dette med trollete unger er helt sant. De fant nok ikke på mer hyss på Stenkleven enn hva som var tilfellet hos unger flest. I samme åndedrag forteller hun for øvrig om faren som jobbet i lensa, og om moren og ungeflokken som måtte stå for gårdsdriften. Det var klare plikter som også lå på barna.

Samtalen med Sigrid Berg fant sted over kaffe og kaker hjemme i Øvre Langgate på Klavestadhaugen det året hun fylte 100. Vi fikk besøke henne for å skanne bilder til vårt fotoarkiv.

Nå har hun lagt ytterligere to år til et innholdsrikt liv. Sigrid bor ikke hjemme lenger, men trives godt på Haugvold sykehjem.

Født på Stenkleven

Sigrid Berg er født på Stenkleven 24. november i 1919, med pikenavnet Lunde, og døpt Sigrid Johanne. Foreldrene var Emma og Peder Lunde,

for øvrig fra hver sin Lunde-gård da de giftet seg i 1915. Emma var fra Nedre Lunde med foreldre Ellen Karoline og Johan Jensen Lunde. Peder var fra Øvre Lunde, sønn av Elen Marie og Simen Mathisen Lunde.

De første årene bodde Emma og Peder i «den rød stua» på Lunde. Der kom også de to første barna til verden, Isak i 1916 og Elna i 1918. Sigrid ble den første som ble født på Stenkleven, etter at foreldrene kjøpte gården i 1919. Der vokste barneflokken med Randi i 1922, Bjørg i 1928 og Kjell i 1930.

Mamma gjorde alt

Sigrid forteller om fire-fem kuer på båsen hjemme på Stenkleven, hest på stallen og ellers griser og høner som det var naturlig å ha på en gård. Faren Peder jobbet i lensa, så mye av ansvaret for dyreholdet og onntidene falt på Emma og barna etter hvert som de vokste til.

- Mamma gjorde alt; hun var enestående, sier Sigrid i samtalen. Og hun utdyper: - Hun gjorde jo mannfolks arbeid ute, samtidig som hun både spant, vevde og sydde. Og i tillegg måtte hun oppdra seks «trøsjlige» unger, ler hun.

En koselig selfie der 102-årige Sigrid Berg får en skikkelig klem av ett av barnebarna, Monica Hansen.

Fikk strøm 20 år før alle andre

Mens resten av Ovaskogs måtte vente til slutten av 1940-tallet før man fikk elektrisk strøm, kunne man på Stenkleven glede seg over både strøm og kraft allerede på 1920-tallet.

Årsaken var at gårdene i dette området fikk strøm fra Rakkestad. – Det var stas da vi kunne slå på bryteren, sier Sigrid Berg.

Gårdsbebyggelsen på Stenkleven fotografert sommeren 1943.

Våningshuset ble reist i 1902, mens låve med stall og fjøs ble bygd av Emma og Peder Lunde i 1932.

Foto: Ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling

Ungene var imidlertid aktivt med i arbeidet på gården. Det var klare plikter fra tidlig alder, slik det var vanlig rundt om på gårdene. Sigrid legger ikke mer vekt på det. Sånn var det bare.

Lekekamerater på nabogårdene

Det ble imidlertid også rom for lek og moro, både innad i søskenflokken og med unger på nabogårdene. Hun nevner ungeflokkene på Bjørnlena og Torptangen. Og ikke minst på Delebekk, der hennes søskenbarn vokste opp.

Emmas søster Agnes var gift med Lorentz Bergerud og de hadde etablert seg på Delebekk. Der ble det fire unger, og spesielt de tre eldste var i passe alder for Sigrid; Alma født i 1916, Jens i 1919, Knut i 1921 - og Odd i 1933. - Det var aldri langt til noen å leke med, kommenterer Sigrid.

Lang skolevei

Skoleveien måtte hun likevel ofte gå alene, og det er drøyt for små føtter å gå fra Stenkleven til Kockimskolen. Det var forbi Øvre

Bolighuset på Stenkleven ble bygd av eierne Maren og Arne Olsen i 1902. Dette bildet er tatt omkring 1935. Foran bolighuset står Bjørg (født i 1928) og Kjell Lunde (1930). Foto: Ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling.

Forlovelsesbilde av Sigrid Johanne Lunde og Knut Johannes Berg, tatt i 1943. Året etter giftet de seg. Foto: Ukjent. Bildets eier: Varteig Historielags Fotosamling.

Morthaugen, Morthaugbråten, forbi avkjøringen til Bjørnløna og videre om Berger og Kokkimbråten. Men Sigrid kan ikke huske at skoleveien var noen belastning. Og ekstra lett gikk det jo hvis det var mulig å bruke sparkstøtting.

Hedvig Monsen var lærer Ovaskogs den gangen. - Jeg var veldig glad i frøken Monsen, forteller Sigrid. Hun husker spesielt en 17. mai-feiring hvor det var et fryktelig regnvær. - Da fikk jeg overnatte hos frøken Monsen, så jeg slapp å gå i regnet. Dagen etter var det jo vanlig skoledag igjen.

- Jeg fikk sove i samme seng som frøken Monsen. Det var stas, husker Sigrid Berg.

Tjente på Hasle

I alt 16 ungdommer «gikk for presten» i 1934, og ble konfirmert av sogneprest Birger Sinding 7. oktober. Etter konfirmasjonen ble man ansett som voksen, og det gjaldt å komme ut i arbeid.

Lagt til Rakkestad

I forbindelse med kommunesammenslåingen i 1992, ble det en grenseregulering med Rakkestad. Flere gårder som tidligere tilhørte Varteig, ble nå lagt til Rakkestad. Det gjaldt blant annet også Stenkleven.

I Varteig hadde Stenkleven gårdsnummer 22, bruksnummer 1. Ved grensereguleringen ble det gårdsnummer 252, bruksnummer 1, Rakkestad. Eier i dag er Per Helmer Lunde, en nevø av Sigrid Berg og sønn av forrige eierne Rakel og Isak Lunde.

For Sigrid på Stenkleven ble det noe over fem år som tjenestejente hos Ingebjørg og Finn Mathiesen på Hasle. Hun deltok i melkingen på gården, men ellers var hennes oppgaver innomhus. - Det var greie mennesker. Jeg trivdes godt på Hasle, forteller hun.

Ingebjørg var jo jordmor i Varteig, og Finn drev gården ved siden av ulike engasjement i det offentlige liv i bygda. Derfor ble det også sterke bånd til de to guttene til Ingebjørg og Finn, Johan født i 1928 og Christen i 1932.

Gårdbrukere på Haraldstadskogen

Det ble ikke så lange frierveien for Sigrid på Stenkleven. Framtidig ektefelle fant hun på gården Berg i Os. Sigrid og Knut Berg giftet seg 29. juli i 1944. Som nygifte bodde de på Nordre Furuholmen. Martinius Furuholmen eide gården den gang. Senere ble den kjøpt av Glomma Fellesfløtning, sanert og stedet ble base for lensa.

Eldstedatteren Karin er født i 1945, mens foreldrene leide på Nordre Furuholmen. Senere ble det en kortere tid på Berg i Os, før de i 1947 kjøpte gårdsnummer 105, bruksnummer 7 Haraldstadskogen i Skantebygda. Der

Sigrid Berg flankert av sine to døtre. Karin Steen til venstre og Lillian Hansen til høyre.

Foto: Monica Hansen.

bodde de da Lillian ble født i 1949.

Allsidig jordbruk

Haraldstadskogen er på rundt 90 mål jord og 385 mål skog og annet areal. Da Sigrid og Knut Berg drev gården, hadde de som oftest seks-sju kuer, to hester, griser og høner. Et allsidig jordbruk, slik det var vanlig for 70 år siden.

Knut var ikke sterk i ryggen, og mye og tungt manuelt arbeid på en gård var ikke det beste for hans helse. Derfor ble det familieråd, og man ble enige om å selge Haraldstadskogen og bygge seg hus i Skjeberg.

Knut Berg fikk seg jobb på Borregaard, og med stort pågangsmot gikk de i gang med husbygging samtidig som de drev gården i Skantebygda. I 1957 kunne de flytte inn i ny bolig i Øvre Langgate på Klavestadhugen. Dermed var

Sigrid og Knut.

Eier på Haraldstadskogen i dag er for øvrig Hans-Kristian Willadsen.

Håndarbeid og hage

Døtrene var åtte og tolv år gamle da Sigrid og Knut Berg flyttet til Skjeberg. Sigrid likte å ha det pent rundt seg, og det ble en vakker hage og et velstelt hus i Øvre Langgate 70.

Hun likte godt å sitte med håndarbeid, enten det var broderier eller strikking. Nå får både synål og strikkepinner hvile, men Sigrid trives godt på Haugvold der hun har bodd siden mai i fjor.

Sigrid Berg har med årene fått fire barnebarn og sju oldebarn. Ektemannen Knut døde for 29 år siden, og det er nok flere enn Sigrid som kan lure på hvor årene blir av. Det er 102 år siden hun kom til verden på Stenkleven, 24. november i 1919.

Forrige eieren på Stenkleven

Emma og Peder Lunde kjøpte gnr 22, bnr 1 Stenkleven av et dødsbo i 1919. Arne Olsen Stenkleven var født i 1852, og døde i 1918. Enken Maren og øvrige arvinger valgte derfor å selge gården, og skjøte ble skrevet 1. oktober i 1919. Emma og Peder Lunde betalte 15.000 kroner for gården. I kjøpet inngikk også 23/1 Øvre Morthaugen, som senere har fulgt gården.

Arne Olsen var født på Høkelia, Maren var fra Rakkestad. Han hadde eid 3015/12 Stærtopp før han på slutten av 1870-tallet kom til Stenkleven.

En av Norges mest anerkjente orkesterdirigenter

I serien om «kjendiser» med familie fra Varteig, er turen nå kommet til dirigenten Ingar Bergby. Han er en av Norges mest anerkjente orkesterdirigenter og har markert seg som en kunstner med en klar formende kraft og et stort engasjement. I løpet av sin karriere har han ledet innspillinger med utallige orkestre, og han har fått flere utmerkelser. Bergby har også vært en ettertraktet dirigent for flere korps, bl.a. det kjente Eikanger-Bjørsvik Musikklag, og med Lillestrøm Musikkorps har han vunnet 5 NM-titler.

Ingar Bergby

Gjengitt med tillatelse fra Ingar Bergbys
hjemmeside. Foto: Benjamin A. Ward.

Eier: Ingar Bergby

Valgets kvaler mellom fotball og musikk

Ingar Heine Bergby er eldste sønn av Evelyn og Rolf Egil Bergby. Da Ingar ble født i 1964, bodde familien i Oscars gate 72 i Sarpsborg der mormor og morfar, Inga og Ingvald Tveter, drev kolonialforretning. Etter hvert fikk han tre søsken, Christer født 1965, Lena Britt født 1967 og Eli Gro født 1974.

Som guttunge var Ingar svært interessert i fotball, og det ble mye

spilling på løkker og baner rundt i byen. Han ble etter hvert så god at han ble tatt ut på skolelagene i fotball. Parallelt med fotballen gikk også interessen for musikk, så etter noen år måtte han velge hva han skulle satse på. Faren rådet han til å satse på musikken, og slik ble det.

Klarinettlærer i Varteig Skoles Musikkorps

Ingar fikk sitt første instrument da han var 5-6 år gammel. Det var en blokkfløyte. Han forteller at det var pappa som lærte han å spille på den. Siden begynte både han og broren i Sarpsborg Guttemusikkorps der Ingar fikk spille klarinett. De to søstrene begynte etter hvert i Jentekorpset.

Etter grunnskolen begynte Ingar på musikklinja på Greåker med klarinett som hovedinstrument. Samtidig tok han privattimer hos professor Kjellstrup på Musikkhøyskolen i Oslo. I denne tiden spilte Ingar både i Sarpsborg Ungdomskorps der han var med og vant NM, og i Østfold Symfonisk Band der han både spilte og dirigerte. Bare 14-15 år gammel fikk han ansvaret for å dirigere grupper i Guttemusikken. Senere dirigerte han skolekorps i Halden. Og i to år var han klarinettlærer i Varteig Skoles Musikkorps.

Ingar og pappa Rolf spiller sammen ca 1962. Fotograf: Ukjent. Eier Ingar Bergby

igjen og fortsatte på Greåker der han fullførte videregående. Verneplikten ble avtjent som klarinettist i Divisjonsmusikken i Halden. Fra begynnelsen av 1990-tallet har Ingar Bergby flere ganger dirigert dette korpset, og han var 1. gjestedirigert for Det Norske Blåseensemblet (som Divisjonsmusikken i Halden nå heter) fra 2003-2006.

Gode minner fra besøk hos besteforeldrene på Ise

Ingar husker godt at de nesten hver søndag i hans barndom dro til Ise for å besøke besteforeldrene. Han forteller at farmor Aslaug var verdens snilleste; alltid rolig og trygg. Hun serverte barna puffet ris med syltetøy og melk når de kom, og før de skulle dra hjem igjen, dekket hun alltid på til «eftasvæl». Farfaren var nærmest «sportsidiot», og særlig skøytesendingene på radioen var hellige. Da var han ikke nådig hvis det ble for mye snakk eller leven slik at han ikke fikk notert rundetidene. For Ingar og søsknene ble det derfor

Musikkmiljøet inspirerte til øving

Ingar Bergby sier at han trivdes godt i musikkmiljøene, og at han hadde et sterkt ønske om å bli god. Derfor øvde han mye. Det ga resultater, og bare 17 år gammel ble han tilbudt jobb i Divisjonsmusikken i Bergen. Han takket ja og flyttet til Bergen, men etter noen måneder ble savnet etter familie og venner i Østfold for sterkt, så han sa opp jobben og flyttet hjem

Aslaug og Gunder Bergby med barna. Bildet er tatt 1963. Fra venstre bak: Rolf Egil, Reidar, Per, Leif og Gunvor. Fotograf: Ukjent. Eier: Solveig Rød

*Stolt musikanter i Sarpsborg Guttemusikkorps. Fotograf: Ukjent.
Eier: Ingar Bergby*

En musikalsk familie

Ingar Bergby har solide musikalske røtter både på mors og farssiden. Mormor Inga spilte satter og sang i bedehusets musikk. Mor Evelyn spilte piano. Farfar Gunder sang både i Ise Mannskor og i Ise Sangkor. Farmor Aslaug hadde en fin sangstemme, men var ikke med i kor etter at hun ble gift. Og alle onklene på farssiden spilte i sin ungdom i Klang på Ise.

Aslaug (1894-1973) og Gunder Bergby (1893-1973) bodde på Sorgenfri (Iseplassveien 14) på Ise. De hadde fem barn:

Reidar (1925-1999) Han spilte valthorn i Klang og var en av initiativtakerne bak Sandbakken Skolekorps som ble stiftet i 1961. Det korpset dirigerte han i over 20 år. Mens han var dirigent, deltok Sandbakken skolekorps sammen med skolekorps fra hele Norge på CDen «Her kommer skolemusikken, vol 1». Hans sønn, Torleif, var ansatt i Divisjonsmusikken i Halden og senere i Det Norske Blåseensemble.

mye lek i farfars have både sommer og vinter. Og selv om farfar var glad i sang og musikk, syntes han at det ble for mye av det i radioen. Han ville heller ha sportssendinger. Men når det ikke var sportssendinger, samlet storfamilien seg i stua med sang og musikk. Og da fikk alle være med.

*Verneplikten ble avtjent i Divisjonsmusikken i Halden i 1985. Ingar Bergby ytterst til venstre. Fotograf: Fredriksstad Blad
Eier Ingar Bergby*

*Fra Divisjonsmusikken i Bergen 1971.
Fotograf: Ukjent. Eier: Ingar Bergby*

Leif Edvard (1927-2006) spilte klarinett. Han laget Ise-sangen som du kan lese om i Inga 2019.

Gunvor (1928-2017) spilte gitar og sang. Hun var gift med Rolf Grønli (1928-1999). Han spilte horn. Og både Gunvor og Rolf var med i Ise Sangkor. Deres sønn, Kai, (1954-1994) var en markant sanger i Fredrikstads revy- og musikkmiljø. Og datteren, Irene spilte gitar og sang i «Gunvormusikken».

Per Oddvar (1936-2011) spilte baryton.

Rolf Egil f.1940 er faren til Ingar. Han spilte selv kornett. Etter at broren, Reidar, ga seg som dirigent i Sandbakken SMK etter 22 år, overtok han taktstokken og førte bl.a. korpset fram til 1. plass i NM. I alt var Rolf Egil dirigent for korpset i 17 år.

Ingars bror, Christer, spiller fagott. Han studerte ved The Julliard School i New York. Nå er han ansatt i Det norske Blåseensemblet.

På spørsmål om musikk-interessen har gått videre til neste generasjon, svarer han at de to barna, Johanne og Ole Mikael, også har spilt instrumenter i barne- og ungdomsårene, men at ingen av dem er utøvende nå.

Musikalsk julehilsen

Ingar husker godt at han, pappa og broren Christer sammen med onklene Rolf og Reidar og søskenbarna Torleif og Tone dannet et familieorkester som ble ledet av Torleif. Til jul spilte de inn en kassett som ble sendt som julegave til familien i Trondheim. Dette var en hilsen som ble satt stor pris på, og som ga mye moro for utøverne.

*Gjengitt med tillatelse fra
Ingar Bergbys hjemmeside.
Foto: Benjamin A. Ward.
Eier: Ingar Bergby*

*Fra framføringen av jubileums-kantaten på Sarpsborg torv. Ingar Bergby og komponist Trond Lindhjem.
Foto: Ukjent. Eier: Ingar Bergby*

Flytting og studier

Da Ingar var 14 år gammel, bygde familien hus og flyttet til Engsmyrveien på Borgenhaugen. Men for Ingar ble dette bare en mellomstasjon, for da han var ferdig med videregående skole, flyttet han til Oslo og Norges Musikkhøyskole. Der studerte han først klarinett i 4 år, så direksjon i 2 år. Og det ble karriereveien. På spørsmål om han har lagt klarinetten på hylla nå, svarer han: «Nei, ikke helt.» Ingar har i de senere år både dirigert og deltatt på konserter med Greåkerkorpset. Da har det hendt at han har spilt klarinett. I 2003 overtok for øvrig hans bror, Christer Bergby, som dirigent for Greåker..

En imponerende rekke med dirigentoppgaver

Ingar Bergbys profesjonelle dirigentkarriere startet da han ble sjefdirigent for Bit20-ensemblet i 1991 og Opera Vest i 1993. Han har gjort flere CD-innspillinger med disse ensemblene. Siden 1994 har han jevnlig vært gjestedirigent ved de ledende norske og svenske symfoniorkestrene. Flere av disse konsertene har vært kringkastet både via radio og TV. I 1999 ble Ingar sjefdirigent for Värmlandsoperaen, og han er nå kunstnerisk leder for Sjøforsvarets Musikkorps.

Bergbys engasjementsliste er imponerende: Fra 1991-2003 var han sjefsdirigent for Bit20-ensemblet og Opera Vest (nå Bergen nasjonale opera). Fra 1999-2005 var han sjefsdirigent for Värmlandsoperaen og Värmlands Sinfonietta. 2003-2008 fast gjestedirigent for Bergen Filharmoniske Orkester. 2003-2006 1. gjestedirigent for Det Norske Blåseensemble, 2008-2014 sjefsdirigent for Kongelige Norske Marines Musikkorps. I tillegg har han i snart 30 år hatt jevnlig engasjementer med KORK.

Hvis vi da legger til at Ingar Bergby har vært gjestedirigent både ved Den Norske Opera og Ballet, har dirigert både Sveriges Radio og Danmark Radios Symfoniorkestre, Gøteborgs Symfoniorkester og orkestre både på Island og i Tyskland og Tsjekkia, får vi et bilde av Bergbys store og omfattende karriere.

Spellemannspris og kulturpriser

I 1993 ble Ingar for første gang kåret til årets utøver, da sammen med BIT20. I 2010 ble han igjen utpekt til årets utøver av Norsk Komponistforening. Spellemannsprisen fikk han sammen med Grex Vocalis og KORK. Så har han også fått både Coops og Østfold Energis Kulturpriser.

Jubileumskantaten

Da Sarpsborg by skulle feire 1000 års jubileum i 2016, hadde Ingar Bergby ideen til en egen Kantate for byen. Han gikk sammen med sin gode venn, Trond Lindhjem, som komponerte kantaten. De to inviterte Det Norske Blåseensemble og alle kor og korps i Sarpsborg til å være med. Målet var at 1000 musikere og sangere skulle være med på framførelsen som fant sted på torvet. Bergby fikk også Kringkastingsorkesteret til å holde konsert i Kulåsparken. Der ble alle skolekorps og barnekor i kommunen invitert til å være solister.

Stipend til lovende, unge musikere og sangere

John Dalenes minnefond ga i flere år stipend til musikkutøvere fra Sarpsborg og Fredrikstad. John Dalene (1937-2005) var en markant dirigent og musikkpedagog fra Sarpsborg. (Også han hadde solide Varteig-røtter). Dalene var lærer på musikklinja på Greåker, og der ble Ingar kjent med ham. Etter Dalenes død tok Ingar Bergby sammen med flere andre initiativ til å opprette et minnefond som skulle dele ut JoDa-stipend til talentfulle, unge musikere eller sangere. Den første utdelingen fant sted i 2008, den siste i 2019.

Høydepunkter

På mitt spørsmål om han kan peke ut noen høydepunkter i sin omfattende karriere, svarer han at det er vanskelig å velge mellom alle de morsomme oppgavene han har hatt. Men etter litt ettertanke trekker han fram to begivenheter. I Janitsjarfestivalen på Hamar i 1987 dirigerte Bergby Vestre Aker Musikkorps. De gikk helt til topps med 99 av 100 oppnåelige poeng. Videre nevner han at noe av det han husker aller best er da han

dirigerte Kringkastingsorkesteret på Festspillene i Bergen. De hadde da en konsert som het Fargespill der barn, i hovedsak flyktninger, var solister med sang og dans.

Når det gjelder ønsker for framtida, svarer han at håpet bare å holde seg frisk og få lov til å fortsette å dirigere i mange år framover.

Holder seg orientert om Ise og Varteig

Ingar Bergby forteller på slutten av intervjuet at han holder seg oppdatert på lokalmiljøet både gjennom samtaler med faren og ved å følge Varteig Historielags sider. Han synes det er spennende å se bilder som blir lagt ut, og ekstra stas er det når det er bilder av «tjukke slekta».

Gjengitt med tillatelse fra Ingar Bergbys hjemmeside. Foto Benjamin A. Ward. Eier Ingar Bergby

Telefonbordet summet som en bikube

Julius Berby overtok telefonsentralen på Ise i 1916. Sentralbordet «summet som en bikube». I en avisartikkel forteller han: «I tordenvær kimte det, gnistret og luktet svidd, så det kunne være uhyggelig mange ganger. Men da var det forbudt å bruke bordet, som rimelig var.»

Varteig Telefonselskab ble stiftet i 1903 (se Inga for 2002). Hovedstasjonen ble lagt til Ise, med bistasjoner på Hestehagen Ovaskogs og Meieriet Neaskogs. På Ise hadde stasjonen tilhold på Isetorp fram til gården ble rammet av brann 17. mai i 1907.

Etter en kortere tid på Varden, ble telefonsentralen flyttet til Slettevoll da Olaf Haakafoss overtok. Der var den fram til 1916, da Julius Berby ble bestyrer. De første årene ble sentralen betjent av ham, kona Anna og etter hvert døtrene. Anna og Julius bodde på Nordli, nord for Isetorp, i det som i dag er Smedstien 2.

Ettersom trafikken økte, ble det ansatt kvinner til å betjene sentralen. Aslaug Ødegaard (født Aarbu) var en av dem. Hun overtok selv driften etter Berby, og drev sentralen fram til automatiseringen i 1961.

Sykdom og brann

Sarpsborg Arbeiderblad intervjuet Julius Berby i en større artikkel lørdag 24. februar i 1962. Berby drev stasjonen fra 1916 til 1954, og var nattevakt

fra 1954 og fram til nedleggelsen sju år senere.

I avisartikkelen poengteres den sentrale plassen som telefonsentralen hadde i folks bevissthet. Ved akutte sykdomstilfeller var det «sentralen» som fikk tak i lege, skyss og sykebil om det trengtes, og ved branner glødet også telefonrådene for å få tilkalt brannvesen og hjelpemannskaper. Det framheves også rollen som telefon-

Julius Berby var bestyrer av telefonsentralen på Ise fra 1916 til 1954, og nattevakt der fram til nedleggelsen i 1961. Her er han fotografert 80 år gammel.

Smed og telefonbestyrer

Julius Berby var født i 1879 med foreldre Maren Oline og Nils Berby. Han giftet seg i 1905 med Anna Øby fra Skjebergdalen. Oppveksten hadde han på gnr 3050, bnr 12 og 13 Bergbyberget (se gårdspresentasjonen i Inga 1997).

Anna og Julius hadde barna Nils, Signe, Aslaug, Randi og Arve. Barna tok slektsnavnet Nordli ut fra navnet på boligeiendommen der de bodde på Ise.

Fra 1897 til 1916 var Julius Berby ansatt som oppslager og smed ved Haga Hoell. Deretter drev han selv som smed, i tillegg til telefonsentralen. Grunnet sitt yrke, var nok Julius best kjent under tilnavnet Sme'n på Ise.

Julius Berby døde i 1969.

«Aldri vært så kjekk ungdom»

Da Julius Berby ble intervjuet av Sarpsborg Arbeiderblad i 1962, fikk han også spørsmål om «hvordan ser De på dagens ungdom?». – Det har aldri vært så kjekk ungdom før, svarte 83-åringen.

Og han utdypet: «I gamle dager var det slagsmål og fyll av en helt annen utstrekning enn nå. En lørdag kunne vi ikke gå fra Sarpsbrua og til torget uten å se minst ti fulle, og på Ise stasjon var det nær sagt dagligdags med slagsmål».

sentralene hadde under krigen, for å formidle «hemmelig bud hit og dit».

Merket av brannen

«Sorger og gleder ble formidlet over sentralbordet på Ise. Nervetrådene i et bygdesamfunn hadde her et knutepunkt. Lenge før ordet service kom på moten, ble det fra «sentralen» ytet en oppfrende tjeneste for alle som trengte råd, veiledning og hjelp, som langt overstiger det vi finner rimelig å kreve i dag», heter det i journalistens betraktninger.

Julius Berby selv toner imidlertid ned denne servicen, og gir i avisomtalen uttrykk for at det var «en selvfølgelig ting for en landsens telefonsentral».

«Damerne var med og ga festen kulør»

Da Staten overtok telefonselskapet i Varteig i 1920, var det dags for ekstraordinært årsmøte og gravøl i det privateide selskapet.

Selskapet hadde drevet godt, og satt med 3.200 kroner i kassa. Pengene ble delt mellom kommunen, bygdelaget og kredittlaget. Kommunen brukte pengene til ny pukkmaskin.

Ifølge et avisreferat ble det etter det ekstraordinære årsmøtet holdt en belivet fest med varm aftens. «Og tenk at damerne var med og ga festen kulør.»

Telefonbordet ble reddet i brannen på Isetorp i 1907, men mistet to av beina under redningsaksjonen. Slik var det også da Berby overtok det i 1916. Dette bordet var i bruk fram til 1921. Da overtok Staten telefonsentralene, og det ble skaffet et nytt sentralbord med økt kapasitet. Det nye bordet gjorde sin tjeneste helt til nedleggelsen i 1961.

Borch ville ha Iserød'n

I intervjuet fra 1962 kommer Julius Berby inn på doaktorene som ofte ble budsendt i sykebesøk. Som regel tilkalt gjennom telefonsentralen.

«Gamle Bretteville-Jensen var make-løs. Han tok ut i all slags vær og til alle tider av døgnet», bemerker Berby i avisa.

Dr. Borch var også mye tilkalt. Julius Berby hadde selv hatt jobb som tilslager på Haga Hoell, og der betalte de 21 øre i uka for fri legehjelp av Borch. *«Noen trygdekasse var det jo ikke den gangen»,* minnet Berby om.

Når Borch ble budsendt og skulle ut på en lengre tur og det hastet, ville han gjerne ha hesten Iserød'n til å

Avisartikkelen fra Sarpsborg Arbeiderblad fra 1962, intervju med Julius Berby.

Flyfoto fra Ise hvor huset til Julius Berby med telefonsentralen er markert med X. Gården Slettevold til høyre og bensinstasjonen og verkstedet til Bjarne Berby omtrent midt i bildet. Bildet er tatt på 50-tallet. Varteig Historielags Fotosamling

frakte seg. Ifølge Julius Berby sprang Iserød'n nesten like fort som toget.

Flyslipp

Avisa betoner også den rollen som telefonsentralene hadde under krigen. Her ble mang en kodet beskjed formidlet. Det gjaldt også i forbindelse med flyslippene på Høgnipen.

«Under krigen 1940-45 ble det på mange vis en uhyggelig tid for sentralen. Men det var spennende dager, og morsomme ting hendte da også», skriver avisa.

På Høgnipen var det flere slipp som hjemmestyrker tok imot. *«Sentralen var underrettet»,* skriver avisa, og Berby forteller at alle ventet på stikkordet *«Teateret var fullpakket»* fra London radio.

Sentralen i stua

De første årene etter at Julius Berby overtok, sto telefonsentralen i stua. Senere ble huset påbygd, og telefon-

sentralen fikk da to rom i nybygget. I det ene rommet sto selve sentralen, og i det andre sto telefonen som var påregnet til utlån til de som selv ikke hadde telefon.

Fra 1954 og fram til nedleggelsen, var det døgnåpent. Nattevakta sov i bryggerhuset. Det var montert en klokke som varslet inngående samtaler. Når den ringte, var det å springe tvers over gårdstunet til sentralen. Det hendte også at folk som ikke hadde telefon selv, kom natterstid og knakket på vinduet når det var behov for å tilkalle lege eller dyrlege.

De som ringte om natta, måtte ut med 25 øre ekstra. Disse pengene tilfalt den som hadde nattevakt.

Lang ventetid

Når noen skulle ringe, gikk alle samtaler først til sentralen. Der ble de viderekoblet, enten til lokalnettet eller til en av de to linjene som gikk til Sarpsborg. Alle samtaler fra bista-

Julius Berby var en ihuga jeger

Julius Berby var en ihuga jeger, og i en alder av 82 år var han fortsatt med i elgjakta. «Det går ikke så fort lenger», sa han i intervjuet med SA i 1962.

Ellers beklaget han at det var blitt mindre med vilt i skogen. «Hare og storfugl er blitt sjelden vare. Alt blir ryddet og kultivert, så det blir lite av kratt og buskas som viltet kan stikke seg bort i», sa han.

Berby var også en ivrig skytterlagsmann i mange år, og var formann i Ise Skytterlag i ti år. Han ble utnevnt til æresmedlem i samme laget.

sjonene på Meieriet og Hestehagen måtte også via hovedstasjonen på Ise.

Trafikken økte påtakelig da AT-leiren ved Lundeveien kom i 1941 (les om leiren i Inga for 1995). Mange av karene i leiren var fra andre steder i Østfold, eller fra Oslo. Når de skulle ringe hjem, gikk de til Varteig Meieri, som så ringte til Ise for å bestille linje. Fra Ise ble det ringt til Sarpsborg for å bestille linje eksempelvis til Oslo. Det var ikke uvanlig at den som skulle ringe, måtte vente i både to og tre timer på en samtale til Oslo.

Etter krigen økte for øvrig antall forbindelsesterminer mellom sentralen på Ise og riksen i Sarpsborg til fire.

100 nummer

Da Julius Berby overtok sentralen på Ise i 1916, var det rundt 60 abonnenter. Halvparten boende i Varteig, halvparten i Skjeberg.

Omkring 1950 hadde telefonsen-

tralene 100 nummer. For å utvide kapasiteten, ble det brukt a- og b-nummer. I en artikkel i Inga for 2002 gis det som eksempel at når samtalen skulle kobles til Ole Bergsland, som hadde nummer 1, ble det ringt en gang. Hvis samtalen var til Spydevold, som hadde nummer 1b, ble det ringt to ganger.

De første årene var for øvrig lokal-samtalene gratis, mens en rikstelefon til Sarpsborg kunne koste 25 øre. Skulle samtalen gå lenger av gårde, økte prisen.

På 1950-tallet kostet installasjon av telefon 250 kroner. Abonnementsavgiften lå på litt over 50 kroner pr. telefon.

Etter krigen skjøt planene fart for automatisering av telefonsentralen. Ut på 1950-tallet ble den halvautomatisert, og fra 7. november i 1961 kom full automasjon. De betjente sentralene ble overflødige, og en epoke var over.

FRODE THORSEN

Malermester

Ise plassveien 27 • 1730 Ise • Tlf: 917 38 442 • malerfrode@gmail.com

Øistein Bøe:

Andersens Ligprædikener fra 1860-tallet

I en skuff i et skatoll i stua på museet lå de, et ti-talls håndskrevne prekener fra sogneprest Anders Andersens hånd. Han var Varteigs første prest etter utskillelsen fra Tune i 1861. Vi har sett nærmere på hans «Ligprædikener», 160 år etter at de ble holdt.

Vi er litt usikre på hvem vi kan takke for at manuskriptene er blitt tatt vare på. Skoleholder og kirkesanger Iver Olsen Brenne på Brunsby var en nær medarbeider av presten, så kanskje er det han som har sikret talene for ettertiden. Hans sønn Ole Brunsby var av ildsjelene da den tidligere hovedbygningen på Brunsby ble museum i 1933. Vi synes å se en plausibel forklaring på hvorfor talene havnet på museet, og at vi 160 år senere kan bla i sogneprest Anders Andersens «Prædikener».

Uansett, Andersens taler er tatt vel vare på, og gir et sjeldent godt innblikk i både kirkens forkynnelse og bygdas kulturhistorie midt på 1800-tallet.

«Opvokte ham af Syndeslumren»

På forespørsel fra Inga-redaksjonen har sogneprest Ingrid D. Levinsen lest Andersens begravelsestaler, og hennes grundige kommentarer kan du lese fra side 49

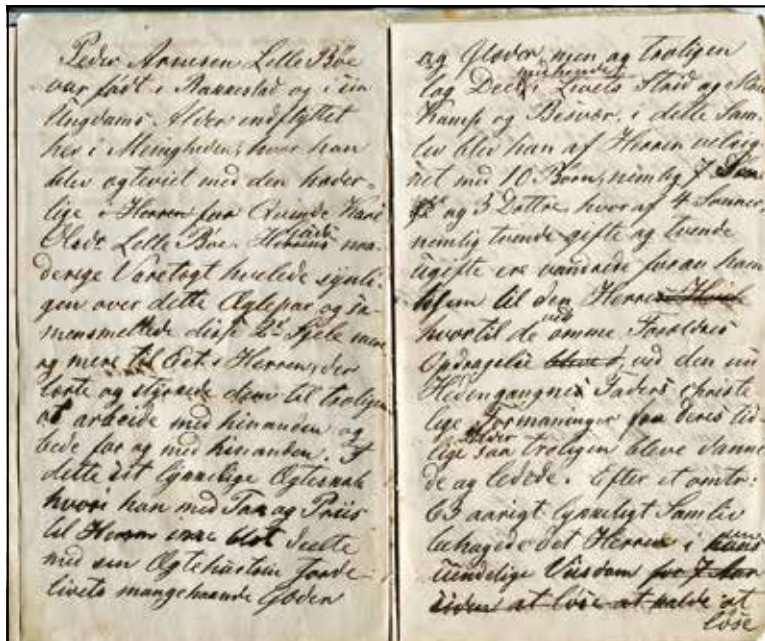
Vi tar likevel her noen utdrag fra liktalene, for om mulig å gi et lite tidsbilde. Vi begrenser oss imidlertid

Sogneprest Anders Andersen

Var født på Jevnaker 12. juni i 1812, og ble teologisk kandidat som 24-åring. Han ble gift med Hedevig f. Bay, og de etablerte seg i Sarpsborg der Andersen var lærer og drev privat leiebibliotek. Han ble personellkapellan i Tune i 1857, med særlig ansvar for Varteig. Ved utskillelsen fra Tune i 1861 ble han Varteigs første sogneprest siden katolsk tid. Hedevig og Anders fikk åtte barn, hvorav de to yngste ble født i Varteig. Sogneprest Anders Andersen døde av slag 10. april i 1868, etter at han tidligere på dagen hadde holdt langfredagsgudstjeneste i kirken. Andersen er eneste presten etter reformasjonen som er gravlagt i Varteig.

Anders Andersen er fotografert sammen med kona Hedevig Bay og sju av barna. Fritjof Bastian var ikke født enda. Bak fra venstre: Karen Frederikke, Marie Margrete og Anders. Foran til v.trolig Ingvard Johannes, og til h. trolig Herman. I fanget til faren ser vi Ragna Magdalena Elleonore, og på fanget til moren Christiane. Bildet er tatt omkring 1865. Foto: Ukjent. Eier: Emil Stenhammar, som er Anders Andersens tipptippoldebarn.

To sider fra
Anders Andersens
"Ligprædiken" over
Peder Arnesen Lille
Bøe.

i hovedsak til sogneprest Andersens minnedel av talen, der han har fokus på den avdøde.

Peder Arnesen Lille Bøe døde 23. november i 1861, nærmere 97 år gammel, og ble stedt til hvile 6. desember. Sogneprest Andersen innleder minnetalen med bønn, der han blant annet sier:

«I din uendelige Viisdom har Du kaldet den ældste af vor Menigheds Medlemmer hjem til din evige Hvile, og Du har samlet os idag for at bringe hans jordiske Levninger til sit sidste Hvilested.»

Han takker også «inderlig for Alt hvad Du har gjort mod ham i de mange Naadens Dage Du her forundte ham. Vi takke Dig, at Du tidligen opvokte ham af Syndeslumren og førte ham til det Liv, som er af Dig. Thi takke Dig, fordi Du formedelst din guddommelige Magt har bevaret Ham i Troen på Dig ind til Enden.»

Livets Strid og Møie

Peder Arnesen var født på Grimstad i Rakkestad, men «blev ægteviet med

den hæderlige Qvinde Kari Olsdatter Lille Bøe.»

«Guds naaderige Varetægt hvilede synligen over dette Ægtepar og samensmeltede disse 2de Sjele mere og mere til Eet i Herren, der lærte og styrkede dem til troligen at arbeide med hinanden og bede for og med hinanden. I dette sit lykkelige Ægteskab hvori han med Tak og Priis til Herren ikke blot deelte med sin Ægtehustrue Jordelivets mangehaande Goder og Glæder, men og troligen tog Deel med hende i Livets Strid og Møie, Kamp og Besvær, i dette Samliv blev han af Herren velsignet med 10 Børn, nemlig 7 Sønner og 3 Døttre, hvorav 4 Sønner, nemlig tvende gifte og tvende ugifte er vandrede foran ham hjem til den Herre hvortil de ved ømme Forældres Opdragelse, ved den nu Hedengangne Faders christelige Formaninger fra deres tidlige Alder saa troligen bleve dannede og ledede.»

«Den alderstegne olding»

Kari og Peder fikk et langt ekteskap. Sogneprest Andersen kommenterer det

”En Bondebegravelse”, slik maleren Erik Werenskiold (1855-1938) så den i årene 1883-1885. Dette utkastet til det endelige oljemaleriet er hentet fra nasjonalmuseet.no

slik: «Efter et omtr. 63 aarigt lykkeligt Samliv behagede det Herren i sin uendelige Viisdom at løse Baandet hernelen mellom de Gamle, idet Han for 7 Aar siden kaldte Hustruen, allerede møet af Dage i sit 80 Aar bort fra ham, hjem til den evige Hvile. Tungt for den alderstegne Olding at see sig skilt hernelen ved sit Livs fryd, sin Alders Haab og Støtte bar han dog med stille Taalmodighed og Hengivenhed Herrens Tilskikkelser, idet han med gamle Job udbrød: *Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet*, forvissat om, at *Alting tjener dem til Gode som elske Gud*, hvorhos den Gamle søgte i Skilsmessen Trøst og saligt Haab ved Tanken om at hans Ægtemage skildt fra Livets Kamp og Møie saligen var hensovet og vandret

foran til den Herres Hvile, hvortil de begge stundede og hvor han med stille Forventning haabede ved Guds Naade snart at ville gjenskue hende for aldrig meer at adskilles.»

Andersen roste også barna for pleien de hadde gitt faren da sviktende helse og høy alder gjorde ham senge-liggende: «Herren, der er de Sørgendes Beskytter, Trøster og Hjælper havde i de gjenlevende Børn beredet den Alderstegne Olding en øm, kjærlig og omsorgsfuld Pleie. Svag og skrøbelig paa det udvortes Menneske fængsledes han til Leiet, men Herren som er sterk i sine Børn, styrkede den Gamle paa det indvortes Menneske ved Barnetroen, der fængslede ham til Herren.»

Peder Arnesen Lille Bøe

Født på Grimstad i Rakkestad våren 1766, og båret til dåpen i Rakkestad kirke 19. mai. Han giftet seg 26. desember i 1791 med Kari Olsdatter Lille Bøe (1775-1855), og de tok over Vesle-Bøe da de giftet seg. Det skjedde ved at de løste ut Karis medarvinger.

Peder og Kari var de siste som drev Vesle-Bøe samlet. Gården ble delt i 1849 mellom to av sønnene, slik at Even fikk det som i dag er gnr. 3029, bnr. 1 og Ole fikk 3029/2. Even døde imidlertid i 1859, og det ble derfor en tredje sønn, Erik som drev denne gården videre.

«Sjelden Aands-Fasthed»

Vi fortsetter i Bøkroken, når vi tar for oss en ny «ligprædiken» fra sogneprest Andersens hånd. Pernille Andersdatter Store-Bøe døde 9. april i 1862, og ble gravlagt 23. april. Da var hun 88 år gammel.

«Under hendes saa lange Pillegrims-vandring heneden lagde Hun en sjelden Utrættelighed og Aands-Fasthed for Dagen, og som sikkerligen har sat hende et varigt Minde blant de mange ældre og yngre der omgikkes hende eller lærte hende at kjende», står det i Andersens tale.

Pernille var født på Skofteby, men vokste opp på Kongsrud da foreldrene Ingrid Mathisdatter og Anders Olsen overtok 3013/1 Kongsrud. Anders Andersen kommenterer oppveksten: «Hun havde den Lykke at blive født og opdragen af fromme, christelige Forældre der ikke blot udstyrede hende med en jordisk timelig Arv, men hun havde Forældre som i den Erkjendelse, at Livets sande Lykke ikke bestaaer i at have meget Gods, fremfor alt søgte at nedlægge i Børnenes, hendes og den endnu gjenlevende Broders Aand og Hjerte en Skat, bedre end Guld og Gods, en Skat der naar den retteligen bevares, bærer uforgængelig Frugt baade for det Liv som nu er og for det Tilkommende, en Skat der ene kan opretholde os under Jordelivets Prøvelser, skjænke den sande Fred, den sande Glæde i Modgangs som Medgangs Dage, skjænke et saligt Haab i Dødens alvorlige Time.»

«I sin Ungdoms Blomst»

Pernille var bare drøyt 15 år da hun giftet seg med seks år eldre Peder Arnesen på Store-Bøe. Andersen sier: «Slik udstyret af sine Forældre, slik fra Barndommen af dannet til hvad der er godt, hæderligt og Gud velbehageligt, med Lyst og Sands for Guds Ord og en visselig allerede den Gang nedlagt god Kundskabs Sæd i Aand og Hjerte, tog Herren hende tidligen i Livets alvorlige Skole, idet hun med Guds Styrelse i sin Ungdoms Blomst indtraadte i hellig ægteskabelig Forbindelse.»

Pernille og Peder opplevde det ufattelige å miste ti av sine 14 barn, de fleste i oppveksten. Barsedødeligheten var stor den gang, men familien på Bøe må ha blitt rammet hardere enn de fleste. Andersen sier:

«Mange glade og lykkelige Dage blev hende visseligen til Deel i denne forbindelse og med Tak og Priis til Herren deelte hun med sin kjære Ægtemage Jordelivets mangehaande Goder og Glæder, men se ogsaa tunge Dage, ogsaa alvorlige Livets Prøvelser vexlede sikkerlig her med de blide og glade Tilskikkelser. Hun avlede slik i sit lange Ægteskab ikke mindre end 14 Børn, en rig Velsignelse, men en alvorlig Prøvelse. 10 af sine Børn, de fleste i den spede alder, maatte det ømme Moderhjerne see vandre foran sig, idet kuns 4 Døttre overlevede hende.»

«Ved sit Livs Fryd»

Peder døde i 1847. Da var Pernille

Pernille Andersdatter Store Bøe

Født på Skofteby våren 1774, og døpt 29. april. Oppveksten hadde hun på Kongsrud. Hun giftet seg 27. august i 1789 med Peder Arnesen Store Bøe (1768-1847). De overtok det som i dag er tilnærmet gnr. 3028, bnr. 1 og gnr. 3028, bnr. 2. Gården ble i 1848 delt i to. Pernille fortsatte å drive det som ble benevnt som bnr. 1, mens et barnebarn av Pernille, Arne Nielsen Kolstad, ble eier av den andre halvdel, bnr. 2. Det er fortsatt etterkommere etter Pernille som eier bnr. 2, nemlig tippippoldebarnet Thore Bøe og kona Irene.

Slik så kirken ut da Anders Andersen var prest i Varteig. Kirken sto ferdig i 1859, to år før Andersen tiltrådte. Dette bildet er tatt midt på 1890-tallet. Vi ser at takrytteren (tårnet) sto midt på kirkebygget. Gråsteinsmuren ble for øvrig anlagt som pliktarbeid for bøndene.

Foto: Ukjent.

Eier: Varteig Historielags Fotosamling.

73 år. Vi siterer fra «Ligprædikenen» over Pernille: «I en Alder af noget over 70 Aar behagede det Herren i sin uendelige Viisdom at løse Baandet hernelen mellom det gamle Ægtepar, idet Han kaldte hendes Ægtemage, mæt af dage hjem til den evige Hvile. Tungt for den allerede alderstegne Kvinde at see sig skilt hernelen ved sit Livs Fryd, sin Alders Haab og Støtte bukkede hun dog ei under, men trøstet, styrket og oplivet ved Guds Ord hvori hun besad megen Indsigt, blev hendes virksomme fyrrige Aand der hun stod ene i Bestyrelsen af det jordiske Kald ligesom end mere oplivet til kraftig at tage Deel i Styrelsen.»

Andersen sier i sin minnetale: «O jeg beder Eder Alle som ere her tilstæde glemmer aldrig, men bevarer dybd i Eders Minde de Formaningens, Trøstens og Sandhedens Ord, der strømmede af hendes Læber, hvorledes hun under Jordelivets Kamp og Møie, Alderdommens tunge Dage, ja i Dødens alvorlige Stund, ene og alene

i den korsfæstede og gjenopstandne Herre og Frelser søgte og fandt sin Styrke og Kraft, fik Fred, Hvile og et saligt Haab.»

Og mot slutten av talen: «Saa haabe vi da at hun, som der hviler efter sit lange Dagværk, har vundet det, hvorefter hun higede. Den forløste Sjel har sjunget sin Afskedssang og den lød slik: *Nu Gud skee Lov at Stunden, er sød og blid oprunden. Jeg gaaer til Paradiis. I Børn, I maa ei klage, Men til min Grav ledsage, Mig hen med Herrens Lov og Priis.*»

«Samvandring i Prøvelsens Land»

Elen Gurine Furuholmen ble bare 42 år, og ble stedt til hvile 3. januar i 1863. Elen Gurine var fra Vortvedt i Rakkestad, og giftet seg på sin 18-års dag med Christen Rasmussen Furuholmen, senere lensebestyrer, ordfører og lensmann i Varteig.

I den innledende bønner sier sogneprest Andersen: «Øse du af Dit Ord Trøst, Paamindelse, Formaning og et saligt Haab, idet vi med Blikket paa den Hensovede og hvad Hun ved Din Naade var for os, frembære for Dig vore rørte Hjerters inderlige Tak for Alt hvad du har gjort mot Hende under hendes Samvandring med os hernelen i Prøvelsens land.

Og videre: «Ja vi takke Dig for alle de Glæder og Lidelser paa hendes

Elen Gurine Furuholmen

Født på Vortvedt i Os 29. oktober i 1820. Hun giftet seg 29. oktober i 1838 med Christen Rasmussen Furuholmen (1818-1881), opprinnelig fra Kongsrud. Elen og Christen eide og drev gårdsnummer 3017 Furuholmen, ved siden av at han både var lensebestyrer, ordfører og senere lensmann. I ekteskapet fikk Elen og Christen Furuholmen ti barn, født mellom 1840 og 1862. Som enkemann giftet Christen Rasmussen seg igjen med Anne Sofie Hansdatter Skjolden. Hun var enke med to døtre, og i ekteskapet med Christen fikk hun to sønner.

Vandring heneden, for den Udholden-
hed, Taalmodighed og Hengivenhed
som Du gav hende under Dagens
Byrde og Hede og i Dødens alvorlige
Time. Men vi bede Dig, lad da ogsaa
Mindet om hende, lad det Vidnesbyrd
som hun i Ord og fornemlig ved sin
stille christelige Vandel aflagde om Dig,
at Troen er den Seier, der overvinder
Verden, lad dette Minde, dette
Vidnesbyrd ei vorde udslettet blant os,
men tilskynde os at stride den gode
Strid, bevare Troen og fuldkomme
vort Løb, slik at vi gribe det evige Liv,
paa det at vi maa skue vore i Troen
hensovede Kjære igjen med Glæde der,
hvor Ingen skal tage vor Glæde fra os.

«I vemodig Smerte»

Sogneprest Anders Andersen blir også personlig i talen: «Se, ogsaa hendes Nærmeste, den sørgende

Ægtemage, hvis taarefyldte Blikke fulgte hende på den sidste Vandring, og Sønnene, som staae her i vemodig Smerte, hvor tungt de end føle Savnet, saa takke de dog visseligen Gud. Vi ville ogsaa føle Savnet, vi ville savne den Hensovede, ved Tanken om hvad hun ved sit christelige Liv og Vandel var og gjorde mod Sine og Mange med hvem hun stod i Berørelse, men lader os dog takke Gud fordi hun efter at have stridt Troens gode Strid, er udløst af dette Livs Trængsler.»

Og videre: «Støvet som nu skal sove den lange Søvn i Graven, slumrer Opstandelsens Morgen imøde, og naar Herren engang kommer med Overengelens Røst og med Basuners Klang, og de Døde i Xristo skulle opstaae, da skal ogsaa denne slumrende Skikkelse som der hviler komme fram fornyet og forklaret.»

Regnskap i skyen med Poweroffice GO

- **Forretningsregnskap**
- **Landbruksregnskap**
- **Budsjettering**
- **Lønn**
- **Skattespørsmål**
- **Årsoppgjør**

Skjebergveien 25,
1739 Borgenhaugen
Telefon 69 10 26 60
www.directa.no

Ingrid D. Levinsen

Sogneprest Andersens gripende gravferdstaler

Det er med stor interesse jeg har lest igjennom Anders Andersens likprekener fra 1861-63. Andersen var Varteigs første sogneprest etter at Varteig ble skilt ut fra Tune sogn i 1861. Før dette var han personellkapellan hos sognepresten i Tune fra 1857, og har også her hatt hovedansvaret for Varteig menighet.

Han skal ha vært en godt likt prest, og det går frem av prekenene hans at han kjente mange i menigheten og har hatt et nært og fortrolig forhold til mange. Han har blant annet sittet i timevis hos flere på deres dødsleier.

Ifølge Edvard Heden, som siteres i Olav Spydevolds bok: «Varteig – en liten bygds historie», var Anders Andersen en av de første grundtvigianske prestene i vårt land. Med slagordet «menneske først, kristen så» satte Grundtvig verdslige kulturverdier høyt. Han var også opptatt av å oppdra de unge til aktive samfunnsborgere. Og der pietismen, som preget norsk kristendom i stor grad på denne tiden og som ofte ble omtalt som «mørk» og «alvorstynget», ble Grundtvigs kristendomssyn gjerne karakterisert som «lyst» og «kulturåpent».

Artikkel-forfatteren

Ingrid D. Levinsen (bildet) har på anmodning fra Inga-redaksjonen satt seg inn i sogneprest Anders Andersens »Ligprædikener» fra 1860-tallet.

Hun har vært sogneprest i Varteig siden 2005, og er nr. 18 i rekken av faste prester siden utskillelsen fra Tune i 1861, der Andersen var den første.

Ingrid er født i Irgalem i Etiopia i 1969 og vokste opp, dels i Etiopia som misjonærdatter og dels i Oslo. Hun var ferdig utdannet prest sommeren 1997, og har tjenestegjort i Bergen, Rakkestad og Indre Østfold før hun kom hit.

Sjelesørgerisk tilstedeværelse

Dette gjenspeiles i noen grad i Anders Andersens likprekener. (Se artikkel om gravferdstalene på side 43). Han kan for eksempel skrive: «Vi elsker livet» og tenker derfor ikke så mye på døden før den rammer oss med sorg, og «vi elsker menneskene – noen blir oss mer dyrebare enn andre». Han viser stor omsorg for de sørgende, og en sjelesørgerisk tilstedeværelse i sorgens landskap som innimellom griper meg.

Samtidig er det påfallende hvor «åndelige» Andersens likprekener er. Veldig annerledes enn dagens minnetaler.

Gravferdsskikker endrer seg

Det er selvfølgelig naturlig at også gravferdsskikker endrer seg med tiden. I katolsk tid (og for så vidt fortsatt i

Sogneprest Ingrid D. Levinsen har fordyppet seg i prekenene til sin kollega fra tidlig på 1860-tallet, Anders Andersen. Her er hun fotografert ved Andersens gravsted. Foto: Øistein Bøe.

Anders Andersen var sogneprest i Varteig fra 1861 til 1868, og etterlater seg flere prekenmanuskripter.

Foto: Væring, Christiania/Sarpsborg.

Eier: Emil Stenhammar.

levende til å gå motsatt vei av hva den tidligere hadde gjort: I stedet for at det er de levende som hjelper den døde til salighet med sine bønner, er det den døde som hjelper de levende til salighet med sitt eksempel. Slik opprettholdes et slags fellesskap med den døde, hvor de døde er til stede som eksempel i de levendes liv nettopp som adskilt fra de levende, siden de på grunn av sin tro er trygt plassert i det hinsidige.

den katolske kirke) har dødsMESSENE stort fokus på å be for den døde og slik hjelpe han eller henne gjennom skjærsilden så raskt som mulig og slik forenkle overgangen fra det ene stadiet til det neste. Slik opprettholdt begravelsesritualet et slags fellesskap mellom de levende og den døde.

Med den lutherske reformasjonen på 1500-tallet ble dette dramatisk endret. Skjærsilden var avskrevet. Det fantes ikke noen fortjeneste som kunne gi den døde større salighet i himmelen. Når noen var døde, skyldte en å vise takknemlighet overfor deres etterkommere og venner og ellers ønske de døde ro og salighet.

Troen på oppstandelsen

Intensjonen med likprekenen var ifølge kirkeloven på den tiden at den skulle styrke troen på oppstandelsen og fremme et kristelig liv. Det gjør likprekenen ved å bruke den avdøde som eksempel på en person som har dødd i tro og som derfor har nådd frem til salighet. Beskrivelse av et liv som har ført frem til en død i tro, er et eksempel til etterfølgelse, og slik kommer hjelpen mellom døde og

Avdødes dyder

Det er naturlig å tro at gravferdspraksisen har endret seg noe på tre hundre år uten at jeg kjenner detaljene der. Men når jeg leser Anders Andersens likprekener fra midten av 1800-tallet slår det meg at han er tro mot den samme tradisjonen. Den døde er i fokus som eksempel til etterfølgelse. Det er stort fokus på vedkommendes dyder, som ærlighet, redelighet, trofasthet, tjenestevillighet, omsorg for andre, flid og arbeidsomhet.

Og han omtaler i blomstrende ordelag deres tro og deres trosliv langt mer enn han forteller om hvem de har vært og hva de har drevet med i livet, slik vi gjør i vår tid, samtidig som han også understreker at de er syndere som trenger frelse.

Det slår meg også at Andersen i sine taler ganske konsekvent omtaler de døde som menighetens medlemmer. Han har ikke fokus på hvem de har vært for bygda, men for menigheten – selv om det kanskje noen ganger virker å gå for det samme. Eksempel: «*Peder Arnesen Lille Bøe var født i Rakkestad og i sin Ungdoms Alder indflyttet her i Menigheden...*»

God bibelkunnskap

Talene forutsetter at tilhørerne har god bibelkunnskap – noe de ganske sikkert også hadde – og refererer gjerne til bibelske skikkelser som Simeon og Paulus i omtalen av den døde. Andersen er også raus med å legge bibelsiter i avdødes munn, og han bruker bibelske ord og vendinger i omtalen av de døde på en slik måte at de som hørte på, og som kjente sin bibel, ville gjøre assosiasjoner til sentrale bibeltekster.

Andersen går heller ikke av veien for å forsikre de pårørende at den døde har levd i sin tro og nå er kommet vel frem på den andre siden når han føler seg sikker på det. Samtidig understreker han flere ganger at dette ikke er noe han sier hvis han ikke er sikker på at det er sant. Og det er et påfallende stort fokus på Guds dom i mange av talene, så helt fremmed for pietismen kan heller ikke Anders Andersen ha vært.

Et privilegium

Alt dette er veldig annerledes enn dagens gravferdstaler. Den norske kirkes gravferdsliturgi i dag er todelt, hvor seremonien først har en minnedel med fokus på avdøde og hvem han eller hun har vært. Og så er det en gudstjenestedel med bønn og andakt og jordpåkastelse.

I den første delen er minnetalen sentral, hvor vi gir et kort riss av avdødes historie med oppvekst, utdanning, yrkesliv, familie, hobbyer og interesser. Selv tenker jeg at alle mennesker har en historie å fortelle, og jeg ser det som et privilegium at jeg får være den som ofte får fortelle disse historiene, om enn i kort form.

I gravferdens andre hoveddel har vi en andakt, som også er en skrevet tale, men den holdes utelukkende for de levende – de som er til stede. Denne har ofte Guds omsorg i liv og død og håpet om oppstandelse i fokus.

Likprekenene fra 160 år siden synes å blande «minnetalen» og «andakten» i sitt fokus, men er så ulik det vi kjenner at de likevel ikke helt kan sammenlignes.

I vårt naboland derimot har nok tradisjonen Andersen stod i holdt stand lenger enn hos oss. I den svenske «begravningsgudstjensten» holdes det fortsatt bare en tale: Griftetalen. Denne talen har tradisjonelt hatt sitt primære fokus på å gi trøst og håp i lys av kirkens budskap (andakten), og omtaler i liten grad avdødes liv (minnetalen), selv om dette nok har endret seg noe i senere år.

Bunken med prekenes fra tidlig på 1860-tallet fra sogneprest Anders Andersens hånd. Hans gravsted ligger mellom kirken og kapellet. Foto: Øistein Bøe.

Litterært språk

Når jeg leser Andersens taler slår det meg at han har et godt og nesten litterært språk med poetiske vendinger og vakre formuleringer. Mest inntrykk gjør talen som er holdt ved Pernille Andersdatter Bøes gravferd. Både fordi hun har en sterk og smertefull historie – hun har overlevd 10 av sine 14 barn – og fordi presten her går inn i det som synes å være en konfliktsituasjon i familien, og hvor han i varsomme, men tydelige, vendinger tar den avdøde i forsvar og maner de gjenvlevende til å slutte fred med de feiltrinn hun må ha begått.

Minnetaler som sjanger har det gjerne med å hente frem mange gode adjektiver og det er de gode minnene vi ønsker skal leve videre, selv om de færreste liv etterlater seg bare gode minner. Men skal vi snakke sant om livet, og det synes jeg vi skal, må vi av og til også i minnetalene adressere sider ved avdøde som ikke er udelte positive, og kanskje til og med rett frem negative.

Oftest gjøres dette i runde og antydende formuleringer. Men enkelte ganger kan det ha skjedd ting i avdødes relasjon til de som er igjen som er så sentrale – og allment kjent

– at det vil bli feil å ikke nevne det. Her må vi som skriver og holder disse talene trå varsomt. Men jeg lar meg altså fascinere av at Andersen allerede for 160 år siden gjorde det samme.

Lang tradisjon

Det minner meg om at jeg står i en lang tradisjon med mange gode kollegaer som har tjenestegjort i samme bygd og samme kirke, og mennesker har vært mennesker til alle tider, både i livet og når døden rammer.

Kilder:

- Varteig Historielags omtale av Anders Andersen på www.varteig-historielag.no.
- Sivert Angels artikkel i Norsk Teologisk tidsskrift 01/2009: «Å møte døden med en preken – Forholdet mellom levende og døde i lutherske begravelser og likprekener på slutten av 1500-tallet»
- Bjørg Seland's artikkel «Grundtvigianisme på norsk» på www.norgeshistorie.no.
- Jan-Olof Aggedals artikkel «Med anledning av døden eller med anledning av livet» i Svensk kyrkotidning nr. 24/2012.

Velkommen til
våre 3 Vitusapotek
i Sarpsborg!

vitusapotek⁺

Vitusapotek Borg

Klokkergårdveien 31,
1711 Sarpsborg
Tlf: 69 12 75 80
Fax: 69 12 75 81

E-post: borg@vitusapotek.no

Åpningstider:

man-fre 10-20, lør 010-18

Vitusapotek Sarpsborg

St. Mariegade 96/98,
1706 Sarpsborg
Tlf: 69 12 00 12
Fax: 69 12 00 13

E-post: sarpsborg@vitusapotek.no

Åpningstider:

man-fre 09-17, lør 10-15

Vitusapotek Grålum

Bjørnstadveien 2,
1712 Grålum
Tlf: 69 87 87 98
Fax: 69 87 87 99

E-post: gralum@vitusapotek.no

Åpningstider:

man-fre 09-18, lør 10-15

Torill og Per Gillebo:

På leting etter oldefar Herman Knatterud

Vi har «jaktet» litt på Torills oldefar Herman Andersen. Vi vet han overtok en av Knatterud-gårdene etter sine foreldre, men at han valgte å selge den på et tidspunkt. Hvor flyttet han og familien, og hvordan gikk det med dem videre i livet? Dette er hva vi har klart å nøste opp om Herman Andersen Knatterud.

Herman (1847-1929) var eldst av de fire barna til Juliane Hansdatter og Anders Eilertsen, og han overtok gårdsnummer 3032, bruksnummer 8 Knatterud sammen med sin yngre bror Ole. I 1887 står de begge som eiere, men i 1900 er Herman eneeier. (Se gårdspresentasjon av Knatterud i Inga 2001, fra side 38.)

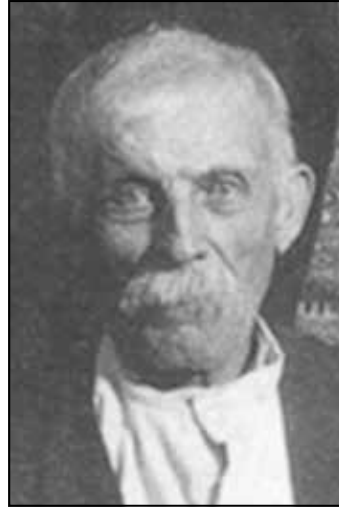
Herman var gift to ganger, først med Elen Syversdatter fra Småberg (1855-1884), og deretter med sin første kones søster, Berthe Oline Syversdatter fra Isetorp (1864-1943). Elen døde 8. april i 1884, og presten har anført at hun døde i barsel feber. 26. juni året etter giftet Herman og Berthe Oline seg.

At søstrene bodde på henholdsvis Småberg og Isetorp da de giftet seg, skyldes at faren Syver Johansen eide en part i Småberg, men han står som eier av Øvre Isetorp i 1865, og i 1878 har han også eier-interesser på gnr. 3037, bnr. 6 og 7 Brusevold. Syver fikk denne andelen med skog og utmark fra sin svigermor Birthe Olsdatter Brusevold.

Artikkelforfatterne

Torill og Per Gillebo er bosatt i Oslo. Torill f. Knatterud er oldebarn til Herman Andersen Knatterud, og er datter av Ruth født Kristiansen og Odd Knatterud. Hun er født og oppvokst på Opsund og arbeidet på Borregaard til hun giftet seg.

Per er fra Oslo, har besteforeldre fra Gudbrandsdalen, Finnskogen og Tønsberg og har drevet med salg av råstoff til industrien. Bildet er fra hytta i Ullerøy, som Torills far bygde i 1950.

*Hermann
Knatterud*

I første ekteskap hadde Herman barna Julie (født i 1877) og Anton (1878). I andre ekteskap ble det sju barn, Arnt (1886), Emma (1888), Andrine (1892), Ole (1896), Ingrid (1900), Hans (1905) og Olaf (1905).

Det brenner på Isetorp

Herman og Oline eide fortsatt Knatterud i 1910, men solgte den senere. Gården har vært i familien

Gnr 3032, bnr 8 Knatterud, som Herman Knatterud eide i flere tiår rundt forrige århundreskifte. Dette bildet er tatt på 1980-tallet og viser verksted/vognskjul, bryggerhus, våningshus og låve.

Foto: Wolds Foto..

Eier: Ingrid Lunde.

Sikkeland's eie siden 1917. Nå er det Ingrid f. Sikkeland og hennes mann Kenneth Lunde som eier den.

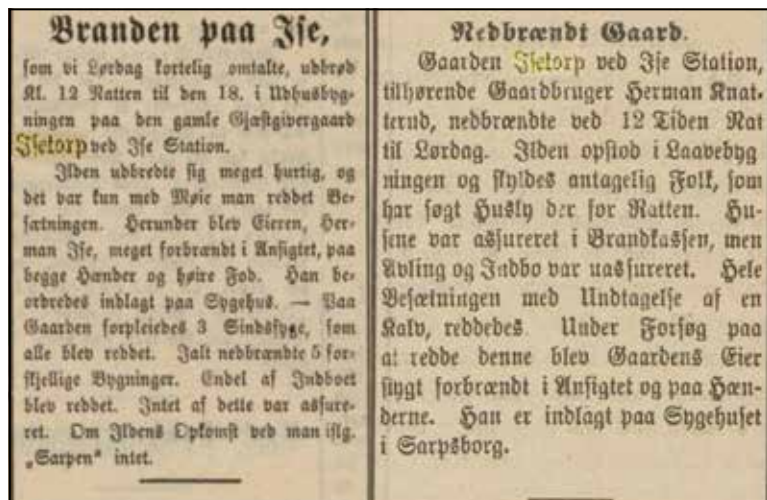
I 1907 eide Herman også Isetorp gnr 3044, bnr 1 og 2. Gården hadde han overtatt etter svigerfaren Syver Johannesen Småberg. (Se gårdsprentasjon av Øvre Isetorp i Inga 2004, fra side 53.)

Natt til 18. mai i 1907 ble gården rammet av storbrann, og store deler av bygningsmassen på det gamle gjestgiverstedet strøk med. Oldefar Herman Knatterud måtte brette opp ermene og starte en omfattende gjenoppbygging av gårdstunet.

Ble stygt forbrent

Avisene kunne fortelle at «Hele Besætningen med Undtagelse af en Kalv, reddedes» i brannen på Isetorp. Under forsøk på å redde også denne kalven, ble Herman Knatterud stygt forbrent i ansiktet, på begge hender og høyre fot. «Han beordredes indlagt paa Sygehus», meldte avisene.

Gårdsbrannen rammet Herman Knatterud svært hardt. De fem bygningene som strøk med, var forsikret. Men avling og innbo var ikke assurert. «En del af Indboet blev reddet», meldte Fredrikstad Tilskuer. Likevel må oldefar Herman ha lidt et stort tap. Vi må bare være glade for at

Avisomtale av brannen på Øvre Isetorp i 1907, der Herman Knatterud ble stygt forbrent. Disse faksimilene er hentet fra Fredrikstad Tilskuer og Moss Tilskuer.

Svigerfaren drev gjestgiveriet på Isetorp

Det var Herman Knatteruds svigerfar Syver Johansen som var den siste driveren av skysstasjonen og gjestgiveriet på Øvre Isetorp. Stasjonen har historie tilbake til 1600-tallet, og ble nedlagt i 1887.

Allerede i 1874 hadde Syver sagt opp stasjonsholdet, men gikk med på å drive videre mot at godtgjørelsen til ham økte fra 60 til 100 spesidaler. Da var han forpliktet til å holde et visst antall hester, og sørge for skyss etter fastsatte takster. I 1877 var taksten kr. 1,60 pr. mil. Nærmeste skysstasjon nordover var Bodahl i Rakkestad. Sørover gikk ferden til byene, alternativt til Guslund i Skjeberg eller Karlshus i Råde.

(Kilde: «Varteig - en liten bygds historie», Olav Spydevold, 1956.)

ikke menneskelig gikk tapt. De hadde fire beboere i pleie, som heldigvis også ble reddet ut.

Brannårsaken ble ikke klarlagt, men det var på det rene at brannen oppsto i låvebygningen. Brannen «skyldes antagelig Folk, som har søgt Husly der for Natten», meldte avisene.

Sorgenfri og Skjønhaug

I 1909 foretok Herman Knatterud en fradeling fra Øvre Isetorp. Han skilte ut eiendommen Sorgenfri med gnr 3044 og bnr 5 og 6. (Se gårdsprentasjon av Sorgenfri i Inga 2009, fra side 46.)

Denne eiendommen ble overdratt til Hermans svigerinne Elise Syversen Isetorp. I 1910 solgte han resten av Isetorp, og gården har siden vært i

familien Bergs eie.

På sine eldre dager bodde Oline og Herman i et hus på eiendommen Sorgenfri som bar navnet Skjønhaug. Dette huset ble bygd i begynnelsen av 1900-tallet, og ble mest sannsynlig reist av Herman.

Da Elise døde i 1932, arvet Oline eiendommen Sorgenfri. Hun skilte da ut Skjønhaug og solgte resten. Som enke bodde hun sammen med sønnen Ole og hans kone.

Herman Knatterud døde i 1929, kona Oline i 1943.

Engasjerte seg i lokalsamfunnet

Det skulle vært interessant å få vite mer om oldefar Herman. Hva slags person var han egentlig? Hvorfor valg-

*Øvre Isetorp ble herjet av brann natt til 18. mai i 1907. Herman Andersen fikk den tunge jobben med å reise gårdsbebyggelsen igjen. Dette bildet er fra 1920-tallet.
Foto: Ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling.*

*Dette bildet er tatt på Sorgenfri i 1928, året før Herman Knatterud døde. Foran fra venstre: NN, Herman Knatterud, Oline Knatterud med Eva Knatterud på fanget, og Elise Syversen Isetorp. Bak fra venstre: Håkon Johansen (Emmas sønn), Margrethe Knatterud (Olafs kone), Anders Jellum, Ole Knatterud, Hans Jellum.
Foto: Ukjent. Eier: Østfold Fylkes Billedarkiv.*

te han å selge både Knatterud og Isetorp, etter først å ha stått for gjenoppbyggingen etter brannen på Isetorp? Og hvorfor overtok ikke en av sønnene?

Når man forsøker å gå bakover i generasjonene, ender man ofte med flere spørsmål enn svar. Men vi vet iallfall én ting, oldefar Herman må ha vært en betrodd mann som engasjerte seg til beste for lokalsamfunnet. Allerede ved kommunevalget i 1893 ble han valgt inn som representant i herredsstyret. Da var han bare 36 år. Han ble gjenvalgt for neste periode, og satt som andre varamann i tredje perioden.

Vi må tro han var en god mann for bygda.

Hermans etterslekt

Hva skjedde med barna og deres

etterkommere?

- Julie giftet seg med Thorvald Jellum. I 1910 bodde de på Fuglesang. Datteren Ingrid giftet seg med Oswald Hysesstad og fikk sønnen Thor som giftet seg med Liv Synnøve og bodde med sine tre sønner i Spydeberg.

- Anton giftet seg med Josefine Aas Båstad og ble snekkerlærer på Toftes Minne på Helgøya i Mjøsa. Det var en «oppdragelsesanstalt for forsømte og vanskeligstilte gutter» med et veldig hardt regime. De fikk datteren Edel Kristine som giftet seg med Oswald Lundsten. De fikk datteren Bodil som giftet seg med Jurek Bauchaucq og bodde i Hamar-området. Bodil og hennes mann har to barn.

- Arnt giftet seg med Petra Eriksen og de bodde i 1910 i Dronningens gate i Sarpsborg, men flyttet senere til Opsund. Arnt var snekker på

Ise Indremisjons første formann

Da Ise Indremisjon ble stiftet 21. april i 1917, ble Jørgen Eriksen valgt til første formann. Jørgen var en bror av Petra Eriksen, som var gift med Herman Knatteruds sønn Arnt.

Jørgen var smed på Haga Hoell, og ved folketellingen i 1910 bodde han på boligeiendommen Solvang under gnr. 58 Næss på Skjeberg-siden.

Jørgen var fra Halden, født i 1870. Kona Karoline var fra Berg, født i 1869. De hadde bodd både i Berg og Fredrikstad før de etablerte seg på Ise rundt forrige århundreskiftet.

På et bilde av Ise Sangkor i 1920, ser vi at barna Konstanse, Ingolf, Einar, Birger og Margit er med i koret. Yngstejenta Hariet var bare 13 år og formodentlig for ung til å være med. Birger og Ingolf er dessuten med på bildet av Klang fra 1924.

Som sin tante Petra, ble for øvrig også Konstanse gift Knatterud.

Borregaard. Deres sønn Odd startet som snekker, men videreutdannet seg til ingeniør og hadde en viktig rolle i byggingen av cellulfabrikken. Han, hans kone Ruth født Kristiansen og datter Torill bodde på Opsund. Torill giftet seg med Per Gillebo og bosatte seg i Oslo. De har tre barn som alle bor i Oslo.

Bærum og Oslo

- Emma giftet seg med Syver Johansen og i 1910 bodde de på Furulund i Skjeberg med sønnen Håkon. De flyttet senere til Bærum hvor Syver var vaktmester på Stabekk skole. Odd Knatterud bodde hos dem da han gikk på Oslo Tekniske Skole. Emma og Syver hadde en hytte på Slependen, og de flyttet dit etter at Syver gikk av som vaktmester.

- Andrine, som også ble kalt Randi,

giftet seg i 1915 med Ingvald Fredrik Rolf Stokke. Andrine var sykepleierske og de var bosatt i Oslo. De hadde ingen barn.

På Haga Hoell

- Ole var først gift med Konstanse Eriksen. Etter at hun døde, giftet han seg med Margrethe Hjørnerød. Ole jobbet på Haga Hoell og bodde, som nevnt ovenfor, på Skjønhaug. Sønnen Øystein jobbet på Pfeiffer og traff sin kone Mary Hassel der.

- Ingrid giftet seg i 1922 med Leif Oluf Pettersen, født i 1899 på Strømsø.

De delte alt – også ulykken

Tvillingene Olaf og Hans var sammen om alt, og de delte alt. Også da de ble utsatt for en ulykke. Da de skulle dele en tennperle med øks, gikk det galt. Olaf (Laffen) mistet et øye og

Halvorsen på Karlsborg

Herman Knatterud selger i 1912 Knatterud-gården til Harald Halvorsen. Ifølge skjøte fra 1. mars dette året, var salgssummen 16.000 kroner.

Halvorsen var opprinnelig fra Degernes, men hadde i 1905 overtatt Karlsborg Høvleri og Snedkerifabrik, som lå der Sarpsborg Papp senere etablerte seg. Halvorsen kjøpte også eiendommen Landegaard på Tune-siden av jernbanen. Han drev «snedkerifabriken» fram til 1918, da han solgte til Sarpsborg kommune.

Harald Halvorsen eide 3032/8 Knatterud fram til Anders Olsen Sikkeland fikk skjøte på gården 18. april i 1917. Anders var oldefar til dagens eier.

Hans skadet en hånd.

- Hans giftet seg med Ambjørg Stubberud. De bodde på Ise og Hans jobbet også på Haga Hoell. De hadde ingen barn. (Se egen rammesak.)

- Olaf giftet seg med Margrethe

Aamodt. De bodde i Bærum og hadde en datter, Eva, som giftet seg med Terje Magnus Viken. De har to barn og i alt 5 barnebarn.

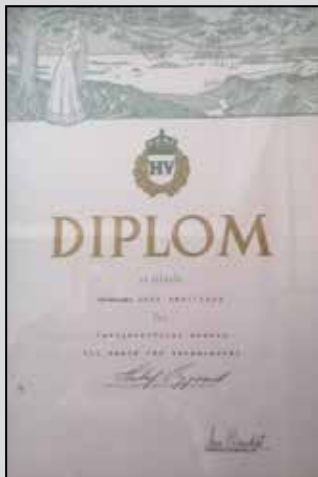
(Artikkelen er supplert av Øistein Bøe.)

Han Hans Knatterud snekkerer trillebører

Strofen over er hentet fra Ise-sangen som forteller om folk og aktiviteter på Ise (se Inga 2019). Hans Knatterud var en kjent skikkelse som hadde mange hobbyer. Sangen henspiller på at han noen år drev et lite snekkerverksted i uthuset. Der laget han på fritida møbler og leker til barn, deriblant små trillebårer. Tidligere hadde svigerfaren, Stubberud, drevet skredder-virksomhet i lokalet. Stubberud bodde sammen med Hans og Ambjørg. Jan Solberg forteller at mens Stubberud hadde verksted der, laget Hans en mekanisme med en pinne og en fjær i den ene enden, et langt tau som rakk over gårdsplassen, og en løkke i den andre enden. Når maten var klar, dro Ambjørg i tauet. Da dunket pinnen på døra til verkstedet slik at Stubberud fikk signal om å komme til bords.

Hans var i mange år medlem av Ise Skytterlag og deltok ivrig på stevner og arrangement. Han var en god skytter og vant mange pokaler og medaljer. Han deltok også i langrenn med skyting med godt resultat. Tre ganger ble han tildelt militært skarpskyttermerke i gull.

Hans Knatterud var i hele voksenalder med i HV. På 1950 og -60-tallet hadde han ansvar for HVs eiendom på Bjønnås, og det var han som var primus motor for byggingen av hytta som ligger inne på det gamle festningsområdet. Hans brukte utallige timer på vedlikehold av det som eg. heter Isesjø Batteri. For sin store innsats ble han tildelt HV diplom for fortjenestefullt arbeid til beste for Heimevernet.

*Rammen er skrevet av
Solveig Rød*

*Til venstre Hans Knatterud
og til høyre diplom et han fikk
for sin innsats for Heime-
vernet.*

Foto: Ukjent

Eier av bildet: Solveig Rød

B-4032

I Inga 2018 hadde vi en artikkel om Varteigs første bil. Det fikk meg til å tenke på den første bilen jeg hadde et forhold til, nemlig morfar Einar E. Berbys Opel. Morfaren min kjøpte bil svært tidlig, og det er hans andre bil jeg mimrer om i denne artikkelen som har fått tittel etter registreringsnummeret.

Den første bilen

Morfar hadde først en Ford med registreringsnummer B-3376. Det var en 1930-modell Ford Tudor Sedan med 40 hk motor og 4 sylindere og ballongdekker. Ny kostet bilen 3.800 kr. Morfar kjøpte Forden hos Stamsaas som hadde tatt den i innbytte fra trelasthandler Håkon Wiig. Det var i april 1938. Han hadde den i litt over et år før den ble byttet inn i en Opel, og det er altså den det skal handle om her.

Opel'n

For noen år siden fant jeg en kjøpekontrakt fra H. E. Hansens automobilforretning. Der stod det: "Herr Einar Berby Fossengen, Varteig har d.d. av H. E. Hansens Automobilforretning kjøpt en automobil i henhold til

følgende spesifikasjoner og betingelser: Fabrikkmerke og type Opel Modell 1936 4 dørs Sedan. Vognen leveres heftefri og i Certifisert og godkjent stand."

Kontrakten er datert 14-7-39. Kjøpesummen var kr 3.500,- og ble betalt med at morfar byttet inn en Ford verdsett til kr 2.200,-. "Resten betales med kr 1.300,- kontant" og det skulle i tillegg betales 1 % av mellomlegget i omsetningsskatt. Kontrakten er undertegnet av selger Villy R. Holm og morfar, og det hele er godkjent av firmaets eier: H. E. Hansen.

Hansens Automobilforretning var forhandler for Fargo, Chrysler og Plymouth. Ved siden av kjøp og salg av biler, drev firmaet også reparasjonsverksted og bensinstasjon. Forretningen lå like ved der Valaskjoldbrua

Ragna og Einar Berby med bilen foran verkstedbygningen på Bergby gnr 3051 bnr 1,2,3. (Fossenga). Bildet er tatt ca 1954. Foto: Ragnar Berby Eier av bildet: Synnøve Gundersen

ligger nå. Lokalene ble siden overtatt av Lande Auto.

Kofferten var det fineste

Jeg regner med at morfar ble lagt merke til når han kom kjørende i sitt nye "vidunder" med lys brun lakk. Etter hvert må lakken ha falmet og bilen blitt litt skranglete, for fra min barndom husker jeg bilen som nærmest rustrød i fargen.

Opel'n var ikke stor. Etter dagens standard ville den sikkert havnet i gruppen for småbiler. Motoren var heller ikke særlig imponerende; bare 59 hk. Bilens fulle betegnelse var Opel Six, så den hadde altså seks sylindere. Jeg syntes at det var verdens fineste bil, og aller finest var bagasjerommet. Det var nemlig der vi ungene ble plassert når vi skulle på besøk på Fossenga i forbindelse med jul eller bursdager. Da tok mamma, pappa og jeg bussen fra Hafslund til Ise stasjon. Der ventet vi sammen med morfar på toget fra Sarpsborg som hadde med flere gjester. Når alle var ankommet, startet bilen på den nærmere 2 kilometer lange turen hjem til morfars gård. De voksne stuet seg sammen inne i bilen, mens søskenbarnet mitt og jeg ble plassert bak i kofferten. Underveis pleide vi å åpne koffertlokket og skrike "BØ" alt vi orket mens vi innbilte oss at vi skremte livet av en eller annen som gikk langs veien. Når jeg tenker på det nå, må jeg nok innrømme at sjansen for at vi virkelig fikk skremt noen, må ha vært minimal. For

Kjøpekontrakten.

det første var det nok svært få som gikk langs Bergbyveien på kveldstid. For det andre var nok ikke bilen så stillegående at vårt rop klarte å overdøve motorstøyen. Men vi hadde mye moro med tanken på at vi hadde skremt folk som vi visste bodde langs veien.

På handletur til Kr. Solberg

Selvfølgelig fikk jeg også sitte inne i bilen. Det skjedde for eksempel når vi skulle til "Solbær'n" for å handle. Kristian Solbergs forretning lå ved brua på Ise. Det var en stor, tre-etasjers bygning med butikk i første etasje. Slik jeg husker det, var butikken alltid full av folk, og det var flere som ekspederte, bl.a. fru Solberg,

H. E. HANSEN
AUTOMOBILFORRETNING
REPARASJONSVÆRKET
KUNSTVEIEN 20
SARPSBORG
TELEFON 144

Kjøpekontrakt in duplo.

Herr *Lars R. Olsen*
Kjøper en bil i henhold til følgende spesifikasjon og betingelser:
Erbøttmodell og type *Opel Model 1936 4 de Salen*
Uteve og tilbehør *fra forretnings og beskjefte i de hånd den er idag*
Prisen er kr. *2500*
+ 1% omsetningsatt. av mottakelighet kr. 1300. (Inkludert i pris)
som betales *med kr. 2200 for kjøperens forl. Riksbank*
betales med de 300 Reimbet.
Til skatte på *ingen*
Særlige betingelser *ingen*
Automobil leveres *reparert*
Automobilens bruk for kjøperens regning for
Kjøperen erklærer at den innbyttede vogn er fri for heftelse, og at motorvognkatt vedkommende denne vogn er betalt.
Arbeidstid og trykkeser er oppgitt eller beste stjerne, som, uten forbeholdninger.
Ved levering er kjøperen ansvarlig for alle utgifter som følge av skade på bilen.
Omstendige skadelig garanti og selvsikringer i henhold til kontrakten som er del av denne.
Utenom omfattende kjøpekontraktsbestemmelser er tatt vedlagte fra som er tilgjengelig.
Dette kjøpet er gjeldende og betinget av innsettene godkjenning.
Lars R. Olsen den *14* - *7* - *1937*
H. E. Hanssen *Kr. Solberg*
Kjøpekontrakt.

en liten, tynn dame som jeg syntes så veldig streng ut. Solberg selv var også der. Han var også tynn og hadde alltid på seg en slags jakke eller kort frakk.

Disse turene endte alltid med at jeg fikk noe godt å putte i munnen; en liten sjokolade, en pose kamferdrops eller kanskje til og med en is. Ikke noe av dette var hverdagskost for meg, så butikkesøket sto høyt i kurs.

Da vi havnet i grøfta

En lørdag da morfar og jeg måtte bråkjøre til "Solbær'n" for å rekke et ærend før stengetid, endte det galt. I den krappe svingen ved postkassa der gårdsveien kom ut på Bergbyveien, ble farten for høy, og vi havnet i grøfta. Grøfta var så dyp at bilen veltet over på sida, og vi måtte klatre ut gjennom sidevinduet. Så var det å ta bena fatt hjem for å hente traktor og slepetau. Heldigvis var både morfar og jeg og bilen uskadd etter uhellet. Men det ble ingen handling den dagen. Jeg syntes likevel det hadde vært en spennende opplevelse, og da jeg skulle fortelle om den til foreldrene mine etterpå, sa jeg: "Vi klarte ikke svingen, og så ramla

bilen ned, og han (mor)far hælla sæ oppå mæ."

Ingenting varer evig

Den Opeltypen morfar hadde, var nok en solid bil og rullet rundt omtrent i et kvart århundre, men ikke uten en økende mengde pleie, bl.a. var forstillinga et svakt punkt. De såkalte "kneledda" måtte ofte repareres, og det ble gjort hjemme på Fossenga.

Men allting har en ende, og spesielt en bil. En dag sånn på slutten av 1950-tallet sto det plutselig en annen Opel på gårdsplassen på Fossenga. Det var en blå Rekord varebil, og til min store sorg hadde den ikke koffertrom med lokk som kunne åpnes innenfra.

Egentlig var denne typen bare registrert for to passasjerer, men hjemme i verkstedet ble det tatt hull i gulvet i bagasjerommet og sveiset på en "brønn" slik at man kunne sitte baki også.

Siden har jeg både sittet i og eid andre biler, men ingen kommer egentlig opp mot "min" første bil, B-4032.

(Deler av denne artikkelen har tidligere vært trykket i Wiwar).

Solveig Gundersen (Rød) sittende på støtfangeren. Bildet er tatt 1953.

Bilen står parkert ved hovedhuset på Fossenga.

Foto: Ragnar Berby (Bildene er tatt med et kamera Ragnar kjøpte av en nabo for 15 kr først på 1950-tallet.) Eier av bildet: Solveig Rød

Hundre år gammelt avisstoff 1921

Solveig Rød fortsetter serien med Varteigstoff (og andre små kuriositeter) fra avisene for 100 år siden. 1921 var ikke det mest spennende, men likefullt var det mye som fenget redaksjonene.

Krybskyttermanien i Varteig

Jakt var nok for hundre år siden noe som opptok vartingene mer enn i dag. Avisa har både notiser og leserbrev om jakt og dyr.

6. mai kunne avisa Glommen melde: *Om morgenen 1. påskedag fant to gutter et dødt rådyr i skogen som tilhører Martinius Furuholmen.* Dyret hadde skuddsår etter hagl både på forbena og i brystet. Man regnet med at rådyret var skutt dagen før.

Det samme hadde skjedd tidligere ved Hasle. Der fant man benrester etter et rådyr med tydelige skuddmerker.

Uka før hadde herredsstyret behandlet fredningstidene for småvilt, og på møtet ble det i harde ordelag gitt

uttrykk for den harme man følte mot de som ikke overholdt jaktloven. Slik krypskyting kunne føre til utryddelse av viltbestanden i bygda, ble det hevdet. I møtet ble det også nevnt at noen hadde observert utenbygds jegere som vandret rundt i Varteig-skogene. En representant sa at han hadde sine mistanker om hvem som kunne ha vært på tyvjakt, og han oppfordret alle til å melde fra til lensmannen hvis de observerte noen som ikke fulgte bestemmelsene.

Strider mot jaktloven

I oktober ble en harehund tilhørende J. Sulusnes funnet mer død enn levende i veigrøfta ved Varteig kirke. Hunden hadde flere hagelskudd i kroppen. Da de fikk kjørt den hjem til eieren, bestemte han seg straks for å avlive den, for begge bakbena var skutt i stykker.

Jens Ørka med dagens jaktutbytte
Jakt var Jens Ørkas store interesse. Dette bildet er tatt på 1930-tallet, der han viser fram dagens fangst med både hare og tiur. Hunden var en dunker/støver som bar navnet Spelle.

Jens Ørkas jaktinteresse ga både matauk og til tider også noen ekstrainntekter. Blant annet solgte han på 1930-tallet storfugl til både slakterbutikker og privatpersoner. Det var mye storfugl i området på den tiden og Jens skal på en og samme høst ha felt 54 tiurer. Jakten omfattet også hare og rev.,

Fotograf: Ukjent.

Eier: Varteig Historielags Fotosamling.

Innsenderen skriver videre at dette ikke er første gang hunder på lovlig «los» er blitt skutt på når de har kommet inn på annen manns eiendom. Ja, det har sågar hendt at haren er blitt skutt av andre enn den som har «losen». Til sist minner han om at det i jaktloven står: *Vildt reist lovlig kan forfølges og feldes hvorsomhelst, andres gårdstun og have untatt.*

3. desember melder avisa at en person er blitt idømt en bot på kr 25,- for å ha jaktet ulovlig på Bjønnås, eller som det står: Sarpsborgs befestningers eiendom.

Et flott Mortensgilde

07.10. kunne Glommen melde om at reven hadde tatt en gåseflokk hos Markus Kinndalen. Han hadde 4 store, fine gjess i et bur. Om morgenen oppdaget han at døra til buret var åpen, og at gjessene var borte. Om det var eieren selv som hadde glemt å lukke døra, eller om Mikkel Rev hadde klart å få den opp, vet ikke avisa.

Det var tydelige slepespor nedover mot elva, og det lå igjen fjær nedover jordet. Trolig har reven hentet seg en gås, tatt den med seg og så spist den. Siden har han kommet tilbake og hentet enda en, og sånn hadde han holdt på til alle fire var spist.

Martin Olaus Larsen (1844-1927) med barnebarnet Martin Larsen Småberg (1916-1945) på fanget. Martin O. Larsen var lensmann i Varteig i årene 1881-1911, og stortingsmann i periodene 1892-1894 og 1907-1909. Larsen var fra Sverstad i Rakkestad, og bodde på Furuholmen og Køya før han kjøpte Småberg. Martin d.y. og hans to søsken overtok gården etter sin mor i 1934.

År: Ca. 1918.

Fotograf: Ukjent.

Eier: Varteig Historielag Fotosamling.

Hobbyskribent med sterke meninger

Lensmann Larsen må ha hatt en spesiell forbindelse med redaksjonen i Glommen. I løpet av 1921 har han hele 15 innlegg eller artikler i Glommen. Flere av dem er trykt på forsiden. Mye av det han skriver har rent andaktsinnhold der hans sterke engasjement for kampen mot drikking og røking står sentralt. Han hevder at misbruket av drikk nesten ikke forekommer i Varteig, men at det ikke står så bra til med røking. Noe som, etter Larsens mening, er en omfattende «svøpe» i hele landet. Og som begrunnelse nevner han at det faktisk selges så mye tobakk at stempelavgiften for 1 år innbringer 12 mill til staten.

Larsen har også en serie over 3 utgaver som han kaller Adiafora. Der advarer han mot enkelte vekkelsespredikanter som ikke tar klart avstand fra «middeltingene». Etter Larsens mening finnes det ikke noe

«både-og», bare et «enten-eller». Man kan ikke forfekte kristne idealer og samtidig la være å advare mot dans og sport. Samtidig nevner han at enkelte vekkelse har ført til splittelser blant troende, og det er ikke bra.

Larsen holder fram Hans Nielsen Hauges virksomhet som et eksempel på god forkynnelse, og forteller at Hauge kom til Varteig en søndag. Da holdt han møte på Kongsrud på formiddagen, på Belsby midt på dagen, og på kvelden var han på «Skrellæne» (Østtorp).

På høsten har Larsen en serie der han deler minner fra sin tid som omgangsskolelærer i Degernes. I dag ville nok disse «minnene» blitt strøket av en påpasselig redaktør, for her nevnes både elever og foreldre med navn og bosted, og ikke bare i positive ordelag. Han nevner bl.a en gård der foreldrene ikke følger opp sine barn selv om de, etter Larsens mening, driver gården godt.

Kommunale møter

I 1921 var det 6 møter i herredsstyret og 2 i skolestyret. Kommunens budsjett var på totalt 82.000 kr. Det klart mest kostnadskrevende området var skolevesenet med nesten 15.000 i driftsutgifter. I tillegg kom en avsetning på 10.000 kr til framtidige skolebygg.

Kommunen hadde allerede utgifter til gjeld på kr 9.500, og det meste av dette kom også fra skoleområdet.

Herredsstyremøte med innlagt pause

I julimøtet diskuterte herredsstyret igjen saken om utbygging av Ovaskogs skole. Saken hadde vært oppe før, men blitt utsatt pga. betenkeligheter i forbindelse med kostnadene. Nå forelå det 6 tilbud på jobben med ramme fra 44.000 kr til 25.500 kr. Det billigste tilbudet kom fra Ole Karlsen, Rakkestad, og dette ble foreslått antatt. Også denne gangen kom det forslag om utsettelse. Forslagsstilleren mente at hvis man utsatte byggestart ett år, ville det være penger å spare. Dette forslaget førte til en livlig debatt der det bl.a. ble hevdet at skolen måtte få mer plass straks både pga økende elevtall, og fordi lærerleiligheten var altfor liten til den nytilsatte familien Lappegaard. Forslagsstilleren tilbød seg da å snakke med lærerne for å få deres syn på en evt. utsettelse. Det ble derfor bestemt at herredsstyret skulle ta en pause mens to mann kjørte med hest og vogn til Ovaskogs skole for å få lærerparets syn på saken.

De kom tilbake etter to timer og kunne meddele at Lappegaard og frue ikke hadde innvendinger mot

Små interessante opplysninger

En innsender ved navn O. Lingjærde fra Skjeberg har flere smånotiser om likt og ulikt. Han forklarer bl.a. uttrykket «dra til Bloksberg» og forklarer forskjellen mellom kalde og varme vesker. Noe folk etter hans mening, ikke har rett oppfatning om. Lingjærde kommer også med råd for god helse.

For at luften skal være frisk og god, må den ha passe bevegelse (sammenlign med rinnende og stillestående vann). Og dog finnes det folk som har en sand redsel for endog den minste trekk.

En annen ting som folk i alminnelighet har redsel for, er å sove med åpne vinduer. Og dog finnes det intet bedre middel til at forebygge forkjølelse. Prøv det så skal du se! Hvis folk kunde ta sig sammen og anvende dette simple middel, vilde alene ikke forkjølellesprosenten men også mange andre sygdomsprosenter innskrenkes til et minimum.

ett års utsettelse hvis det kunne redusere kommunens utgifter; selv om boforholdene deres var dårlige.

Møtet ble gjenopptatt med ny livlig diskusjon om hvorvidt ett års utsettelse ville gjøre byggingen billigere. Ved avstemming falt utsettelsesforslaget med 9 mot 6 stemmer. Det ble så fremmet et nytt forslag om at kommunen selv skulle stå for kjøring av materialer. Og langt ut på ettermiddagen ble endelig byggekomiteens forslag antatt med 10 mot 5 stemmer. Så var det endelig klart for byggestart.

Veisaker

Veier var i flere år et tilbakevendende område, og i 1921 var det avsatt 9.300 kr til utbedringer og nyanlegg.

Tidlig på året kom det søknad om penger til vei fra Gryte bro til Rakkestad-delet. Planen var å anlegge en 3,5 m bred vei, anslått utgift var 4000 kr, og oppsittere hadde gitt løfte om 10 dagers pliktarbeid. Lensmannen bemerket at 10 dagers jobb pr. mann nok var alt for lite, og at oppsitterne måtte binde seg til enda flere dager. Men det var ikke bare utgiftene som førte til dissens i saken. Anders Bø ville ikke stemme for bevilgning da han mente at trasevalget var feil. Han mente at man heller burde satse på utbedring av vei fra Rakkestad-delet og om Bø sørover mot kirken.

I samme møtet ble det behandlet en

søknad fra oppsitterne i Lundekroken om et tilskudd på 1200 kr til utbedring av vei fra Hauggård til Haugneset.

Begge søknadene ble etter litt diskusjon oversendt veikomiteen til uttalelse før vedtak ble fattet.

På slutten av møtet ble det referert et skriv fra veikomiteen i Østfold. Her ble det slått fast at det ikke ville være mulig med faste bussruter i Varteig før veien fra Nordby til Varteig kirke sto ferdig.

Bevilgning til utglidende piker.

Selv om representantene var svært forsiktig med å pådra kommunen utgifter, ble en søknad fra Kristiania Indremisjon besvart med et tilskudd på 50 kr. Pengene skulle gå til bygging av et hjem for piker i Kristiania som hadde kommet galt ut. Alle var enige om at det var et godt formål, selv om det også ble påpekt at et slikt hjem ikke var «å ta ondet ved roten». En burde heller sørge for å stenge alle forlystelsessteder, variteer og skjenkesteder som det stadig ble flere av i hovedstaden mente en av representantene.

Vartinger tok utdanning i jordbruk.

De aller fleste fra Varteig som gikk på jordbruksskole, var elever på Haga i Mysen. På 50 år var det bare 13 vartinger som avla eksamen på Kalnes jordbruksskole.

De kvelstoffrie og kvelstoffattige næringsstoffers betydning for

Betonskibenes saga ute

Avisa hadde gjennom store deler av året artikler om den forferdelige hungersnøden i Volga-området, men også mer nærliggende forhold ble omtalt, noe denne lille notisen fra juni 1921 viser:

Under krigen kom det opp atskillig industri som skulle gjøre oss selvhjulpne, men ikke alle var like levedyktige. Dette gjelder spesielt de skipsbyggeriene som ble anlagt i 1916 for å lage betonskip. Her sør i landet fantes det tre verft som bygget betonskip, ett på Greåker, ett ved Moss og ett i Porsgrunn. Ingen av dem er nå lenger i drift.

melkeproduksjonen. Dette var en av oppgavene som ble gitt ved eksamen på Haga jordbruksskole våren 1921. I tillegg måtte kandidatene i hagebruk svare på: *Gulroten – dens dyrkning og oppbevaring*, og i jordbruk skulle man skrive om: *Kjernebelgvekster.*

To ungdommer fra Varteig, Lars Brusevold og Hjalmar Berg, avla eksamen, og begge fikk godkjent med gode karakterer.

Både Lars Petter Brusevold (1902-1966) t.v. og Hjalmar Berg (1901-1994) t. h. avla eksamen ved Haga jordbruksskole i 1921 med gode karakterer.

Lars overtok i 1951 farsgården Søndre Brusevold gnr 3037, bnr 1. Hjalmar kjøpte i 1934 gården Sorgenfri gnr 3044, bnr 5 og 6.

Fotograf av Lars er ukjent mens Mansrud, Askim/Mysen har tatt bildet av Hjalmar.

Eier: Varteig Historielags Fotosamling.

Freddy Mathisen as
MÅSKINENTREPRENØR

☎ 95775477 - 90856772

SARPSBORG

Nordre Engebråten gnr 3016, bnr 8

Selv om bosettingen på Nordre Engebråten er eldre, startet historien som selvstendig bruk i 1861. Ganske nøyaktig 100 år senere ble jord og skog lagt til en større driftsenhet som omfatter eiendommer både i Varteig og Tune.

Svært mange av plassene i dette området av Nordkroken er skilt ut fra Gryte. Enten ved å ha fungert som husmannsplasser i mange år, eller ved et direkte salg.

For Nordre Engebråtens vedkommende er det lite som tyder på at gården noen gang var husmannsplass. På kart fra 1804 er Søndre og Nordre Furuholmen, Heden, Grytedalen, Stenkleven og Øvre og Nedre Morthaugen avtegnet som husmannsplasser under Gryte. Verken Søndre eller Nordre Engebråten er inntegnet. (Se gårdspresentasjon av Søndre Engebråten i Inga for 2018.)

Sju år senere, i 1811, får imidlertid Peder Christensen kjøpt Engebråten av bonden på Gryte, Nils Amundsen. Han eier riktignok gården i bare noen få år, før han overdrar til sønnen Christen. Han sitter heller ikke lenge med gården, men selger i 1816 til Anders Olsen (1773-1837).

Andreas fra Grytedalen

Andreas Julsen eide og drev nabo-gården Grytedalen. Han var opprinnelig fra Eidsberg og født i 1794. Andreas og kona Inger Eriksdatter hadde kjøpt gnr 3019, bnr 1 Grytedalen i 1829. (Les om Grytedalen i Inga for 2019.)

I 1843 fikk Andreas Julsen kjøpt deler av Engebråten, og seks år senere kjøpte han resten på en auksjon etter Anders Olsen.

Det var sønner av Inger og Andreas som ble de neste eierne både på Grytedalen og Engebråten. Alexander tok

over hjemgården, mens både Alexander og broren Johan Christian hadde eierinteresser i Engebråten.

Hvor langt tilbake det har vært bosetting på Nordre Engebråten vet ingen, men selveiende bruk ble det altså i 1861. 7. mai dette året ble Engebråten delt, slik at man fikk et bnr 3 Søndre Engebråten og et bnr 8 Nordre Engebråten.

Vond skjebne på Engebråten

Det kan være mange personlige tragedier som skjuler seg bak tørre fakta i ulikt kildemateriell. Som

Flyfoto som viser Nordre Engebråten, trolig tidlig på 1970-tallet. I venstre bildekant ser vi bolighuset på Bjellemoen, og i høyre bildekant Nedre Morthaugen, som nå hører Rakkestad til. Foto: Ukjent. Eiere: Etterkommerne etter Ingrid og Oddmund Engebråten.

eksempelvis historien om Johan Christian Andreassen og kona Oline Mathisdatter. Hun var født på Amdal i Tune i 1833, og giftet seg med Johan Christian på Nordre Engebråten.

Johan døde imidlertid 25. april i 1860, bare 30 år gammel. Tre uker senere får Oline amtets godkjennelse på å «hensitte i uskiftet Bo med hendes og Mands fælles Barn».

Vi får håpe at lykken smilte da hun 13. november året etter inngikk ekteskap med Peter Christensen. Han var født på Kokkimbråten 23. september i 1833, men var gårdsarbeider på Engebråten da han giftet seg med Oline. Formodentlig var han hyret for å bistå henne i gårdsarbeidet. (Se gårdspresentasjon for Kokkimbråten i Inga 2014.)

Det hastet med giftermålet

Det hastet for øvrig litt med å få prestens velsignelse, for allerede 28. desember fikk Oline og Peter en sønn. Han blir for øvrig døpt Johan Christian, oppkalt etter Olines første ektemann.

Den harde virkelighet innhentet imidlertid den lille familien da Oline selv døde 23. april i 1864, bare 31 år gammel. Det står ikke dødsårsak i kirkeboka, men kan hende var det tæring som tok både Johan og Oline.

Peter hadde gått fra gårdsarbeider til gårdeier ved å ekte Oline, men han satt ikke lenge med Nordre Engebråten. Han solgte gården i 1873, og utdannet seg som messinggjørtler med virksomhet drevet fra brorens gård 3015/2 Kokkimbråten.

Tre ganger Engebråten

Det er tre eiendommer i Varteig som bærer navnet Engebråten. Foruten Søndre og Nordre Engebråten, som i sin tid ble skilt ut fra Gryte, er det også Engebråten under Sikkeland.

Bostedsnavnene i Varteig er behørig gransket, og betydningen av navnet Engebråten er rimelig grei. I ei bok som kom ut på Novus forlag i 2010 («Bustadnamn i Østfold, 9, Varteig») uttaler professor Tom Schmidt at «eng» er gressmark til slått, og «bråte» er rydning i skog. Lettere oversatt betyr det altså rydning (i skogen) ved enga (eller engene).

Hans og Oline

Neste eiere og brukere på Nordre Engebråten ble Hans Olsen og kona Oline Maria Andersdatter. Hans var født på Gjerberg i Rakkestad 20. april i 1841, med foreldre Gunild Martinsdatter og Ole Halvorsen. Oline kom til verden i Varteig 9. september i 1852, som datter av Kari Andersdatter og Anders Nielsen Gryte.

Som 14-åring ble hun engasjert som tjenestejente hos slektninger på Grytedalen, nabobruket til Nordre Engebråten. Hun var derfor godt kjent med både gård og mann da hun 18 år gammel giftet seg med Hans. Det skjedde 24. mars i 1871, og de kjøpte altså Nordre Engebråten to år senere. Skjøte er undertegnet 16. september i 1873, kjøpesummen var 800 spesidaler. Dette skulle bli starten på tre generasjoner på gården.

Ved siden av gårdsdriften, jobbet Hans i lensa.

På Nordre Engebråten ble det en stor barneflokk:

- Elise, født 12. desember i 1871.
- Olga Marie, født 24. oktober i 1876.
- Johan Arnt, født 6. januar i 1881.
- Alfred, født 16. april i 1884.
- Marta, født 13. mars i 1887.
- Oskar, født 15. mars i 1890.

- Hartvig, født 7. september i 1892.

Både Johan Arnt, Alfred og Hartvig valgte for øvrig å forkorte etternavnet sitt til Bråten.

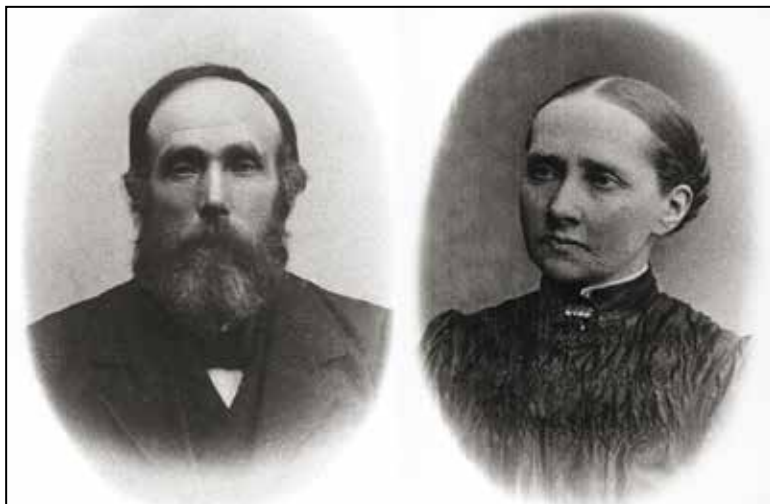
Oline Maria døde på Engebråten 27. april i 1912, ektemannen Hans døde 7. oktober i 1922.

Leide hus på Engebråten

Oline Maria og Hans hadde i perioder leieboere hos seg hjemme på Nordre Engebråten. Blant annet bodde Hans Kristian Nilsen (født 21. september i 1834-død 15. januar i 1908) der på 1870-tallet. Han var en av de tolv Skaen-søsknene fra Skjebergdalen, og jobbet i lensa.

Ved folketellingen i 1875 har Hans Kristian egen «tyende» ved at 17 år gamle Maren Oline Gustavsdatter (født 19. desember i 1858-død 25. mai i 1939) stelte for ham. Maren Oline var født på Morthaugen, men fikk oppveksten sin i Os.

Selv om det var 24 års aldersforskjell mellom Hans Kristian og Maren Oline, får vi tro at det var gode følelser da de to gikk opp kirkegulvet i Varteig kirke fredag 7. januar i 1876. Da er Maren Oline nettopp fylt 17, Hans Kristian er 41. Det blir sagt at Hans Kristian slo av 20 år på alderen for at det skulle

*Maren Oline Gustavsen og Hans Kristian Nilsen var leieboere på Nordre Engebråten på 1870-tallet. De kjøpte senere Kjernsbekk i Skiptvet.
Foto: Ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling*

være lettere å akseptere giftermålet. Året etter kjøpte Maren Oline og Hans Kristian gården Kjernsbekk i Skiptvet, og tok Kjernsbekk som slektsnavn.

Med adgang til kjøkkenet

Det ble Oskar som tok over Nordre Engebråten etter foreldrene Oline Marie og Hans. Det skjedde med skjøte tinglyst 8. september i 1916. Kjøpesummen ble satt til 6000 kroner.

Faren Hans var blitt enkemann og i skjøtet heter det: «Jeg forbeholder mig ret til at bo i det i bygningen værende kammer med adgang til kjøkkenet saalænge jeg lever, uten at inlægge betaling derfor.»

Senere er det imidlertid gjort en tilføyelse i skjøtet: «Jeg frafalder den forbeholdte adgang til brug av kammer med kjøkken.»

Der det er hjerterom, er det som bekjent også husrom. Ved folketellingen i 1920 var det eksempelvis to pleiebarn på Nordre Engebråten. Det var Hans på 12 og Borghild på 14 år, begge for øvrig født i Sarpsborg.

På dette tidspunktet var det for øvrig bare Marta av søsknene som bodde hjemme, i tillegg til bror og far. Hun giftet seg to år senere med Hans Høidal på 3019/3 Høidal og ble

følgelig nabo til barndomshjemmet. (Se gårdspresentasjon for Høidal i Inga 2019.)

Jenny og Oskar

21. juni i 1924 giftet Oskar Hansen Engebråten og Jenny Kristiansen Skjeppe seg i Varteig kirke. Jenny var født 6. august i 1900 på gården Skjeppe i Eidsberg, med foreldre Inger J. og Kristian Olsen Skjeppe.

På Nordre Engebråten kom sju barn til verden, hvorav seks av dem levde opp:

- Oddmund Kåre, født 22. januar i 1925, død 22. februar i 2015, gift med Ingrid f. Nymark fra Skiptvet. Bosatte seg ved Tangen. De fikk barna Aina Irene (f. 04.06.1952, gift Lunde), Torgunn Viviann (26.04.1956, Ulriksen), Grethe Mariann Engebråten (06.06. 1958), Kai Erik Engebråten (28.12.1959), Bjørn Jostein Engebråten (03.06.1962) og Conne Engebråten (30.12.1968, Ørstavik).
- Ingolf Henry, født 27. november i 1927, gift med Mary f. Eriksen fra Nesodden. Bosatte seg på Hafslundsøy. De fikk sønnen Arild Engebråten (f. 19.05.1953-d. 11.02.2007).
- Ingebjørg, født 19. mai i 1929.

Jenny og Oskar Engebråten giftet seg i 1924. Da hadde Oskar allerede eid Nordre Engebråten i åtte år. Foto: Ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling.

Satt i herredstyret

Oskar Engebråten var en engasjert mann som også var opptatt av samfunnsforhold i bygda. Derfor stilte han til valg både i 1919, 1931 og 1934. Det ble varamannsplass ved disse tre valgene. De to første gangen på Venstres liste, tredje gangen på Ovaskogs upolitiske liste.

Ved kommunevalget høsten 1947 ble han valgt inn som fast representant for Venstre for en tre-års periode.

Hun ble hjemmedøpt av naboen Emil Engebråten dagen etter, og døde påfølgende dag. Presten har i kirkeboka anført at hun døde av indre forblødninger.

- Asbjørn Johannes, født 27. desember i 1930, død 10. august i 1997, gift med Gerd f. Skaug fra Skiptvet. Bosatte seg på Hasle. De fikk barna Jan Oskar Engebråten (12.11.1966) og Brita Engebråten (16.05.1960).
- Aslaug født 3. mars i 1933, gift med Johnny Karlsen fra Grålum. Bosatte

Det er flott utsikt fra fjellet ved Engebråten. Dette bildet er tatt vinteren 1947, en helg som Oddmund Engebråten (t.h.) hadde perm fra Garden. Mot venstre ser vi kjæresten Ingrid Nymark og broren Asbjørn Engebråten. Ingrid og Oddmund etablerte seg på Tangen mens Asbjørn og kona Gerd bosatte seg på Hasle. Foto: Ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling.

seg i Sarpsborg. De fikk barna Anne Lise Karlsen (09.02.1953), Kjell Arne Karlsen (f. 23.01.1955-d. 29.05.2015) og Kjersti Karlsen (01.09.1965).

- Rakel født 23. juli i 1938, død 16. februar i 2020, gift med Uffe Hansen. Bodde på Hasle. De fikk barna Sten Åge Hansen (08.12.1959), Jane (08.12.1960, Karlsen) og Unn Margrethe Hansen (25.09.1962).

En god barndom

Både Aslaug Karlsen og broren Ingolf Engebråten betoner overfor denne artikkelforfatteren en god oppvekst på Nordre Engebråten. – Det var bosetting på alle plassene, ofte med store barneflokker, og hjemme var det åpent hus, forteller Aslaug.

Ingolf minnes lek og moro, ikke minst med fotballen. Skjønt, fotball var det ikke råd til. Man kom langt med en fillebulle. Lekekameratene var mange, fra både Øvre Morthaugen, Bjørnløna, Grytedalen, Heden og Høidal.

Veien til elva var kort, der man både rodde, fisket og badet. Aslaug minnes med glede hvor godt det var

å ta en dukkert for å kjøle seg ned i høyonna. De benyttet for øvrig all fisk som ble dratt opp. Større fisk ble matauk til familien, mens mindre fisk ble kokt til grisene. Ingolf forteller at han om vinteren slo fisk sammen med faren. – Vi kunne få en tolv liters bøtte smekkefull av fisk, forteller han.

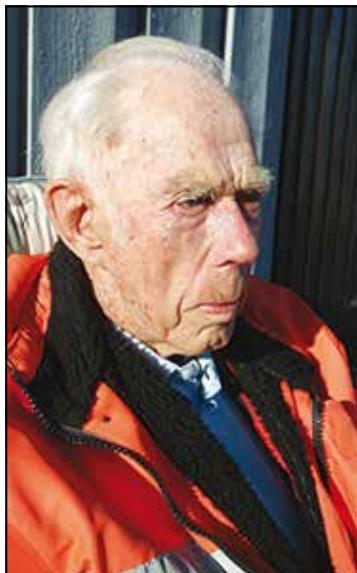
Plikter på gården

Selv om lek og moro var en sentral del av barndommen, lærte de imidlertid også fort at det fulgte plikter med. Aslaug forteller at moren var snill, men nøyaktig. Det preget henne både hjemme og i oppgaver utenfor huset.

Ingolf sier det var naturlig at barna hjalp til. Faren Oskar var lensearbeider med base ved Nes. Han lå borte hele uka, og kom hjem først utpå lørdags ettermiddagen. Derfor var det Jenny og barna som måtte ta seg av gårdsdriften. Det ble lettere da lensa ble flyttet lenger ned, og Oskar kom hjem hver kveld.

Oskar trivdes med lensearbeidet. – Pappa hadde ikke én dag skoft fra han begynte i lensa da han var 14 år og til han gikk av med pensjon, forteller Aslaug Karlsen.

Aslaug og Ingolf forteller om fire kuer på båsen, og gjerne en oksekalv. Hest, høner og et par griser hørte også med til dyreholdet. Nordre Engebråten ble beregnet å være på rundt 60 mål jord og et tilsvarende areal med skog.

Ingolf Engebråten (93) forteller om gode barne- og ungdomsår på Nordre Engebråten. Foto: Øistein Bøe

Hest og kjerre

Denne delen av Nordkroken var på den tiden henimot veiløs, og elektrisk strøm kom ikke før i 1952. – Det var hest og kjerre som var framkomstmiddelet. Bilene kom ikke lenger enn til gården til Georg Grythe. Derfra måtte i så fall folk gå, forteller de to søsknene. Framkomstmiddelet for oppsitterne var hest og kjerre.

Skoleveien var lang for små føtter. Ingolf Engebråten forteller at de gikk om Bjørnlena, Myrås og Berger, ned til Kokkimskolen. – Nå er det ingenting tilbake på noen av de tre brukene, konstaterer Ingolf med vemod.

Aslaug fikk for øvrig lov til å begynne på skolen ett år for tidlig. Årsaken var at hun da fikk noen å gå sammen med på skolevei. – Da var vi flere som gikk

Tok en økt i våronna før han gikk på skolen

I Varteig Historielags årstidsskrift Inga for 2014 hadde vi et intervju med Oddmund Engebråten (1925-2015), eldstemann i søskenflokket på Nordre Engebråten.

Med en far som lå borte på arbeid hele uka, ble det moren og ungene som sto for det meste av gårdsdriften hjemme. – Spesielt i våronna skjedde det nok at jeg måtte ta en økt ute på jordene før jeg gikk på skolen. Mamma ropte på meg når det nærmet seg at jeg burde komme meg i vei til Kokkim-skolen, fortalte Oddmund Engebråten.

Hogg ved etter skolen

Ingolf Engebråten (93 år) forteller at han som 13-14-åring hogg favneved for Ole Grythe etter at skoledagen var over. – Jeg fikk 3,60 for favnen, forteller han. Da skulle ranken være fire meter lang, 60 cm bred og 1,05 m høy. De ekstra 5 centimeterne var for å ha litt å gå på når vedskiene krympet når de ble tørre.

sammen, forteller Aslaug, og nevner Ragnhild på Bjørnløna, Målfrid på Heden, Reidun på Sandtangen og Else på Øvre Morthaugen.

Godt naboskap

Både Aslaug og Ingolf betoner godt naboskap, og stor vilje til å hjelpe hverandre eksempelvis i onntidene. Det poengterte også nå avdøde Oddmund Engebråten i intervjuet vi hadde med ham i Inga for 2014. Blant annet var det hestebytte når arbeid på jord eller i skog krevde to hester.

Ingolf Engebråten forteller at det ble anskaffet en brukt landbruksmaskin som gjorde det mulig for ham og Oddmund å ta på seg leietresking på nabobruk. Flere av småbrukerne i området gikk også sammen om innkjøp av potetopptaker.

La ned de døde

Mor Jenny ble ofte forespurt om å bistå ved større selskaper, som eksempelvis konfirmasjoner og bryllup. Det gjaldt også ved begravelser, hvor det etter gammel skikk skulle være middag, kaffe og kvelds til alle som fulgte den som var død.

– Mamma var også ofte den som la ned den døde. Det var en egen atmosfære når avdøde ble pyntet og lagt i kisten, forteller Aslaug, som selv bisto moren i dette arbeidet. – Det var sånn det var, fastslår hun.

Tidlig i arbeid

Både Aslaug og Ingolf forteller at de kom tidlig ut i arbeid. Det gjaldt å kunne forsørge seg selv. Første jobben for Aslaug var som tjenestejente hos et søskenbarn til moren. 17 år gammel fikk hun jobb på sykehuset, og siste jobben var på Vingulmork.

Der jobbet hun nesten fram til pensjonsalder.

Dagen etter konfirmasjonen begynte Ingolf som gårdsgutt hos tante og onkel på Skjeppe i Eidsberg. Senere ble han engasjert på nabogården Aas. Yrkeslivet besto også

Jenny (1900-1973) og Oskar Engebråten (1890-1966), fotografert på en tur til Ferie-hjemmet.

Foto: Ukjent. Eiere: Etterkommerne etter Ingrid og Oddmund Engebråten.

av både lensearbeid, tømmerhogst og anleggsarbeid, før han fikk 50 år på Borregaard.

Flytter til Furuholmen

I 1955 valgte Jenny og Oskar Engebråten å selge Nordre Engebråten, og dermed endte historien for tre generasjoner på gården. De kjøpte seg bolig på Furuholmen, for øvrig av Peder Hansen Grythe. Der døde Oskar i april 1966. Jenny bodde de siste årene hos datteren Aslaug, og døde i 1973.

Med skjøte av 4. juni i 1955 solgte Jenny og Oskar gården til Johan Hansen Skukkestad. Salgssummen ble satt til 23.000 kroner. Skukkestad var født 29. oktober i 1904, og bodde på Bede da han kjøpte Nordre Engebråten. Han hadde fire voksne barn da han kom til Engebråten, nemlig Torbjørn, Ragnhild, Phøbe og Grethe. Han var enslig, og hadde hushjelp.

Større driftsenhet

Skukkestad eide Nordre Engebråten i fem år, men solgte i 1960 til Helge

Børstad fra Tune. Skjøte ble skrevet 10. mai, og prisen på gården ble satt til 25.000 kroner, hvorav 2.500 kroner for løsøre.

Dermed ble Nordre Engebråten en del av en større driftsenhet, ettersom Helge Børstad eide gnr 2043, bnr 6 Børstad i Tune. I forbindelse med salget av 3019/1 Grytedalen meldte Børstad sin interesse for nabogården som tilleggsjord. Høsten 1975 omkom imidlertid Helge Børstad i en traktorulykke, og ønsket om å få Grytedalen lagt til Nordre Engebråten ble frafalt.

Ville beholde Nordre Engebråten

Helge Børstad var ungkar, og det var hans to søstre som bestyrte dødsboet. De la Børstad-gården ut for salg, men ønsket selv å beholde Nordre Engebråten. Landbruksmyndighetene sa imidlertid nei. Å splitte opp en driftsenhet var ikke aktuelt.

Ivar Kristianslund ble dermed neste eier av Nordre Engebråten, da han kjøpte driftsenheten 15. juli i 1976.

Han betalte 700.000 kr for Børstad og 50.000 for Nordre Engebråten. Kristianslund er født i Fredrikstad 1. jan 1934, og han og kona Leikny Jensine bygde ut driftsenheten til å omfatte gårder i flere

Idyll på Nordre Engebråten i 1959. To fjordinger beiter fredfullt, og den vesle pjokken er Arild Dahlen på to år. Han og familien bodde den gang på Bjellemoen, nabo til Engebråten. Foto/eier: Roger Dahlen.

Kinnet smør for kunder

Mesteparten av det som ble produsert på de små brukene i Nordkroken gikk med til husholdningen, men noen gårdsprodukter ble også solgt. På Nordre Engebråten kinnnet Jenny smør som hun solgte til faste kunder i byen. Også andre gårdsprodukter ble solgt på torget.

kommuner, dels ved å eie og dels ved å forpakte.

Kristianslund var professor ved landbrukshøgskolen på Ås, og hjemme på Børstad satset han på melkeproduksjon med 30-40 kuer og et tilsvarende antall ungdyr. Grasproduksjonen på Nordre Engebråten kom derfor godt med som supplement til forgrunlaget.

Leier bort

I en alder av 87 år er fortsatt Ivar Kristianslund eier av driftsenheten. En nevø leier Børstad, mens det er Gunhild og Bent Dangstorp på Snoppestad som leier beitearealene på Nordre Engebråten. Kristianslund anslår arealet på Nordre Engebråten til rundt 130 mål, hvorav omkring 25 mål er beite.

I Tune er den totale driftsenheten på i underkant av 1.000 mål, hvorav 160 mål er fulldyrka jord. – Jeg hadde både

Ivar Kristianslund har eid Nordre Engebråten siden 1976. Foto: fbb.nu

Doktorgrad da han var 85

Ivar Kristianslund, som kjøpte Nordre Engebråten i 1976, forsvarte i en alder av 85 år sin tredje doktorgradsavhandling. Det skjedde for to år siden. Mens de to første var innen hans profesjon, som har vært landbruk, statistikk og økonomi, skrev han nå en avhandling med tema fra teologien, og da med fokus på å motbevise evolusjonslæren.

Kristianslund har vært en omstridt politiker, bl.a. som generalsekretær i partiet Abort-motstanderne. Han var også leder av Kristent Samlingsparti.

landbruksskole og landbrukshøgskole, jobbet ved Ås og hadde drøm om egen gård. Sånn sett ble drømmen realisert med kjøpet av Børstad i 1976, sier Kristianslund. At Nordre Engebråten nær sagt ble med på kjøpet, synes han var hyggelig.

– Jeg var interessert i gårdens historie, og spesielt Asbjørn Engebråten ga meg mye nyttig informasjon, forteller han.

Gårdstunet skilles ut

Når Helge Børstads arvinger ikke fikk landbruksmyndighetenes tillatelse til å holde Nordre Engebråten utenom salget i 1976, ble det en løsning hvor gårdstunet på Nordre Engebråten med omkring fire mål tomt ble fradelt og overtatt av Børstads søster Else Børstad Christiansen (senere Børstad Heisholdt). Hun var født 12. desember i 1925.

Skylddeling med oppmåling ble foretatt i januar 1971, og dermed ble gårdsbebyggelsen skilt ut fra jordveien. Tomta ble i 1978 utvidet med omkring 2,5 mål, slik at boligeiendommen har gnr 3016 og bnr 34 og 35.

Gårdstunet på Nordre Engebråten er utskilt som egen boligeiendom. Dette bildet er tatt i 2013.

Foto: Ukjent. Eiere: Lisbeth Haugen og Finn Eirik Juelsen.

Bygningsmassen pr. i dag består av boligen, et uthus og en stall.

Det har vært flere eierskifter på boligeiendommen på Engebråten. Else Børstad Heisholdt solgte i 1984 til Tor Ludvigsen. Han satt med eiendommen i 14 år, til Eva Marie Rød Hauge og Per Morten Hauge kjøpte det fradelte gårdstunet i 1998.

Så kommer det tre kjappe eierskifter. Line Cisilie Pettersen og Richard Pettersen kjøpte boligeiendommen i 2000, Kolbjørn Johan Enger og Turid Kristin Olsen overtok i 2003 og Niels Jørgen Mack Roald i 2006.

Firehjulstrekk og piggdekk

Mack Roald satt med eiendommen i sju år, fram til samboerparet Lisbeth Haugen og Finn Eirik Juelsen kjøpte den i 2013, med skjøte tinglyst 4. februar. Mer enn åtte år senere

bor de fortsatt på Nordre Engebråten, og har ingen planer om å flytte derfra med det første. Hun er opprinnelig fra Borge, han fra Sannesund.

– Det er topp å bo på Nordre Engebråten, bare bilen er utstyrt med firehjulstrekk og piggdekk, ler paret. De har opplevd å snurre rundt på glatta, men det gikk heldigvis bra. Lisbeth (62) har drøy arbeidsvei, ettersom hun jobber på Meny i Storbyen. For Finn Eirik (64) er det i så måte enklere, ettersom han er hjemmeværende.

Lisbeth og Finn Eirik har ett barn hver fra tidligere forhold, samt tre barnebarn. På Nordre Engebråten bor de sammen med sine tre hunder, en keeshond og to eurasiere. De har tatt Engebråten som kennelnavn, og har hatt ett kull av hver rase.

På jord som hører boligeiendommen til, dyrker de både poteter og grønnsaker til eget behov. – Det er godt å være menneske på Nordre Engebråten, forsikrer de.

Lisbeth Haugen og Finn Eirik Juelsen stortrives på Nordre Engebråten, der de har bodd siden 2013.

Foto: Øistein Bøe.

Inger Johanne Sikkeland

Sikkeland gnr 3042, bnr 1 med flere

I dag er Sikkeland Østre betegnelsen på en av 3 Sikkeland-gårder (Østre, Midtre og Vestre). Slik har det ikke vært bestandig: I 1723 var det 2 bruk som ble betegnet som Sikkeland Østre, mens det i 1836 var 6 og i 1903 hele 15! Det forteller om et selvforsynings-samfunn der det var relativt vanlig at en gård ble delt mellom sønnene ved et generasjonsskifte, fordi det ga mulighet for å skaffe egen mat ved å dyrke jorda og holde husdyr. Å følge historien til en gård er et puslespill med mange gårds- og bruksnummer. Her følger vi menneskene og drifta mer enn gårds- og bruksnummer, og dropper puslespillet med delinger, kjøp og salg gjennom flere hundre år.

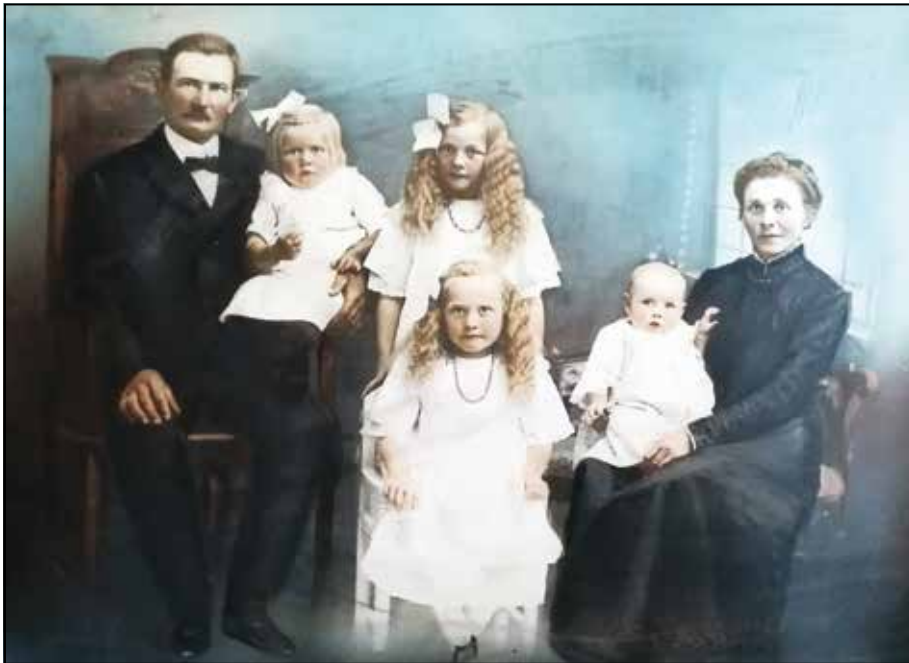
Bildet som viser den gamle bebyggelsen på Sikkeland Østre, er tatt ca 1920. Fotografen har stått øst for gården på veien mot Rakkestad. Våningshuset midt på bildet ble bygd ca 1880 og revet 1965. Låven ble revet ca 1922. Grisehuset til høyre ble bygd 1913 og revet 1961. Til venstre ligger bryggerhuset. Helt bakerst skimtes pipene på den fradelte gården (I dag Sikkelandveien 166)

Gårdsnavnets betydning

Likevel, for Sikkeland, kan vi som Professor Rygh forklare navnet som sammensatt av elvenavnet «Sika»; at det starter i 1311 med formen «a Sikulandum», mens det i 1574-77 har betegnelsen «Sickelanndt». Om eierskapet sier Rødeboken at bispestolen (Halvardkirken i Oslo) eide hele Sikkeland med møllested i 1397.

Dagens eier er 7.generasjon

Vår familie, og dagens eier Olav Halvorsen Sikkeland, kan følge sin slekt i rett linje på Sikkeland 3042/1 (hovedbølet) gjennom minst 6 ledd tilbake til ca 1800, da Ole Gøtesen Holt (1756-1834) ble gift med Marie Jørgensdatter (1760-1822) og kjøpte en del av det som i dag er Sikkeland Østre. Deres sønn Jørgen Olsen (1795-1880) ble gift med Marie Jensdatter Røgnerød

Familiebilde fra 1917. Fra v Jørgen Sikkeland med Borghild på fanget, Marie (1909-1924) bak og Jenny foran, Ingrid med Signe på fanget..

(1802-1884) og overtok gården. Deres sønn og min oldefar Johan Jørgensen Sikkeland (1834-1919) var neste eier. Han var gift tre ganger, de to første konene døde i barselseng (barna Petrine og Julius fra disse ekteskapene døde unge). Oldefar giftet seg med 28 år yngre Maria Elise Persdotter (1862-1931) fra Høgseter i Sverige. De fikk 4 barn: Jørgen (1884-1969), Peder (1888-1973), Magna (1890-1967) og Gunda (1896-1989).

Som eldste gutt overtok bestefar Jørgen gården, og giftet seg med Abigael Ingrid Skjeltnor (1887-1989). De fikk 10 barn – 8 av barna ble voksne og fikk egne barn: Jenny (1911-1998), Borghild (1914-2007) Signe (1916-2005), Johan (1919-2005), Jens (1921-2003), Torbjørn (1923-2014), Juel (1925-2015), Grethe (1927-2015). Min far, Johan Sikkeland, overtok Sikkeland og giftet seg i 1952 med Anne Johanne Heen

(1933-2015). De fikk etter hvert 6 døtre: Inger Johanne (1953), Agnes (1955), Torunn (1958), Anne Marie (Mia - i 1961), Solveig i 1963 og Ingjerd (1967, døde på sykehuset 1 uke gammel).

Gårdens ressurser i endring

I 1877 ble areal for jernbanen utskilt fra gården Sikkeland - gnr 42 og bnr 1 m/ flere i Varteig. Da oldefar Johan skulle gi seg som bonde i 1908, ble gården delt, og et nytt tun ble etablert ved siden av. Det ble bygget nytt hus og låve sør for det som fram til 1963 var veien til Varteig. Bestefar Jørgen fikk overta det tunet som i dag er Sikkeland Østre, mens broren Peder fikk det som ble fradelte. Bestefar Jørgen fikk senere kjøpe tilbake noe av det fradelte arealet. Peder solgte etter hvert og flyttet, og eiendommen skiftet eier flere ganger inntil Varteig Kommune ble eier, med småskole

Bildet er tatt 1956. Helt til venstre ses grisehuset, bygd 1913 og revet i 1961. Deretter følger «Værste». Låven ble bygd 1921-23 av Magnus Fjeldbraaten. Til høyre ses «Bestemorstua» dit Ingrid og Jørgen flyttet i 1952. Senere ble det leid ut til det ble revet i 1963.

fram til 1959, og deretter Varteig Elverk. I 1962 og 1972 ble gårdens areal mindre. I 1962 fordi det kom helt ny vei til Varteig, og i 1972 ble det bygget ny riksvei 111 (nå 22) øst for jernbanen. I 2021 er gårdens areal blitt større, da Olav fikk kjøpe 37 da dyrka mark og 6 da skog fra Sarpsborg Kommune (en del av eiendommen Vestvold).

I dag har Sikkeland Østre 240 da innmark, 345 da skog og 13 da annet areal - et totalareal på 606 da.

Sykdom førte til omlegging av drifta

På 1950-tallet var drifta på Sikkeland akkurat som ellers i Varteig på den tiden: melkeproduksjon for salg, korn til salg og for til dyra, noen få griser og høner for å ha fleisk og egg til eget bruk. Høsten 1963 ble pappa Johan alvorlig syk. Det førte til fire måneder på sykehus og varig lammelse i venstre arm og bein. Den fysiske

*Anne og Johan Sikkeland.
Bildet er tatt 1994*

arbeidsevnen ble sterkt redusert. Takket være stor hjelp fra mamma og pappas familier og gode naboer kunne melkeproduksjonen fortsette gjennom vinteren. I løpet av 1964 ble alle kuene solgt. Behovet for høy ble borte, grasarealene ble pløyd opp, og drifta ble «bare» kornproduksjon. Resten av 1960-tallet sørget 30 høner og 3 griser (som ble slakta til jul) for litt liv i fjøset.

Nytt våningshus

Høsten 1963 var våt og krevende for alle bønder i Østfold. Hos oss ble det ekstra strabasjøst med pappas sykdom, fordi arbeidet med å bygge nytt våningshus var i gang. Byggmester for våningshuset var (onkel) Jens Sikkeland. Da pappa ble syk, sørget onkel Jens for å ferdigstille kjelleren som planlagt før vinteren ved stor hjelp fra familie og gode naboer. Huset ble reist og kledd sommeren 1964 og ble ferdig like før jul i 1965. Skikkelig bad, klosett og vaskerom inne var en ny opplevelse for alle. Utedoen i låven ble beholdt helt til midt på 1990-tallet, men den var sjelden i bruk.

Med tekniske hjelpemidler og stor ståpå-vilje kunne gården drives videre

Pappas fysiske arbeidsevne ble sterkt redusert av sykdommen. Han ville imidlertid ikke gi opp, og lette derfor etter teknologi og arbeidsoppgaver som han kunne beherske. Traktor med en form for automatgir, og tresker som gjorde det mulig å bruke høyre ben på clutchen, var løsningene som sikret mulighet til å delta i kornproduksjonen. Mor Annes vilje og evne til å ta sin tårn i gårdsarbeidet var større enn man den gang trodde var mulig. Samarbeidet med Oddmund Sikkeland, Gunnar Berg og til dels

Borghild og Ottar Winsvold bidro også til at driftsfellesskapet som startet på 1950-tallet fortsatte gjennom samarbeid om maskiner og praktiske gjøremål. Dette samarbeidet ga mange hyggelige minner også for oss barn, og spesielt i onnene: lange arbeidsdager ble gjerne avsluttet med solid kveldsmat på den gården de avslutta arbeidsdagen. Det var mat og prat: om dagens og neste dags onnearbeid, men vi ungene ble også dratt med i samtalen. Gunnar Berg var spesielt opptatt av å høre om hva vi barna holdt på med, og han ville ikke starte måltidet før alle barn også var på plass.

Hobbyen ble til fast arbeid

Pappa var ivrig medlem i Ise Skytterlag og Ise Miniaturskytterlag. På 1950-tallet førte denne interessen til at Miniaturskytterlaget fikk etablere 50-meter skytebane på eiendommen vår. Banen åpnet i 1957 og ble lagt ned i 2017, da laget ikke hadde behov for banen lenger. Pappa var også sterkt engasjert i Varteig Bondelag. Han var opptatt av rammevilkår for landbruket og så det derfor som naturlig å ta sin turn som styremedlem og senere formann i laget. Han behersket slike oppgaver selv om den fysiske arbeidsevnen var redusert. Han hadde også stor interesse for økonomi og regnskap og fikk i 1971 deltidsjobb som regnskapsfører. Det utviklet seg snart, og fra 1973 fikk han fast ansettelse som regnskapsfører i Rakkestad. Dette ble etter hvert både jobb og hobby, og selv om han ble pensjonist varte hobbyen livet ut.

Damene engasjerte seg i hagebruk og husflid

Bestemor Ingrid og mor Anne var ivrige medlemmer i Varteig Bondekvinneklubb, begge hadde også

perioder som styremedlem og leder av laget. Begge hadde stor interesse for husflid og hagearbeid, og da spesielt interesse for nyttevekster. På 1930-tallet ble det dyrket litt lin på Sikkeland. Bestemor Ingrid høstet og foredlet hele linavlingen slik hun hadde lært på husmorskolen på Berby i Idd (i 1907). Og med eget lingarn vevde hun 8 store damask-duker, dvs en til hvert av sine barn. Duken pappa fikk, har jeg arvet, den er i dag et klenodium som hører til på Sikkeland. Bestemor Ingrids interesse for håndarbeid avtok ikke med alderen. På 1960-tallet fikk hun nærmest turbo på heklenålene. Produksjonen av sengetepper, slumretepper, duker og gardiner var så stor at hun kjøpte mer garn enn pensjonen kunne dekke.

Mor Anne var interessert i de tradisjonelle så vel som de eksotiske nyttevekstene. Hun utvidet hagearealet og dyrket også mer utradisjonelle grønnsaker, urter og bær. En periode var hennes grønnsakhage så stor

at den rommet både grønnsaker og jordbær for salg. Mor Annes interesse for veving førte til at hun tok vev-utdanning på 1970-tallet. Hun var med og startet Bygdekvinnelagets vevstue, og fra da av var mandager kl 17-21.30 reservert for «veving og vevkjerringer» som hun sa. Kvinnefellesskapet på vevstua forsterket gamle vennskap - og ga mange nye. Mor Annes vevinteresse resulterte i duker, pledd, åklær, billedvev, skjerf, møbelstoff og gulvtepper i en anselig mengde.

Orientering engasjerte hele familien

Fra 1950-tallet hadde Varteig et sterkt og inkluderende orienteringsmiljø. Jeg ble dratt med av søskenbarna Veslemøy Winsvold Tyssø og Tore Johan Medalen som 11-åring, og jeg ble ganske snart bitt av o-basillen. Orientering ble en familie-aktivitet for oss, i en periode deltok alle vi 5 Sikkeland-jentene på orienteringsløp nesten hver helg -

Inger Johanne Sikkeland og Øivind Halvorsen på sykkelturn med barnebarna Inga og Asbjørn. Bildet er tatt 2019. Fotograf Elin H. Sikkeland

Gårdstunet på Sikkeland Østre ca 1990. Bildet viser gården slik den er i dag. Det nye våningshuset sto ferdig 1964. Til venstre ses Sikkelandveien 166. Denne eiendommen ble fradelst 1908 og bygget som kårbolig for Johan Jørgensen og sønnen Peder. Senere ble eiendommen kjøpt av Varteig kommune. Her var det i perioden 1921 til 1959 skole og lærerbolig. Senere holdt Varteig el.verk til her fram til 1993. Siden har det vært i privat eie. Eiendommen eies nå av Helene Arnesen og Markus Nordahl. Veien til Varteig kirke (Belsbyveien) som tidligere gikk mellom de to eiendommene ble i 1963 lagt om i forbindelse med transport av trafoer fra Ise stasjon til Hasle Trafo.

enten lokalt i Østfold eller nasjonalt. Vår felles «storhetstid» var 1970-tallet. En av de virkelig store opplevelsene for oss 5 – og for Varteig IL - var da vi slo ut Halden Skiklubb i o-cupen. Det var minst like morsomt som å delta i NM. Orienteringsidretten har vært en viktig del av livet for mange av oss søstre også videre, gleden av å ferdes i skog og mark er varig.

Neste eier overtar

I 1974 kjøpte jeg Sikkeland Østre, mens jeg gikk agronomkurset på Kalnes. Jeg var ung, men hadde allerede bestemt meg for å bruke odelsretten. Tilbudet om å kjøpe kom overraskende tidlig, men det var faktisk ikke unaturlig pga pappas helseutfordringer. I perioden 1975-1980 drev foreldrene og jeg mer eller

mindre sammen. Mor Anne leide, jeg gikk på Norges Landbrukshøgskole på Ås og var med i arbeidet i ferier og onner. I 1976 ble det skilt ut ei tomt fra gården til enebolig for mor og far. De flyttet inn høsten 1980. I 2011 kjøpte Øyvind og jeg dette huset, og det er i dag vårt hjem.

På Ås traff jeg Øyvind Halvorsen fra Meldal. Vi giftet oss i 1978 og flyttet til Sikkeland før jul i 1980. I perioden 1981-2013 drev Øyvind og jeg Sikkeland. Vi fortsatte med kornproduksjon og fikk fra 1984 kontrakt med Felleskjøpet om å dyrke såvarer. I 1987 ble fjøset bygd om til fjørfe, og i 1987-2008 drev vi med kalkuner og slaktekylling. Nye krav til fjørferom var da på trappene, og vi sto overfor valget om å bygge nytt eller slutte. Valget ble å slutte, etter råd

fra våre barn (begge var interessert i å overta Sikkeland, men ingen ønsket å drive med fjørfe).

Gården har i dag to driftsbygninger. Låven ble bygd 1921-23 (byggmester M Fjellbråten) og redskapshuset i 1948-49 av pappa og hans brødre. Bygningene er over tid tilpasset kornproduksjon og bruk av ressursene i gårdsskogen, blant annet er det innredet isolert verksted i redskapshuset. Den lille leiligheten i enden av redskapshuset er pusset opp, og det er etablert fyringsanlegg i låven for å forsyne boliger og drift med vannbåren varme basert på trevirke fra skogen. Maskinparken på gården er vel tilpasset kornproduksjon. Traktor og tresker har vi alltid eid selv, men store deler av maskinparken forøvrig eies i samarbeid med gode naboer. I dag er gårdens aller eldste maskin en tilhenger fra 1952 som ble laget av Einar Bergby, Fossengen. Den fikk nye dekk i 2020, og må betegnes som solid - og kanskje «forut for sin tid». I 2000 flyttet vi lekestua fra hagen og opp i skogen. Det har blitt et hyggelig turmål for oss og nabolaget.

Drev gården parallelt med jobber i andre virksomheter

Vi ønsket å bruke utdannelsen fra NLH både i drifta av Sikkeland og utenfor, og vi fikk begge mulighet til å fortsette med landbruksrelatert jobb ved siden av gården, først på deltid og etter hvert stadig mer. Øyvind har arbeidet i Landbruksforvaltningen (først i Råde, så hos Fylkesmannen), og fra 2000 hos Innovasjon Norge (både Østfold og nasjonalt). Jeg har arbeidet i Norges Bondelag, på Østfoldkontoret 1981-2002, deretter knyttet til hovedkontoret. Øyvind har vært aktiv og tillitsvalgt i Varteig Bondelag, Varteig Midtre Grunneierlag, Varteig Idrettslag og i Ise Skytterlag. Jeg har vært tillitsvalgt i Felleskjøpet, Østfold Eggsentral/ Nortura, Østfoldkorn og Sarpsborg Skogeierlag/ Viken Skog.

I 1983 ble familien større da Elin ble født, og i 1987 kom Olav til verden. Bestemor Ingrid bodde i leiligheten i enden av redskapshuset helt fram til høsten 1985 (og 3 måneder somrene 1986-88). Bestemor hadde stor glede av mer barnslig liv i tunet. Elin var hennes oldebarn nr 42, Olav nr 50, og det var stort for alle å bli kjent med hverandre. Elin er utdannet fra

*Elin Halvorsen
Sikkeland og Olav
Einar Hegstad
med barna Inga og
Asbjørn.*

*Olav Halvorsen
Sikkeland og Ida
Sines med datteren
Maja. Bildet er tatt
2020.*

*Alle bilder eies
av Inger Johanne
Sikkeland.*

NMBU på Ås og arbeider som rådgiver i Norsk Landbruksrådgiving. Hennes interesse for miljø og landbruk ga henne den første jobben i Trøndelag. Der traff hun melkebonden Olav Einar Hegstad. De er nå gift, har barna Inga (f 2015) og Asbjørn (f 2017) og driver melkeproduksjon i Verdal. De deler også interessen for friluftsliv, og Elin har i tillegg funnet nye orienteringsvenner i Verdal OK. For meg førte det til en stor opplevelse i 2018, da jeg var med Elin til verdens største orienteringsstafett i Finland (Jukola-Venla) som barnepike for Asbjørn lår.

Dagens eier overtar

Fra 2018 eies Sikkeland Østre av Olav Halvorsen Sikkeland (f 1987). Olav er utdannet tømrer, har tilleggsutdannelse fra teknisk fagskole og agronom-utdanning. Han arbeider i dag i et firma som selger oppmålings-tjenester til bygg- og anleggsvirksomheter i tillegg til arbeidet på gården. Olav er gift med Ida Sines fra Vegårdshei. Ida er fysioterapeut, og i 2020 fikk de datteren Maja. Ida og Olav nyter friluftsliv året rundt. Som gutt var Olav opptatt både av fotball og

orientering, først i Varteig – siden knyttet til lag også utenfor bygda. Som 16-åring ble han aktiv o-løper i Fredrikstad Skiklubb der det var et bredt juniormiljø som passet til hans interesse for konkurranse. Både Ida og Olav setter stor pris på en tur på ski, sykkel eller med kart og kompass. Etter at de satte opp postkasse med notisbok ved lekestua i skogen, blir den et turmål relativt ofte.

Olav leide gården i fire år før det var aktuelt å kjøpe. Fra 2021 har gårdens areal blitt større, ved at Olav fikk mulighet til å kjøpe deler av eieendommen Vestvold fra Sarpsborg Kommune. Han har brukt sin tømrer-kompetanse til å pusse opp våningshuset, har oppgradert fyringsanlegget til flisfyring, og med noe større kapasitet. Han er i dag tillitsvalgt i Sarpsborg Skogeierlag/ Viken Skog.

Da det var klart at Olav ville kjøpe Sikkeland, pusset Øyvind og jeg opp huset i Sikkelandkroken 2 og flyttet i 2016. Selv om vi har flyttet, er interessen for jorda, skogen og det som spirer og gror der fremdeles. Det er godt ikke å ha ansvaret lenger, men fint å ha en restarbeidsevne å tilby de unge.

Heldigvis var han flink på skolen

Da Torbjørn Sikkeland vokste opp på 1920- og 1930-tallet, slet han med å delta i arbeidet hjemme på gården. Han var nemlig allergisk mot både fjær og pels. Heldigvis var han skoleflink, og endte som en internasjonalt anerkjent kjernefysiker.

Torbjørn Sikkeland var en internasjonalt anerkjent kjernefysiker og den eneste nordmannen som har oppdaget et grunnstoff. Her sammen med kona Sylvia.

Bildenes eier: Inger-Lise Sikkeland.

Torbjørn Sikkeland kom til verden 3. august i 1923, som nummer seks i en barneflokk på ti hjemme på gnr 3042, bnr 1 m.fl. Sikkeland, Østaskogs. (Se gårdspresentasjon av Sikkeland fra side 77 i årets Inga.) Foreldre var Jørgen og Abigael Ingrid Sikkeland.

Det ble en eventyrlig reise for vartingen, som under sine år ved University of California var med på oppdagelsen

av de to radioaktive grunnstoffene nobelium og lawrencium.

Hjemme i Norge igjen ble han ansatt i et professorat ved Norges tekniske høgskole i Trondheim, det som i dag er Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Da Sikkeland døde i 2014, skrev fysiker-kollega Thormod Henriksen et minneord i Aftenposten. Der heter det: *«Det er få forunt å oppdage noe som står til alle tider. Men Torbjørn Sikkelands navn vil for alltid være knyttet til oppdagelsen av grunnstoffene nobelium og lawrencium.»*

Småskolen på nabogården

Guttungen på Sikkeland hadde ikke lange skoleveien de tre første årene. Småskolen var som bekjent på nabogården Sikkeland. De fire siste årene gikk han på storskolen på Klemsdal.

Han tok examen artium ved Sarpsborg høiere almen skole i 1943. Derfra gikk ferden til Blindern for videre studier. Da bodde han en stund hos søsteren Borghild, som var bosatt i Oslo. Studiene ble avsluttet med cand. real.-eksamen med hovedfag i kjemi i 1952. Doktorgraden i kjernefysikk tok han ved Universitetet i Oslo i 1966.

Som nyutdannet i 1953 ble han ansatt som forsker ved Institutt for Atomenergi på Kjeller. I 1956 startet imidlertid det store eventyret. Da fikk han stipend fra Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTNF) for å arbeide ved Lawrence Radiation Laboratory i Berkeley

Fra glade oppvekstår på Sikkeland. Torbjørn Sikkeland står til venstre, og videre ser vi Reidar Kjærland, Jens Sikkeland og Liv Kjærland. Bildet er tatt i 1924.

California. Det ble 13 år med kjernefysikk på svært høyt plan.

Barna fulgte etter

Torbjørn Sikkeland hadde giftet seg 10. mars i 1951 med Sylvia Aase (født 1. september 1926-død 26. desember i 2018). Hun var utdannet som sykepleier, og var i jobb fram til barna ble født. Fra 1970 jobbet hun på laboratoriet ved St. Olavs Hospital i Trondheim.

Da eldstebarnet Jan-Erik kom til verden 6. mars i 1952, bodde de i en studentbolig i Oslo. Datteren Inger-Lise ble født 8. mai i 1954, og da hadde de flyttet inn i ny bolig i Selvbyggerveien i bydel Bjerke. Veien hadde fått navnet fordi noe av bebyggelsen her ble reist av Ungdommens Selvbyggerlag, med stor grad av egeninnsats fra huseierne.

Da Sylvia og Torbjørn flyttet til California i 1956, ble Jan-Erik og Inger-Lise en kortere tid igjen hos mormor Ruth og morfar Kolbein Olav Aase i Åmli. Først da foreldrene var vel

etablert «over there», kom barna på to og fire år etter.

Familien ble for øvrig forøket mens de bodde i California, der sønnen Jørgen ble født 15. november i 1967.

Jan-Erik er bosatt i Oslo og har datteren Maria. Inger-Lise bor i Bamble og har sønnene Erlend, Sindre og Simen, og fosterdatteren Ronja. Jørgen har etablert seg i Los Angeles, og har barna Maya og Odin Sebastian.

Torbjørn Sikkelands sans for realfag har for øvrig gått i arv. Hans eldste barnebarn Erlend Øian - Inger-Lise Sikkelands eldste sønn - har tatt doktorgrad ved det matematiske fakultet ved Universitetet i Bergen i temaet «Modeling of flow in faulted and fractured media». Det er ikke akkurat kjernefysikk, men matematikken ligger i bunn.

Torbjørn Sikkeland som student. Han tok cand.real.-eksamen med hovedfag i kjemi i 1952.

Nobelium og lawrencium

Torbjørn Sikkeland har mye av æren for oppdagelsen av grunnstoff 102 og 103, nobelium og lawrencium. To kunstig framstilte radioaktive grunnstoff som har kjemisk symbol No og Lr.

Nobelium ble laget ved å bombardere curium-96 med karbon-6 ioner, og lawrencium fra bor-5 mot californium-98. Kjernefysikerne hadde et veldig vanskelig arbeid med å registrere strålingen fra de uhyre små mengdene av disse nye stoffene, som har flere isotoper og levetid på bare noen minutter eller sekunder. (Kilde: Norsk Biografisk Leksikon.)

Nobelprisvinner

Ved Berkeley kom Torbjørn Sikkeland inn i en verdenskjent gruppe med kjernefysikere, ledet av professor Glenn Seaborg. Han hadde fått Nobelprisen i kjemi i 1951. Seaborg, for øvrig med svenske aner, hadde lenge jobbet med å finne nye grunnstoff, fra plutonium-94 i 1940 og hele stoffrekken fram til nr. 101 mendelevium i 1955.

I dette miljøet ble Sikkeland fort en viktig og iderik medarbeider. Han har mye av æren for oppdagelsen av nobelium-102 (i 1958) og lawrencium-103 (i 1962). I Store norske leksikon heter det at Torbjørn Sikkeland nevnes nærmest etter Albert Ghiorso som oppdager av disse to grunnstoffene.

Hans forskningsarbeid var i verdensklasse, og han er den eneste nordmannen som har oppdaget et grunnstoff.

Ville hjem til Norge

I samme artikkel i Store norske leksikon heter det at Sikkeland i 1968 ville hjem til Norge, og «han ønsket at hans tre barn skulle vokse opp her».

Fikk middagen tilbrakt

Torbjørn Sikkeland var ofte oppslukt i sitt forskningsarbeid. Datteren Inger-Lise forteller at moren Sylvia mer enn en gang måtte bringe middagen ut til ektemannen på forskningslaboratoriet. Han hadde rett og slett ikke tid til å gå hjem for å spise.

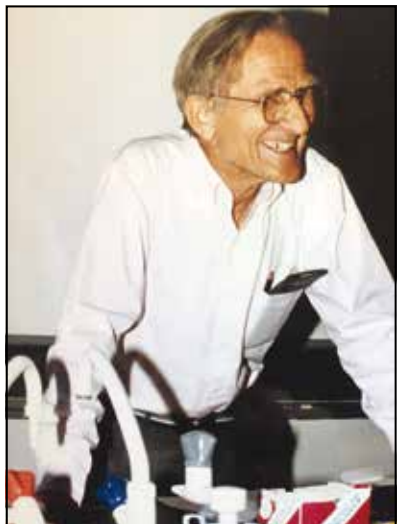
- Far var veldig engasjert i jobben, så det var nok mor som sto for oppdragelsen av oss barna, forteller hun.

Datteren Inger-Lise tegner imidlertid et mer nyansert bilde av dette:

- Det var nok helst mor som ville tilbake til Norge. Husk, det var 1968 og hippietid. Mor var engstelig for det radikale miljøet i California, og følte at Norge var et tryggere sted for tenåringer, forteller Inger-Lise. Hun var da

Viktig å holde seg i form. Torbjørn Sikkeland spilte tennis langt opp i årene sammen med kona Sylvia.

*Til v.: Torbjørn Sikkeland fotografert under en forelesning på NTNU i Trondheim. Han var en populær foreleser.
Til h.: Torbjørn Sikkeland fordypet over sitt arbeid. Bildet er tatt på familiens hytte på Tolga.*

14 år og broren Jan-Erik var 16.

Vi kjenner ikke diskusjonen rundt middagsbordet i familien Sikkeland, men det endte med at Torbjørn Sikkeland avsluttet sitt engasjement ved Berkeley, og familien på fem vendte hjem til Norge igjen.

Mistet noen muligheter

Om Torbjørn Sikkeland angret på avgjørelsen om å forlate forskningsmiljøet ved University of California? Datteren Inger-Lise er forsiktig i ordleggingen.

- Far var ekstremt engasjert i jobben på Berkeley. Der hadde han mulighet for å drive med det han var mest interessert i. Det var godt med ressurser til denne type forskning, og et svært bra forskningsmiljø, forteller datteren i dag. - Han mistet nok noen muligheter, legger hun til.

I Norge var det nemlig ingen mulig-

het til å arbeide eksperimentelt med transuraner, noe som hadde vært hovedgeskjeften for Torbjørn Sikkeland ved Berkeley.

Tilbake i Norge studerte han derfor i 1968 og 1969 strålingsbiofysikk og spredning av lys i løsninger og emulsjoner ved Radiumhospitalet. Dette ble hovedfeltet i hans forskningsarbeid som professor i fysikk ved NTH i Trondheim. Både Torbjørn Sikkeland og noen av hans doktorgradsstudenter har publisert en del om dette.

Ex-vartingen ga imidlertid aldri helt slipp på kjernefysikken. Han var ofte på jobbturer både til Darmstadt i Tyskland og Berkeley i USA, der han deltok i eksperimenter helt opp til pensjonsalderen.

Torbjørn Sikkeland var medlem både av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab og av Norges Tekniske Vitenskapsakademi.

Advarte mot atomkraftverk

Etter Tsjernobyl-ulykken advarte Torbjørn Sikkeland som kjernefysiker mot atomkraftverk, og særlig mot faren for radioaktive utslipp fra atomrenseanlegget i Dounreay i Skottland og mot planlagt avfallslagring i gamle gruver i Holtålen i Trøndelag.

Advarslene hans kom både gjennom aviser og i utredninger, og for dette fikk han Venstres miljøpris.

Et stikk til Varteig

Eivind Torgersen, journalist i forskning.no kom med et stikk til Varteig da han i 2018 ga ut boka «Genier, sjarlataner og 50 bøtter med urin – historien om det periodiske system og de 118 grunnstoffene».

Der skriver han om Torbjørn Sikkeland's forskningsarbeid i Berkeley: «Hverken i Varteig, i Trondheim eller på Tofte finnes det minnesmerker over Norges eneste mann i periodesystemet. Sikkeland var heller ikke en som skrøt av tidligere bragder», skriver forfatteren.

Sikkeland var født i Varteig, jobbet ved NTH i Trondheim og bodde som pensjonist på Tofte.

Flyttet til Hurum

Som pensjonister etablerte Sylvia og Torbjørn Sikkeland seg på Tofte i Hurum. Der hadde den tidligere kjernefysikeren stor glede av å veilede studenter og diplomkandidater. Inger-Lise Sikkeland forteller at foreldrene hadde åpent hus på Hurum for både norske venner og Berkeley-venner.

- Far var intenst opptatt av sitt forskningsarbeid, men glemte aldri sitt opphav i Varteig. Han snakket ofte med oss barna om oppveksten generelt og gården spesielt. Derfor var det stort da han 90 år gammel besøkte slekt blant annet i Varteig og Borge, sier datteren.

Torbjørn Sikkeland døde 7. november i 2014, 91 år gammel.

Hytta på Tolga ga muligheter for mange gode skiturser for ex-vartingen.

Søsknene på Sikkeland samlet. Foran fra v. Grethe Lilleborge, Signe Medalen, Borghild Winsvold og Jenny Elgum. Bak fra venstre: Juel, Torbjørn, Jens og Johan, alle med etternavnet Sikkeland.

www.Skarpnord.no

-Din leverandør på grunn- og betongarbeider-

SARPSBORG

KOMMUNE

støtter det lokalhistoriske arbeidet

Vi tar hånd om prosjektet

Vår spesialkompetanse er miljørettet prosjektarbeid innen generell infrastruktur. Spesielt gjelder dette innenfor feltene veg, vann og avløp, og da med hovedvekt på feltutbygging og saneringsprosjekter. Vi bistår også med tjenester knyttet til arealplanlegging.

Våre oppdrag omfatter alt fra skisseprosjekter via detaljprosjektering og byggeledelse til prosjektledelse.

Ingeniørfirmaet Svendsen & Co AS
Surtellingen 2, 1739 Borgerhaugen
Telefon 911 73 230 - www.svendsenco.no

#

Kjell Arne Belsby
Belsbyveien 325
1730 Ise#

post@kabelsby.no
Org.nr. 969207664
Tlf. 906 87 820

Graving - Transport - Ansvarsrett#

Vestby Planteskole

**Hos oss får Dere faglig veiledning,
og stort utvalg av planter til hagen.**

Stort utvalg av :

- Stauder
- Roser
- Frukt og bærbusker
- Hekkeplanter
- Prydbusker
- Jord og gjødsel

Dere finner oss på Hafslundsøy.

Vestby Planteskole

Vestbyveien 20, 1734 HAFSLUNDSØY

Tlf : 69149237 Fax : 69146133 Sortiment og priser : www.vestby-planteskole.no

BR

ARF- Autorisert
Regnskapsfører

Brattset Regnskap

Brenneveien 85, 1735 Varteig

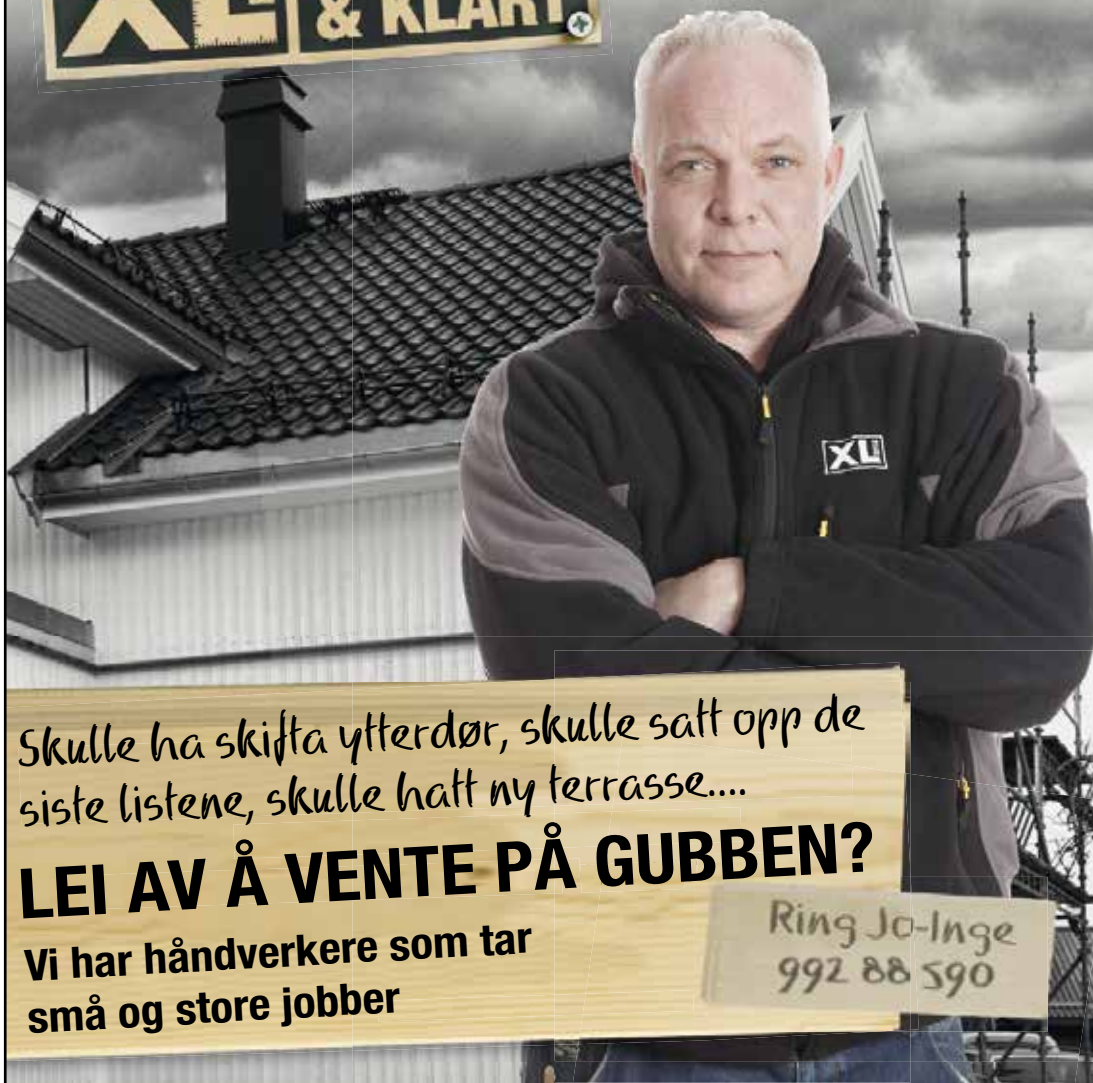
Tlf 69 13 28 40 - 907 53 371

post@brattset.no

Øya's Klippotek

Telefon 69 15 44 00

XL BYGG KLAPPET & KLART

Skulle ha skifta ytterdør, skulle satt opp de siste listene, skulle hatt ny terrasse....

LEI AV Å VENDE PÅ GUBBEN?

Vi har håndverkere som tar små og store jobber

Ring Jo-Inge
992 88 590

For produktinformasjon eller bestilling av varer:

XL BYGG

KNATTERUDFJELLET

TORP
Kjølberg industriområde,
Strykerveien 5, Torp
Tlf: 69 16 18 20

FJELDBERG
Fjeldberg, Onsoyveien 20
Tlf: 69 16 18 20

ISE KNATTERUDFJELLET
Tlf: 69 16 18 20

SPYDEBERG
Tronstadveien 4
1820 Spydeberg
Tlf: 69 16 18 20

MOSS
Rabekkgata 9
1523 Moss
Tlf: 69 16 18 20

xl-bygg.no

Eidsberg Sparebank

Siden 1848

HAGE • SKOG • LANDBRUK

TELEFON: 69 16 33 02

*Alt i
maskiner
til hage
og skog*

**Kultorp
Bilservice AS**

AutoMester®

TLF 69 12 13 50
kultorp@automester

Fjellfoten 12A
1734 Hafslundsøy

**SAMME SERVICE,
REPARASJON OG
GARANTI SOM PÅ
MERKEVERKSTED!**

***Vi er et murerfirma som holder til i Sarpsborg.
Vi utfører alt i murerarbeid: Flislegging,
peismuring, skiferlegging og betongarbeider.
Kontakt oss for et uforpliktende pristilbud!***

epost: jan@mestermur.net

Telefon: 404 42 882

Adresse: Hasle Trafo 35, 1734 Hafslundsøy

Tlf 69 15 80 40 - Fax 69 15 80 41

Kvalitets- håndverk & Service

Påtar oss alle typer oppdrag innen murer- og tømmerfaget

Lorentz Christer Lunde

Mob.: 994 44 703

E-post: christer@mesterbygg.no

Leif Rangøy

E-post: leif@mesterbygg.no

Mob.: 905 69 009

Kontakt oss:

E-post:

reid-sko@online.no

Hovednummer:

957 86 800

Besøks- og postadresse:

Bodalsv 60

1743 KLAVESTADHAUGEN

**Smaaberg
Rep. & Service**

Kim Morli

TELEFON: 97766029

**HAGE-
MASKINER a.s**

Det du trenger til hagestell!

Gressklippere, snøfresere, motorsager o.a.

Vesttorp, 1747 Skjeberg - Telefon 69 16 82 88 - Mobil 915 79 598

Tor-Ingar Walther

AUT. MASKINENTREPRENØR

Dueholveien 102

1735 Varteig

913 37 910

913 01 392

tor.ingar.walther@hotmail.no

JWJ

BRANN & SIKKERHET AS

Tlf 69152000

www.brann-sikkerhet.no

NAVESTAD BYGG A.S

Torvliå 10, 1739 Borgenhaugen

www.navebygg.no

- **Totalentreprise**
- **Boliger**
- **Hytter**
- **Tilbygg**
- **Bad**
- **Lafting**
- **Restaurering**

Telefon: 69 14 57 00

Mobil: 908 56 699

post@navebygg.no

kai@navebygg.no

Gundersen
REKLAME AS

-En engasjert og kreativ partner med 30 års erfaring

Tlf. 69 87 97 00

Torvaldslyst 28 - 1738 Borgenhaugen

www.gundersenreklame.no

Varteig Historielag

Stiftet 8.2.1982

Internett: www.varteig-historielag.no

Org.nr.: 991 901 809

VARTEIG HISTORIELAG har som formål å vekke og fremme den historiske interesse blant bygdas befolkning og andre som er interessert i bygda. Dette gjøres ved

bl.a.

- å avholde møter med lokalhistoriske foredrag
- innsamling av kildemateriale og gjenstander av historisk verdi
- registrering og bevaring av kulturminner
- stimulering og hjelp til slektsgranskere

VARTEIG HISTORIELAG har ca 120 ordinære medlemmer. Kontingent for 2021 er 225 kr (125 kr for familiemedlem). E-post: varteighistorielag@gmail.com

Styret i 2021:	Leder	Kjell Lunde	kjell.lunde44@gmail.com	932 44 011
	Nestleder	Arild Smaaberg	arilsmaa@online.no	913 17 213
	Sekretær	Ingrid Kullerud	inkuaku@hotmail.com	971 73 503
	Kasserer	Gunnar Kultorp	gun-kul@online.no	924 17 534
	Styremedl.	Trond Kokkim	hasle.kokkim@gmail.com	916 08 741

Våningshuset på Varteig Meieri restaurert

I løpet av året har våningshuset på Varteig Meieri blitt ferdigrestaurert utvendig. Se forvandlingen over hvor huset er tilbakeført til sitt opprinnelige utseende fra 1884. Det er Mesterbygg AS som har stått for arbeidet med hjelp av dugnadsinnsats fra medlemmer. Arbeidet er finansiert av lagets egenkapital og tilskudd fra Sparebankstiftelsen (232.000 kr) og Sarpsborg kommune (69.000 kr). I tillegg har vi pr november fått pengegaver fra følgende firmaer og privatpersoner: Brennes Agro, Freddy Mathisen AS, Gundersen Eiendom, Kultorp Bilservice AS, Ingeniørfirmaet Svendsen og Co AS, Lions Club Varteig, Solbjørg og Knut Bøe, og Hilde Bøe.

**Park & Anlegg AS
støtter det viktige
arbeidet Varteig
Historielag gjør**

Park & Anlegg

Forretningsadresse: Gamle Kongevei 101, 1712 Grålum
Besøks- og postadresse: Sundløkkaveien 73, 1659 Torp
Tlf: 69 13 03 90 - post@park-anlegg.no - www.park-anlegg.no

Grunn – VA – Utemiljø – Vedlikehold – Bygg & Konstruksjoner

**HISTORIEN gjentar seg, VARTINGENE
kjøper bil hos**

Brennes Auto

Klokkergårdveien 9, 1711 Sarpsborg

Tlf. 69 16 17 00

www.brennesauto.no